

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΜΟΥΣΕΙΑΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας, Γεωλογίας & Γεωπεριβάλλοντος σε σύμπραξη με το Τμήμα
Συντήρησης & Έργων Τέχνης του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΑΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

**Μέθοδοι Επανερμηνείας Συλλογών Επιστημονικού Ενδιαφέροντος:
Η περίπτωση του Εγκληματολογικού Μουσείου του Πανεπιστημίου Αθηνών**

Χρυσόστομος Α. Σακαλλής

Τριμελής Επιτροπή

Δρ Μάρλεν Μούλιου (Επιβλέπουσα)

Δρ. Μαρία Στεφανίδου - Λουτσίδου

Δρ Χριστίνα Ζαραφωνίτου

Αθήνα 2019

Περιεχόμενα

1.1 Εισαγωγή.....	9
1.2 Θεωρίες περί εγκλήματος και εγκληματικής συμπεριφοράς.....	10
Από την αρχαιότητα μέχρι τον 17 ^ο αιώνα	10
1.3 Η Κλασσική Σχολή.....	14
1.4 Φρενολογία - Η συμβολή της ιατρικής στην προσέγγιση του εγκλήματος.....	17
1.5 Θετικισμός – Η γέννηση της επιστήμης της εγκληματολογίας.....	19
1.6 Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις του εγκλήματος.....	23
1.7 Αποδοχή και εφαρμογή των εγκληματολογικών θεωριών στον ελλαδικό χώρο	25
2.1 Συλλογές Ανθρώπινων Υπολειμμάτων – Οι πρόδρομοι των Εγκληματολογικών Συλλογών.....	28
2.2 Συγκρότηση Εγκληματολογικών Πανεπιστημιακών Μουσείων	32
2.3 Πανεπιστημιακά Εγκληματολογικά Μουσεία – Μελέτες Περίπτωσης.....	34
2.3.1 Museo di Antropologia Criminale – Cesare Lombroso	34
2.3.2 Museum of Forensic Anthropology, Paleopathology and Criminology: Professor Reverte Coma	39
2.3.3 Hans Gross Museum of Criminology at the Karl-Franzens University Graz	42
3.1 Προβλήματα περιορισμένης ερμηνείας και προσβασιμότητας σε συλλογές επιστημονικού ενδιαφέροντος.....	44
3.2 Μουσειακά αντικείμενα και νοηματικές προσεγγίσεις	52
3.2.1 Μοντέλα Μελέτης Αντικειμένων – Διάγραμμα της Susan Pearce	58
3.3 Η δυναμική της Σκηνογραφίας.....	62
3.4 Μουσειακά Κείμενα	65
3.5 Ψηφιακές Εφαρμογές.....	67
4.1 Εγκληματολογικό Μουσείο Πανεπιστημίου Αθηνών.....	70
4.2 Οι συλλογές του Μουσείου.....	72
4.3 Υφιστάμενη κατάσταση της έκθεσης	76
4.4 Ανάλυση αντικειμένων και θεματικές διαδρομές	78
Ανάλυση Αντικειμένων Πρώτης Θεματικής Διαδρομής.....	80
Πηλήκιο Χωροφυλακής	80
Λαιμητόμος.....	83
Ανθρώπινο κρανίο.....	86
Χειρόγραφο Επιστολή Ψυχασθενούς.....	89

Πίνακας Ανθρωπομετρίας	92
Μαχαίρι Λήσταρχου Φώτη Γιαγκούλα	95
Δερματικός Ιστός με Τατουάζ	99
Ανάλυση Αντικειμένων Δεύτερης Θεματικής Διαδρομής	102
Πλαστά Τραπεζογραμμάτια	102
Πρώτη θεματική διαδρομή - Η μικρή ιστορία της Εγκληματολογίας	109
Δεύτερη θεματική διαδρομή - Σαν κάλπικη δεκάρα.....	125
Επίλογος.....	140
Πηγές φωτογραφιών.....	141
Βιβλιογραφία.....	145

Ευχαριστίες

Αρχικά θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κυρία Μάρλεν Μούλιου για τις πολύτιμες συμβουλές και την καθοδήγηση που μου πρόσφερε σε όλη την πορεία της έρευνάς μου, συμβάλλοντας έτσι στην επιτυχή ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας. Επίσης την ευχαριστώ για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε, παρέχοντάς μου την ευκαιρία να συνεργαστώ μαζί της, αλλά και για την εμπνευσμένη στάση της, που διάπλασε και διαμόρφωσε την σκέψη μου στην πορεία αυτών των χρόνων.

Ευχαριστώ το Εργαστήριο Ιατροδικαστικής και Τοξικολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών που επέτρεψε την ανεμπόδιστη πρόσβασή μου στο Μουσείο Εγκληματολογίας. Ιδιαίτερες ευχαριστίες στη καθηγήτρια και διευθύντρια του Εγκληματολογικού Μουσείου του Ε.Κ.Π.Α Μαρία Στεφανίδου – Λουτσίδου για τη βοήθειά της στον εντοπισμό βιβλιογραφικών πηγών, καθώς και για τα πολύτιμα και εύστοχα σχόλιά της πάνω σε ορισμένα θέματα που με προβλημάτισαν.

Ευχαριστώ επίσης τη καθηγήτρια κυρία Χριστίνα Ζαραφωνίτου για την διαφωτιστική συζήτηση που είχαμε αναφορικά με θέματα γύρω από την Εγκληματολογία, καθώς και για την παροχή πληροφοριών και υλικού για το αντίστοιχο θέμα.

Θερμές ευχαριστίες στη Δρ. Ζωή Σακκή για τις πληροφορίες σχετικά με τα αντικείμενα αλλά και τα σχόλια της γύρω από τα πεδία έρευνας της εργασίας. Η συμβολή της υπήρξε πολύτιμη στην ολοκλήρωση της εργασίας.

Επίσης, ευχαριστώ θερμά την Λιάνα Μιχαήλ για την βοήθεια και τον χρόνο που αφιέρωσε στην ανάγνωση και διόρθωση της εργασίας, καθώς επίσης και τον Κωνσταντίνο Κωνσταντίνου για την γραφιστική επιμέλεια.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες επίσης στις βιβλιοθήκες των Τμημάτων Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης, Μουσειακών Σπουδών, καθώς επίσης και τη βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Κύπρου και σε όλο το προσωπικό για τη βοήθεια και τον χρόνο που μου πρόσφεραν, ώστε να ανταπεξέλθω τις δυσκολίες και να προχωρήσω ανεμπόδιστα στην επιτυχή ολοκλήρωση της έρευνάς μου.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου, Ανδρέα Σακαλλή, Χρυσούλα Σακαλλή, Άννα Σακαλλή και Άντρια Σακαλλή για την ηθική συμπαράσταση και βοήθεια που μου παρείχαν, ώστε να μπορέσω να ολοκληρώσω με επιτυχία τόσο την παρούσα Διπλωματική Εργασία όσο και τις σπουδές μου.

Εισαγωγή

Οι συλλογές υπήρξαν διαχρονικά ένα «μέσο» για την εξυπηρέτηση συγκεκριμένων επιδιώξεων. Οι επιδιώξεις αυτές προέρχονταν από την επιθυμία για αισθητική απόλαυση, τις φετιχιστικές τάσεις, πολιτικούς και εξουσιαστικούς στόχους, την προσπάθεια κατανόησης της φύσης κ.ο.κ. Έτσι, μπορούμε να πούμε ότι οι συλλογές ανεξάρτητα της εθνικής ή τοπικής τους εμβέλειας, της ποικιλομορφίας τους, της πολυτιμότητας των υλικών τους, του εύρους περιεχομένου τους ή της θεματολογίας τους αντιπροσωπεύουν τις ιδιαίτερες πεποιθήσεις των ατόμων που τις δημιούργησαν. Ουσιαστικά, τα διάφορα αυτά σύνολα αντικειμένων λειτουργούν ως αντανάκλαση της υποκειμενικής αλήθειας που είχαν οι δημιουργοί τους για τον κόσμο, μέσα σε ένα καθορισμένο πλαίσιο. Επομένως, η προσεκτική παρατήρηση, επεξεργασία και ερμηνεία τους μπορεί να προσφέρει στους ερευνητές την ευκαιρία πρόσβασης σε ένα πλήθος πληροφοριών, που θα τους επιτρέψει να κατανοήσουν διάφορες πτυχές γύρω από θέματα κοινωνικών πρακτικών, καθορισμού συλλογικών ή ατομικών ταυτοτήτων, δεισιδαιμονιών, πεποιθήσεων, μεθόδων κατασκευής της γνώσης κ.α.

Αντίστοιχα, η επιδίωξη για κατανόηση της φύσης και η επιθυμία για απόκτηση γνώσης δημιούργησε τις συλλογές ακαδημαϊκού ενδιαφέροντος. Αυτού του είδους συλλογές -ως το κύριο εργαλείο παραγωγής και διαμόρφωσης της γνώσης για αρκετούς αιώνες- μεταφέρουν ένα πολύτιμο περιεχόμενο σχετικά με την ανάπτυξη και διαμόρφωση της επιστήμης, την εξέλιξη της ερευνητικής διαδικασίας, τον τρόπο διδασκαλίας, ακόμη και τον τρόπο ερμηνείας της επιστήμης ως ιστορικό γεγονός.

Ωστόσο, η ταύτιση αυτών των συλλογών με την παραγωγή αυστηρής ακαδημαϊκής γνώσης, την εκπαίδευση και διδασκαλία, σε συνδυασμό με τις συνεχείς προόδους των επιστημονικών θεωριών δημιούργησαν μια σειρά σύνθετων θεμάτων ως προς τη διαχείριση και επεξεργασία του περιεχομένου τους, εμποδίζοντας με αυτό τον τρόπο την παραγωγή εναλλακτικών σχημάτων κατανόησης και ερμηνείας των διάφορων παραμέτρων που επηρέασαν τον χώρο της επιστήμης. Ακριβέστερα, ο μετασηματισμός τους από ενεργά ερευνητικά και εκπαιδευτικά εργαλεία σε σύνολα ιστορικών τεκμηρίων μιας παρελθούσας γνώσης έχει προκαλέσει μια ακαμψία για περαιτέρω ερμηνείες, καθιστώντας ουσιαστικά το περιεχόμενό τους απροσπέλαστο σε επίπεδο κατανόησης.

Παράλληλα, το εξειδικευμένο περιεχόμενο αλλά και ο κλειστός χαρακτήρας αυτών των συλλογών προκάλεσε περαιτέρω διόγκωση του συγκεκριμένου προβλήματος, καθώς το μη εξειδικευμένο κοινό είτε δεν μπορούσε να αποκαλύψει το περιεχόμενο τους λόγω άγνοιας του θεωρητικού πλαισίου που τις υποστήριζε, είτε δεν είχε καθόλου πρόσβαση σε αυτές τις συλλογές. Παράδειγμα αυτής της κατάστασης αποτελεί το Εγκληματολογικό Μουσείο Hans Gross του Πανεπιστημίου του Graz, το οποίο επέτρεψε την πρόσβαση μη εξειδικευμένου κοινού στις συλλογές του μόλις το 2003.

Παρά τους διάφορους περιορισμούς, τις τελευταίες δεκαετίες τα πανεπιστήμια έχουν αρχίσει να αντιλαμβάνονται τη σημασία της κληρονομιάς τους, επιδεικνύοντας ιδιαίτερη ευαισθησία για την ιστορική, καλλιτεχνική και επιστημονική αξία των συλλογών και των μουσείων τους. Έτσι, άρχισαν να οργανώνουν και να υλοποιούν δράσεις εξωστρέφειας, ανασυγκρότησης των υποδομών τους καθώς και των συλλογών και εκθέσεων τους με στόχο να διαμορφώσουν εκ νέου τα μουσεία τους σε χώρους παραγωγής και καλλιέργειας της γνώσης. Αυτή η στροφή του αντιληπτικού πλαισίου σε θέματα διαχείρισης και ανάδειξης των υλικών τεκμηρίων από πλευράς πανεπιστημίων στάθηκε η αφορμή για την πραγματοποίηση της παρούσας εργασίας, η οποία επιδιώκει να αναδείξει τρόπους με τους οποίους μπορούμε να προσεγγίσουμε υπό νέα οπτική συλλογές που έχουν παγιωθεί ερμηνευτικά και εκθεσιακά.

Συγκεκριμένα, με εφόδιο τα θεωρητικά εργαλεία και τις πρακτικές μεθόδους της μουσειολογίας, θα πραγματοποιηθεί η ανάλυση και η ερμηνεία δεκαέξι αντικειμένων από τις συλλογές του Εγκληματολογικού Μουσείου του Πανεπιστημίου Αθηνών. Η συγκεκριμένη ερμηνευτική επιλογή θα θέσει το πληροφοριακό περιεχόμενο αυτών των αντικειμένων υπό ένα νέο πρίσμα, επιδιώκοντας να αναδείξει ιδιαίτερες πτυχές της ταυτότητάς τους. Στόχος είναι τα νέα αυτά στοιχεία να υποστηρίξουν δύο θεματικές διαδρομές εντός της υφιστάμενης έκθεσης. Στη πρώτη διαδρομή επιχειρείται η παρουσίαση των κυριότερων σταθμών στην ιστορία της Εγκληματολογίας και του τρόπου μέσω του οποίου αυτοί κατάφεραν να επηρεάσουν τη φυσιογνωμία και διαμόρφωσή της ως επιστήμη. Στη δεύτερη θεματική διαδρομή επιχειρείται μια περιδιάβαση στον κόσμο του οικονομικού εγκλήματος. Ειδικότερα, η συλλογή πλαστών τραπεζογραμμάτων θα αποτελέσει αφορμή για την εξέταση του διαχρονικού ρόλου του χρήματος και του τρόπου που τελικά το έγκλημα διεισδύει σε διάφορα επίπεδα της κοινωνίας με πολλές και διαφορετικές μορφές. Ο επισκέπτης μέσα από τη συγκεκριμένη θεματική θα έρθει σε επαφή με τις πρακτικές εξαπάτησης, τα αίτια που προκαλούν το υπό εξέταση φαινόμενο αλλά και τους τρόπους με τους οποίους οι οργανωμένες πολιτείες προσπαθούν διαχρονικά να το αντιμετωπίσουν.

Για την υλοποίηση του συγκεκριμένου στόχου καθορίστηκε ανάλογα και η μεθοδολογία της έρευνας. Αρχικά, πραγματοποιήθηκε βιβλιογραφική επισκόπηση για τη συλλογή πληροφοριών γύρω από την επιστήμη της εγκληματολογίας και της ιατροδικαστικής, ώστε να κατανοηθεί το ευρύτερο επιστημονικό τους υπόβαθρο. Αντίστοιχα, πραγματοποιήθηκε βιβλιογραφική επισκόπηση και σε μουσειολογικά θέματα σχετικά με την ερμηνεία αντικειμένων, τα μοντέλα μελέτης αντικειμένων καθώς και τις τεχνικές που αναπτύσσονται σε εκθέσεις (κείμενα, σκηνογραφία, τεχνολογικές εφαρμογές), τα οποία θα εξυπηρετήσουν την υλοποίηση του στόχου της εργασίας. Ακολούθως, εξετάστηκαν χαρακτηριστικές περιπτώσεις εγκληματολογικών μουσείων του εξωτερικού με στόχο την άντληση πληροφοριών ως προς το περιεχόμενο των συλλογών και του τρόπου διαχείρισής τους σε εκθεσιακό επίπεδο. Τέλος, πραγματοποιήθηκε σειρά επισκέψεων στο υπό έρευνα μουσείο, με στόχο αφενός την εξοικείωση με το περιεχόμενο των συλλογών του και αφετέρου την συγκέντρωση ειδικών πληροφοριών γύρω από τα αντικείμενα, τον χώρο, τις προθήκες καθώς και άλλων συμπληρωματικών στοιχείων που θα ήταν βοηθητικά για την ολοκλήρωση της ερευνητικής πρότασης.

Από τις παραπάνω ενέργειες και τη γενική επεξεργασία του προσφερόμενου υλικού προέκυψε και η δομή της εργασίας, η οποία αναπτύσσεται σε τέσσερις θεματικές ενότητες. Στην πρώτη ενότητα παρουσιάζονται εξελικτικά οι κυριότεροι ιστορικοί σταθμοί της Εγκληματολογίας με στόχο ο αναγνώστης να κατανοήσει το γενικό πλαίσιο γύρω από το οποίο διαμορφώθηκε η Εγκληματολογία ως επιστήμη, καθώς και ειδικά στοιχεία από τις θεωρητικές και πρακτικές μεθόδους που η επιστήμη αυτή ακολουθεί. Η κατανόηση αυτών των στοιχείων αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τη μελέτη της πρώτης θεματικής διαδρομής, καθώς η ανάπτυξή της βασίζεται πάνω σε αυτά τα στοιχεία.

Στη δεύτερη ενότητα παρουσιάζονται οι κυριότεροι παράγοντες που προκάλεσαν τον σχηματισμό επιστημονικών συλλογών και ειδικότερα συλλογών ανθρωπίνων υπολειμμάτων, καθώς αυτού του είδους οι συλλογές αποτέλεσαν τον πυρήνα για τη μετέπειτα εμφάνιση των Εγκληματολογικών Μουσείων. Η αναφορά στους συγκεκριμένους παράγοντες κρίνεται απαραίτητη, καθώς αυτοί αιτιολογούν τη φυσιογνωμία και τον τρόπο λειτουργίας των Εγκληματολογικών Μουσείων. Ακολούθως, παρουσιάζονται τρεις μελέτες περίπτωσης πανεπιστημιακών εγκληματολογικών μουσείων που εξελίχθηκαν σε παρόμοιο περιβάλλον και για παρόμοιες ερευνητικούς σκοπούς με το υπό εξέταση μουσείο. Τα μουσεία αυτά προχώρησαν σε επανερμηνείες των συλλογών τους, ώστε να τις καταστήσουν πιο κατανοητές και ελκυστικές προς το κοινό.

Στη τρίτη ενότητα, μέσα από αναφορές διαφόρων γεγονότων παρουσιάζεται το πρόβλημα του ερμηνευτικού περιορισμού που αντιμετωπίζουν οι συλλογές επιστημονικού ενδιαφέροντος, και πώς τα

μουσεία και οι εμπλεκόμενες επιστήμες προσπάθησαν να ξεπεράσουν το συγκεκριμένο εμπόδιο. Ακολούθως, αναλύονται ορισμένα θεωρητικά και πρακτικά εργαλεία από το χώρο της Μουσειολογίας, όπως η νοηματοδότηση αντικειμένων, η σκηνογραφία, τα μουσειακά κείμενα και οι τεχνολογικές εφαρμογές, των οποίων η χρήση φαίνεται να προσφέρει δυνατότητες επίλυσης των ανάλογων περιορισμών που προκύπτουν σε επίπεδο ερμηνείας και κατανόησης κατά την περιήγηση σε μια έκθεση.

Τέλος, η τέταρτη ενότητα εστιάζει ειδικότερα στην περίπτωση του Εγκληματολογικού Μουσείου Αθηνών. Αρχικά, γίνεται μια σύντομη αναφορά στην ιστορία του Μουσείου, στη συνέχεια παρουσιάζεται το περιεχόμενο των συλλογών του, και αναλύονται τα επιλεγμένα αντικείμενα. Τέλος, παρουσιάζονται οι δύο νέες θεματικές διαδρομές, οι οποίες προτείνουν μια εναλλακτική προσέγγιση για την κατανόηση αφενός των αντικειμένων που επιλέχθηκαν και αφετέρου της εγκληματολογικής επιστήμης πέρα από το αφηγηματικό πλαίσιο της υπό εξέταση έκθεσης.

Πρώτη Ενότητα

1.1 Εισαγωγή

Το έγκλημα ανέκαθεν υπήρξε ένα φαινόμενο που προβλημάτιζε και επηρέαζε άμεσα τις κοινωνίες, ωθώντας τις να αναπτύξουν ιδέες -που σε κάποιες περιπτώσεις εξελίχθηκαν σε θεωρίες- με στόχο να το ερμηνεύσουν, και σχέδια δράσης για να το περιορίσουν. Φυσικά, το έγκλημα ως κοινωνικό φαινόμενο αντιμετωπίστηκε ποικιλοτρόπως στη βάση αξιών και αντιλήψεων που υιοθετούσε κάθε κοινωνία σε μια δεδομένη χρονική στιγμή. Αυτή η κατάσταση αντανακλάται και στην περίπτωση της ανάπτυξης της εγκληματολογίας, η οποία κατάφερε εν μέσω διαξιφισμών να αρθρώσει επιστημονικό λόγο και να θέσει καίρια ερωτήματα γύρω από τη φύση της εγκληματικής πράξης και του εγκληματία.

Ο διαφορετικός τρόπος προσέγγισης του φαινομένου συναντάται ήδη από την προσπάθεια καθορισμού μιας συνολικής ερμηνείας. Έτσι, στο ερώτημα «τι είναι εγκληματολογία;» ο διαπρεπής ερευνητής Emile Durkheim υποστήριξε ότι «διαπιστώνουμε την ύπαρξη ενός ορισμένου αριθμού πράξεων που παρουσιάζουν αυτό το εξωτερικό χαρακτηριστικό πώς, μια φορά τελεσθείσες, καθορίζουν από την μεριά της πολιτείας αυτή την ιδιαίτερη αντίδραση που ονομάζουμε ποινή. Δημιουργούμε έτσι, μια *sui generis* ομάδα στην οποία δίνουμε μια κοινή ονομασία: ονομάζουμε έγκλημα κάθε τιμωρούμενη πράξη, και θεμελιώνουμε το έγκλημα ως το αντικείμενο μιας ειδικής επιστήμης, της Εγκληματολογίας». Επίσης, ο Ολλανδός εγκληματολόγος και κοινωνιολόγος Willem Adriaan Bonger διατύπωσε την άποψη ότι η Εγκληματολογία είναι η επιστήμη που εξετάζει την εγκληματικότητα ως κοινωνικό φαινόμενο (Bonger, 1936). Εξίσου σύντομος αλλά εύστοχος αποτελεί και ο ορισμός που προτείνει ο Γερμανός εγκληματολόγος Richard Wetzell, σύμφωνα με τον οποίο η Εγκληματολογία είναι η επιστημονική μελέτη των αιτιών του εγκλήματος (Wetzell, 2000).

Παρατηρούμε λοιπόν, ότι η προσπάθεια μιας συγκεκριμένης και αποστασιοποιημένης ερμηνείας καθίσταται προβληματική, καθώς η εγκληματολογία ως επιστήμη επηρεάστηκε εξελικτικά από διάφορους άλλους επιστημονικούς κλάδους, όπως η ποινολογία, η ιατροδικαστική, η ανθρωπολογία, η ψυχιατρική, η νευροεπιστήμη κ.α. Οι συγκεκριμένες αυτές επιστήμες καθόρισαν ανάλογα το σημείο θέασης από το οποίο η εγκληματολογία αντιμετώπιζε κάθε φορά το ίδιο το αντικείμενο της: το έγκλημα και τον εγκληματία. Για παράδειγμα, στο θεμελιώδες ερώτημα «ποιες είναι οι αιτίες του εγκλήματος;» ένας γιατρός έδινε απαντήσεις χρησιμοποιώντας μεθόδους και εργαλεία από τον χώρο της ιατρικής, ένας

κοινωνιολόγος μεθόδους και εργαλεία της κοινωνιολογίας κ.ο.κ. Ωστόσο, όλοι οι υπό εξέταση ορισμοί φαίνεται να συγκλίνουν στη σταδιακή μετατόπιση του ενδιαφέροντος της επιστημονικής κοινότητας από το άτομο που διαπράττει μια αντικοινωνική συμπεριφορά στους λόγους που οδήγησαν το άτομο στην συμπεριφορά αυτή.

Παράλληλα με τον ορισμό, εξίσου προβληματικός παραμένει και ο καθορισμός του επιστημονικού πλαισίου μέσα στο οποίο αναπτύχθηκε η εγκληματολογία, καθώς η μεθοδολογική προσέγγιση επηρεάστηκε από μια πληθώρα κοινωνικοπολιτικών, θρησκευτικών και οικονομικών εξελίξεων.

Στις υποενότητες που ακολουθούν επιχειρείται μια σύντομη παράθεση των σημαντικότερων γεγονότων που καθόρισαν την πορεία της εγκληματολογίας και την διαμόρφωσαν ως επιστήμη.

1.2 Θεωρίες περί εγκλήματος και εγκληματικής συμπεριφοράς

Από την αρχαιότητα μέχρι τον 17^ο αιώνα

Ήδη στις πρωτόγονες κοινωνίες συναντάμε την παρουσία ενός συστήματος αξιών (μιας σειράς συμβάσεων) που όρισαν τα άτομα, με στόχο την προστασία και ασφάλειά τους από εξωτερικούς κινδύνους. Ως αποτέλεσμα αυτού του κώδικα συμπεριφοράς, κάθε πράξη που θα μπορούσε είτε να προκαλέσουν ανισορροπία είτε διάλυση της κοινότητας θεωρήθηκε «εγκληματική». Επιπρόσθετα, η κατανόηση της λειτουργίας του κόσμου στη βάση υπερφυσικών δυνάμεων, επηρέασε την έννοια του εγκλήματος, καθώς πράξεις που θα μπορούσαν να προκαλέσουν το μένος αυτών των υπερφυσικών δυνάμεων κρίθηκαν επίσης απαγορευτικές. Βασικές έννοιες που έπαιξαν καίριο ρόλο προς αυτή την κατεύθυνση ήταν οι προθρησκευτικές έννοιες του Τοτέμ και του Ταμπού. Το Τοτέμ ήταν μια ομάδα όντων ή αντικειμένων με κάποια μαγικό-θρησκευτική σημασία, με τα οποία ήταν συνδεδεμένη μια φυλή. Για παράδειγμα, η κατανάλωση ενός ζώου που αποτελούσε ιερό σύμβολο μιας ομάδας, αυτόματα εθεωρείτο παράβαση και κατ' επέκταση εγκληματική συμπεριφορά που θα μπορούσε να προκαλέσει προβλήματα στην κοινότητα. Το Ταμπού καθόριζε μια επιβεβλημένη συμπεριφορά ή τήρηση ορισμένων περιοριστικών κανόνων επαφής προς άτομα και αντικείμενα που επίσης θεωρούνταν ιερά. Σε περίπτωση που αυτοί οι περιορισμοί δεν γίνονταν σεβαστοί, έπρεπε να επακολουθήσουν ορισμένες σοβαρές συνέπειες, όπως ήταν η εξορία ακόμη και η εκτέλεση (Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου, 1984).

Αυτές οι έννοιες συνέβαλαν καθοριστικά στη δημιουργία ακόμη δύο βασικών παραγόντων που μελετά η εγκληματολογία, αυτό της αντιμετώπισης του εγκλήματος ως πράξη με κοινωνικό αντίκτυπο, και αυτό

της τιμωρητικής λειτουργίας. Η τιμωρία αποτελούσε το βασικό μέτρο εξαγνισμού μιας μακράς παράβασης που θα μπορούσε να προκαλέσει το μένος της θεότητας που είχε προσβληθεί. Επίσης, οι πρώτες κοινωνίες μας κληροδοτούν και την πρώτη απαρίθμηση πράξεων που αντιμετωπίστηκαν ως εγκληματικές, όπως η μαγεία, η ιεροσυλία, η αιμομιξία, η προδοσία, η ανθρωποκτονία και η παράβαση εθίμων. Βλέπουμε ουσιαστικά, ότι πρόκειται για συμπεριφορές που προσβάλλουν τους βασικούς κανόνες συμπεριφοράς και ασφάλειας σε πανανθρώπινο επίπεδο.

Βάσει των παραπάνω προκύπτει η άποψη ότι η χρονική σχέση της γέννησης του εγκλήματος και της κοινωνικής αντίδρασης προς αυτό (τιμωρία) υπήρξαν ταυτόχρονες, καθώς υπήρχε η πεποίθηση ότι οι κοινότητες με τη σύμπτυξη τους καθόριζαν a priori και τον κώδικα συμπεριφοράς τους. Ωστόσο, μέσα από εθνογραφικές έρευνες προέκυψαν στοιχεία που υποστήριζαν ότι η κοινωνική αντίδραση προς το έγκλημα εμφανίζεται σταδιακά μέσα από κοινωνικοπολιτικές ζυμώσεις ανάλογα με το θεσμικό πλαίσιο το οποίο αναπτύσσει μια κοινότητα. Φαίνεται, πάντως, ότι και σε περιπτώσεις πρωτόγονων κοινωνιών για τις οποίες θεωρήθηκε ότι δεν υπήρχε τιμωρητική διαδικασία, στην πραγματικότητα υπήρχε, έστω και αν εμφανιζόταν πιο ανεκτική απέναντι σε ορισμένες συμπεριφορές ή επιβαλλόταν με διαφορετικό τρόπο (ό.π., 1984).

Κι ενώ τόσο οι πρωτόγονες όσο και μεταγενέστερες κοινωνίες εκλάμβαναν και αντιμετώπιζαν την εγκληματικότητα από διαφορετικές οπτικές, φαίνεται ότι η αύξηση των μελών τους, η ανάγκη για περισσότερη ασφάλεια αλλά και η μεταφορά της εξουσίας σε πιο ανεπτυγμένες δομές υπήρξαν οι αιτίες για μια ορθολογιστική αντιμετώπιση του εγκληματικού φαινομένου, προκαλώντας τη μεταστροφή της κοινωνικής αντίδρασης προς το έγκλημα. Το έγκλημα δηλαδή από ιδιωτική υπόθεση (αυτοδικία) μετατρέπεται σε δημόσια.

Κύριοι εκφραστές αυτής της μεταβατικής διαδικασίας αποτέλεσαν οι αρχαίοι Έλληνες, καθώς οι κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις του 8^{ου} αιώνα π.Χ. καλλιέργησαν το έδαφος για τη δημιουργία των πόλεων – κρατών, οι οποίες με τη σειρά τους θεμελίωσαν την καθιέρωση των πολιτειακών θεσμών. Απόρροια αυτής της αλλαγής ήταν η αποδέσμευση των κοινωνικών κανόνων (νόμων) από το θεοκρατικό σύστημα, κατά το οποίο οι θεοί υπαγόρευαν τους νόμους που καθόριζαν το δίκαιο και το άδικο εντός της κοινωνίας. Κατά την αλλαγή αυτή παρατηρείται και μία στροφή προς την καθιέρωση των πολιτειακών θεσμών, οι οποίοι αποτελούσαν ένα ορθολογικό ανθρώπινο έργο. Η μεταστροφή αυτή, αν και δεν πραγματοποιήθηκε κατά το ίδιο ακριβώς χρονικό σημείο ούτε με τον ίδιο τρόπο σε όλες τις ελληνικές πόλεις, αποτέλεσε σημαντικό εξελικτικό παράγοντα αντιμετώπισης του εγκληματικού φαινομένου, καθώς οι διάφορες νομοθετικές διατάξεις που προέκυψαν είχαν ως κοινή προτεραιότητα την παύση μιας

συγκεκριμένης κοινωνικής στάσης. Όπως για παράδειγμα, το τέλος μιας διχόνοιας που έθετε σε κίνδυνο την κοινωνική ειρήνη και υπονόμει το δημόσιο καλό (π.χ. της ανθρωποκτονίας που κατά κανόνα ακολουθείτο από μια σειρά πράξεων αντεκδίκησης) (Τρωιανός, Βελισσαροπούλου – Καρακώστα, 2010).

Η ερμηνεία του «καλού» για το κοινωνικό σύνολο υπήρξε εξίσου ρευστή, καθώς οι πόλεις ανάλογα με την κοινωνικοπολιτική τους φυσιογνωμία καθόριζαν εξίσου και τις αξιόποινες πράξεις. Για παράδειγμα, η Σπάρτη, πρότυπο ολοκληρωτισμού, με πολίτες στρατιώτες, αντιμετώπιζε επαινετικά πράξεις, όπως η κλοπή, η μοιχεία, η έντεχνη ψευδολογία, η απάτη ακόμη και η βία εάν δεν αποκαλύπτονταν. Αντίθετα, πράξεις που έβλαπταν την πόλη αντιμετωπίζονταν με την αυστηρότερη των ποινών (θάνατος). Στην περίπτωση της Αθήνας πράξεις που στρέφονταν κατά του κράτους, όπως η ιεροσυλία, ανυπακοή στους νόμους, προδοσία κ.α. τιμωρούνταν με θάνατο ή ισόβια εξορία και δήμευση περιουσίας. Ποινές, όπως τα βασανιστήρια και η φυλάκιση θεωρούνταν ανεπίτρεπτες για ελεύθερους πολίτες. Ωστόσο, η Αθηναϊκή πολιτεία διαπνεόμενη από τις αρχές του δημοκρατικού πολιτεύματος καταδίκασε ενέργειες που πρόσβαλλαν εγγενή δικαιώματα των πολιτών της, και κατείχε μέσω των θεσμών της το αποκλειστικό δικαίωμα να επαναφέρει τη δικαιοσύνη (Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου, 1984).

Η τήρηση των θεσμών που αποσκοπούσαν στην επαναφορά της δικαιοσύνης υπήρξε ο ακρογωνιαίος λίθος κάθε οργανωμένης πολιτείας, καθώς περιέκλειε βασικές έννοιες, όπως οι νόμοι, τα δικαιώματα, τα δημόσια αδικήματα και τις ποινές. Εξάλλου, οι ποινές δεν επιβάλλονταν αυθαίρετα ή αναίτια αλλά είχαν ως στόχο την επίτευξη κάποιου κοινωνικού οφέλους. Για παράδειγμα, το κοινωνικό όφελος που απέρρευε ήταν ο σωφρονισμός μέσω της επανεκπαίδευσης, και η επανένταξη των παραβατών στην κοινωνία. Σύμφωνα με τον Πλάτωνα, η ποινή ήταν ένα είδος «κάθαρσης», ένα μέσο ηθικής βελτίωσης του εγκληματία.

Η ανάδειξη του εγκλήματος στη σφαίρα της ηθικής παρέχει επίσης τις βάσεις για την αναζήτηση των βαθύτερων αιτιών γέννησης του εγκλήματος. Ειδικότερα, εξηγεί πώς ένα άτομο κατέληγε να υπερβεί τα δικαιώματά του και να παραβεί τους νόμους παρόλο που είχε προηγουμένως τύχει μιας καλά οργανωμένης παιδείας. Κατά τους τραγικούς ποιητές, αυτό ήταν αποτέλεσμα της μοίρας. Σύμφωνα με τον Πλάτωνα, το έγκλημα ήταν η εξωτερικευμένη έκφραση κάποιας ψυχικής ασθενείας ή αποτέλεσμα ελλιπούς παιδείας. Ο Αριστοτέλης, ο οποίος στήριζε τις θεωρίες του κατά κύριο λόγο σε εμπειρικά δεδομένα, όρισε το έγκλημα ως προϊόν της θέλησης του δράστη, θέληση που προκύπτει από τα πάθη και τις επιθυμίες του. Οι συσχετισμοί αυτοί δείχνουν ότι οι αρχαίοι είχαν κατανοήσει την ισχυρή επίδραση ορισμένων περιβαλλοντικών και ατομικών παραγόντων που ωθούσαν τον δράστη προς την τέλεση του εγκλήματος. Ως περιβαλλοντικοί ορίζονται οι εξωτερικοί παράγοντες, όπως η επίδραση της

κοινωνίας, δηλαδή οι πιέσεις που ασκούν οι κοινωνικοπολιτικές συνθήκες στην ανάπτυξη του χαρακτήρα. Ως ατομικοί χαρακτηρίζονται παράγοντες, όπως το φύλο, η σωματική κατασκευή και εμφάνιση, η επίδραση της κληρονομικότητας κ.ο.κ. Έτσι, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, η εγκληματική προσωπικότητα διαμορφώνεται από τον συνδυασμό των παραπάνω παραγόντων (Φαρσεδάκης, 1990).

Εξίσου σημαντική προς τη διαμόρφωση του φαινομένου της εγκληματικότητας υπήρξε και η στάση των Ρωμαίων. Κατά την περίοδο της ρωμαϊκής βασιλείας, το έγκλημα και η τιμωρία ήταν συνδεδεμένα με θεοκρατικές αντιλήψεις, όπου τα εγκλήματα κατατάσσονταν σε δύο κατηγορίες: αυτά που έβλαπταν την κοινότητα και αυτά που στρέφονταν κατά των ατόμων και των ιδιωτικών αγαθών τους. Με το πέρασμα στα αυτοκρατορικά χρόνια τον εκτελεστικό ρόλο για την τιμωρία του εγκλήματος είχε ο ίδιος ο αυτοκράτορας, ο οποίος επέλεγε συνήθως να τιμωρήσει τους παραβάτες με την ποινή του θανάτου. Οι παραβάσεις που ανήκαν στην δεύτερη κατηγορία, δηλαδή όσες αφορούσαν παραβάσεις ιδιωτικών υποθέσεων και κατ' επέκταση αντικείμενο ιδιωτικής εκδίκησης, στις πλείστες των περιπτώσεων λάμβανε είτε την μορφή ταυτοπάθειας είτε αποζημιωτικού συμβιβασμού. Εξελικτικά εμφανίζεται και μια τρίτη κατηγορία εγκλημάτων, αυτών που είχαν διττό χαρακτήρα. Τα εγκλήματα αυτά προσέβαλλαν ιδιωτικά συμφέροντα, συγχρόνως όμως και τη δημόσια τάξη. Τέτοια ήταν η ανθρωποκτονία, η δημόσια δυσφήμιση, η κλοπή της συγκομιδής και η κλοπή με διάρρηξη. Ο διαχωρισμός των συγκεκριμένων εγκλημάτων σε ανεξάρτητη κατηγορία υπήρξε σημαντική παράμετρος για την εξέλιξη της τιμωρητικής λειτουργίας, καθώς τα ανωτέρω εγκλήματα επέσυραν την καθολική εφαρμογή ποινής, ανεξάρτητα κοινωνικής τάξης ή προέλευσης (Αρναούτογλου, Δημοπούλου, Καραμπέλας, Λιαρμακόπουλος, Χατζάκης, Χέλμης, 2015)

Η εικόνα αυτή θα διατηρηθεί περίπου μέχρι τον 18^ο αιώνα, τουλάχιστον στο θέμα της επιβεβλημένης ποινής και την αντιμετώπιση του εγκληματία. Σημαντική διαφορά παρατηρείται μετά την έλευση και καθιέρωση του χριστιανισμού, όπου η εγκληματική πράξη ανακτά την ηθική της διάσταση με άμεσες μεταφυσικές επιπτώσεις, όπου το έγκλημα πλέον ταυτίζεται με την αμαρτία.

1.3 Η Κλασσική Σχολή

Οι κύριοι παράγοντες που θα μετέβαλλαν σταδιακά την εγκληματολογία σε ανεξάρτητο επιστημονικό κλάδο βασισμένο σε θεωρητικές αρχές μπορούν να εντοπιστούν στις θεσμικές και κοινωνικές αλλαγές που συντελέστηκαν μετά την Αμερικανική (1776) και τη Γαλλική (1789) Επανάσταση (Βλάχου, 2017). Οι δύο αυτές επαναστάσεις, σε συνδυασμό με την εδραίωση της αστικής τάξης θα έφερναν στο προσκήνιο νέες αντιλήψεις για τα δικαιώματα του ανθρώπου και την άσκηση της πολιτικής εξουσίας. Η θεοκρατική αντίληψη και η απόλυτη εξουσία του μονάρχη πάνω στους υπηκόους του αρχίζει να υποχωρεί, παραχωρώντας τη θέση της σε πλιό δημοκρατικά συστήματα διακυβέρνησης (Burns, 2006).

Αντιπροσωπευτικά έργα που σκιαγραφούν τις τάσεις και τις αντιλήψεις της εποχής ήταν τα έργα «Κοινωνικό συμβόλαιο» (1762) και «Το πνεύμα των νόμων» (1748) των Rousseau και Montesquieu αντίστοιχα. Σύμφωνα με τον Rousseau, τα άτομα κατέχουν φυσικές ελευθερίες, ωστόσο ως έλλογα όντα είναι διατεθειμένα είτε ρητά είτε σιωπηρά να συνάψουν ένα κοινωνικό συμβόλαιο. Με βάση αυτό το συμβόλαιο, οφείλουν να παραδώσουν κάποιες από τις ελευθερίες τους σε μια γενική αρχή (π.χ. κράτος, ηγεμόνας), με την προϋπόθεση ότι η τελευταία θα προστατέψει άλλες πολυτιμότερες ελευθερίες τους. Ο Montesquieu με το έργο του προχώρησε σε μια αναλυτική εξέταση των νόμων, προτείνοντας τον διαχωρισμό των εξουσιών (Νομοθετικό – Εκτελεστικό – Δικαστικό), καθώς με αυτό τον τρόπο οι αυθαιρεσίες της μοναρχίας περιορίζονται, ενώ ταυτόχρονα διαφυλάσσονται τα ατομικά δικαιώματα (Goldie, Wokler, 2006).

Η εγκληματολογική σκέψη μέχρι αυτή την περίοδο έθετε στο επίκεντρό της τον εγκληματία και το έγκλημα, υποβιβάζοντας τον τρόπο λειτουργίας του ποινικού νόμου. Ωστόσο, επηρεασμένη από τις εξελίξεις άρχισε να παρουσιάζει μια ευαισθητοποίηση στον τρόπο αντιμετώπισης των εγκληματιών. Οι διανοητές που υποστήριξαν την ανάπτυξη ενός ορθολογικού συστήματος απόδοσης της δικαιοσύνης ονομάστηκαν ως η «Κλασσική Σχολή του Ποινικού Δικαίου».

Ο εγκληματικός κλασικισμός εκδηλώθηκε κυρίως στην Ιταλία και την Γαλλία με σημαντικότερο εκπρόσωπό του τον Cesare Beccaria (1738 - 1794). Ο Beccaria, επηρεασμένος από τις θεωρίες των Γάλλων Εγκυκλοπαιδιστών αναφορικά με την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου έγραψε το επαναστατικό έργο «Περί των εγκλημάτων και ποινών». Με το έργο αυτό ανέδειξε πτυχές της αυθαίρετης επιβολής ποινών από την κρατική εξουσία, την ανάγκη επιβολής ποινών για την αποτροπή εγκληματικών συμπεριφορών (Tibbetts, Hemmens, 2010) και την ισότητα όλων ενώπιον του νόμου (Φαρσεδάκης, 1990). Ακριβέστερα, αποδεχόμενος τη θεωρία του κοινωνικού συμβολαίου και της

ελεύθερης βούλησης του ατόμου, υποστήριζε την άποψη ότι η διάπραξη ενός εγκλήματος συνιστούσε μια ελεύθερη ανθρώπινη επιλογή. Η επιλογή όμως αυτή υπονόμει τη σύναψη του κοινωνικού συμβολαίου, οπότε η επιβολή ποινών (τιμωρία) σε περίπτωση διάπραξης εγκλημάτων λειτουργούσε ρυθμιστικά, καθώς «ολοκλήρωνε» τη συμφωνία (το συμβόλαιο) μεταξύ των κοινωνιών-πολιτών, που προχωρούσαν σε συμβιβασμούς με στόχο την ασφάλειά τους. Η βασική διαφορά με προγενέστερα σχήματα είναι ότι πρότεινε τη θέσπιση απλών και σαφών νομοθετικών κειμένων, που θα επισύρουν επιβολή συγκεκριμένων ποινών ανάλογα με την αξιόποινη πράξη, προστατεύοντας έτσι τον εγκληματία από αυθαιρεσίες της εξουσίας.

Ο Beccaria εξετάζοντας περαιτέρω τον αποτρεπτικό/σωφρονιστικό ρόλο των ποινών υποστήριξε ως πρώτη αρχή ότι μια ποινή πρέπει να επιβάλλεται άμεσα, αφού το άτομο σε περίπτωση που χάσει την ελευθερία του πριν την επιβολή της ποινής ή μείνει για μεγάλο διάστημα ατιμώρητο δεν θα είναι σε θέση να συνδέσει τις συνέπειες της ποινής με την αξιόποινη πράξη του. Η δεύτερη αρχή αφορά τη βεβαιότητα επιβολής της ποινής. Εδώ, σε περίπτωση μη βεβαιότητας, υποστηρίζεται η επιβολή μιας μικρότερης ποινής αντί μιας ενδεχομένως βαρύτερης ποινής, που πιθανόν να καταλήξει σε ατιμωρησία. Επίσης, η ποινή πρέπει να είναι αυστηρή με την έννοια ότι οι αρνητικές συνέπειες από την τέλεση της ποινής πρέπει να υπερτερούν από τα πιθανά οφέλη (Tibbetts, Hemmens, 2010). Τέλος, ο Beccaria υπήρξε επικριτής της θανατικής ποινής, καθώς, όπως υποστήριζε, αποτελούσε κακό πρότυπο παραδειγματισμού στα μάτια των κοινωνιών από πλευράς πολιτείας. Εξίσου σημαντικό ήταν το επιχείρημα ότι η θανατική καταδίκη είχε τόσο μικρή διάρκεια ως ποινή, ώστε αποτελούσε αναποτελεσματικό μέτρο σε σχέση με τη στέρηση της ελευθερίας (ό.π., 2010). Οι επιρροές από το έργο του εντοπίζονται σε πολλά ποινικά συστήματα και Συντάγματα χωρών που επεδίωξαν μια πιο φιλελεύθερη έκφραση των ατομικών δικαιωμάτων και των δημοκρατικών αρχών.

Παράλληλα με τις θεωρίες του Beccaria σημαντικό ήταν και το έργο του Jeremy Bentham (1748 - 1832). Ο Bentham προωθούσε την ιδέα του ωφελιμισμού, σύμφωνα με την οποία το άτομο επεδίωκε τη μεγιστοποίηση της ευτυχίας και την ελαχιστοποίηση του πόνου. Αν και η ιδέα αυτή δέχτηκε αρκετές κριτικές, εντούτοις, επηρέασε αρκετούς νομοθέτες στην προσπάθειά τους να θεσπίσουν νόμους που επεδίωκαν να προσφέρουν τη μεγαλύτερη ευτυχία στο μεγαλύτερο μέρος του συνόλου. Προς την επίτευξη αυτού του στόχου, σημαντικό ρόλο κατείχαν οι ποινές, οι οποίες θα λειτουργούσαν αποτρεπτικά σε περίπτωση που οι συνέπειες (π.χ. πόνος) ήταν βαρύτερες από τα οφέλη που πιθανόν να προέκυπταν από τη διάπραξη του αδικήματος. Επαναστατική αποτελεί και η άποψη του Bentham, σύμφωνα με την οποία η απήχηση των ποινών σε κάθε άτομο ποικίλλει ανάλογα από μια σειρά

περιβαλλοντικών και κοινωνικών παραμέτρων, όπως η προσωπικότητα, η μόρφωση, η υγεία, το φύλο, η φυλή, η ηλικία κ.α. Έτσι, κάθε ποινή πρέπει να προσαρμόζεται ανάλογα με τα χαρακτηριστικά του δράστη (Κουράκης, 1991).

Η προσφορά της κλασικής σχολής στο χώρο της εγκληματολογίας υπήρξε καθοριστική, περιορίστηκε όμως στην παραγωγή θεωριών κοινωνικού ελέγχου, στους τρόπους δηλαδή που το κράτος έπρεπε ή θα έπρεπε να αντιδράσει απέναντι σε αποκλίνουσες συμπεριφορές.

Στο δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα έκανε την εμφάνισή της ακόμη μια θεωρία που επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την εγκληματολογική σκέψη στις επόμενες δεκαετίες, η φυσιognωμική. Η θεωρία αυτή εμφανίζεται ήδη στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία, προσεγγίζοντας την ανθρώπινη προσωπικότητα και τον χαρακτήρα με βάση την εξωτερική εμφάνιση. Η εγκληματολογία, προσκολλημένη ακόμη στην εμπειρική παρατήρηση, θέτει τον εγκληματία στο επίκεντρο της έρευνας, προσπαθώντας να εντοπίσει χαρακτηριστικά που να δικαιολογούν ή να προβλέπουν την αποκλίνουσα συμπεριφορά.

Πρώτος υποστηρικτής αυτής της ιδέας ήταν ο Giambattista della Porta (1535 - 1615) ο οποίος πραγματοποίησε πειράματα, προσπαθώντας να αποδείξει την ύπαρξη κοινών χαρακτηριστικών ανάμεσα σε κρανία εγκληματιών και άγριων ζώων (Φαρσεδάκης, 1990). Η υπόθεση αυτή επεκτάθηκε περαιτέρω από τον Johann Kaspar Lavater (1741 - 1801), ο οποίος μέσα από το έργο του «Φυσιognωμικά αποσπάσματα» επιχείρησε να εντοπίσει αντιστοιχίες ανάμεσα σε εξωτερικά φυσιognωμικά χαρακτηριστικά και στοιχεία του ανθρώπινου χαρακτήρα. Μετά από αρκετές λεπτομερείς παρατηρήσεις κατέληξε στο συμπέρασμα ότι μπορούμε να συναγάγουμε αρκετά στοιχεία για τον χαρακτήρα του ατόμου απλά παρατηρώντας προσεκτικά το πρόσωπο ή ορισμένα σημεία του σώματός του. Παρά τις διάφορες κριτικές ή αμφισβητήσεις στο έργο του, η συμβολή του υπήρξε καθοριστική, καθώς εισήγαγε στην εγκληματολογία την ιδέα σχέσεων αντιστοιχίας με φυσικά και συμπεριφορικά χαρακτηριστικά. Ταυτόχρονα επηρέασε σημαντικά και τις μετέπειτα θεωρίες του Lombroso, του κυριότερου εκπροσώπου της ιταλικής θετικής σχολής (Βλάχου, 2017).

Ο 18^{ος} αιώνας υπήρξε σε επίπεδο κοινωνικών και επιστημονικών αλλαγών κάτι πραγματικά καινούργιο, αφού δημιούργησε τις κατάλληλες συνθήκες για την ανάπτυξη σύνθετων θεωρητικών σχημάτων με αποκορύφωμα την εμφάνιση της εγκληματολογίας.

1.4 Φρενολογία - Η συμβολή της ιατρικής στην προσέγγιση του εγκλήματος

Σημαντικές προς την γέννηση της εγκληματολογίας υπήρξαν οι εξελίξεις στους τομείς της ψυχολογίας και της φρενολογίας που εμφανίστηκαν στο τέλος του 18^{ου} αρχές 19^{ου} αιώνα. Η φρενολογία ήταν μια νεοϊδρυθείσα επιστήμη, που φιλοδοξούσε να ερμηνεύσει μέσα από επιστημονικά δεδομένα διάφορα κοινωνικά φαινόμενα μεταξύ των οποίων ήταν η εγκληματικότητα και η παραφροσύνη. Η θεωρητική βάση της φρενολογίας στηριζόταν στην υπόθεση ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά καθορίζεται από εγκεφαλικές λειτουργίες, επομένως σε περιπτώσεις αποκλίνουσας συμπεριφοράς οι αιτίες και οι υπερβάσεις πρέπει να επικεντρώνονται στον εγκέφαλο, που είναι η βασική πηγή του προβλήματος. Αυτή η αντίληψη αποτέλεσε ουσιαστικά την απαρχή της αντιμετώπισης της συμπεριφοράς ως το μέσον για την ερμηνεία του εγκλήματος (Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου, 1984).

Ο Franz Joseph Gall (1758 - 1828), ως ο κυριότερος εκπρόσωπός της, εστίασε τις έρευνές του στη μελέτη της εξωτερικής μορφής του κρανίου, υποστηρίζοντας ότι αυτή η μέθοδος αποκαλύπτει πολύτιμα στοιχεία για τη μορφή του εγκεφάλου. Αναπτύσσοντας την ιδέα του, προσπάθησε να συνδέσει διαφορετικά τμήματα του εγκεφάλου με συγκεκριμένες λειτουργίες. Επίσης, επιχείρησε τη συσχέτιση συγκεκριμένων εγκληματικών συμπεριφορών με συγκεκριμένα εγκεφαλικά κέντρα, ενώ μέσα από την προσεκτική παρατήρηση της εξωτερικής επιφάνειας του κρανίου ήταν σε θέση να συμπεράνει ποιό τμήμα του εγκεφάλου ήταν περισσότερο ή λιγότερο ανεπτυγμένο, άρα και υπεύθυνο για την ανάλογη ανωμαλία στη συμπεριφορά (Βλάχου, 2017).

Υποστηρικτής και συνεχιστής της θεωρίας του ήταν ο Spruzheim (1776 - 1823), ο οποίος επεσήμανε ότι το μέγεθος των εγκεφαλικών κέντρων μπορεί να τροποποιηθεί μέσω της άσκησης, της αυτοπειθαρχίας και της κατάλληλης διαπαιδαγώγησης. Η υπόθεση σχετικά με την ικανότητα για αυτοβελτίωση αποτέλεσε τη βάση για τις προσπάθειες αποτροπής της θανατικής ποινής, με εναλλακτική λύση την φυλάκιση, καθώς η τελευταία πρόσφερε την ευκαιρία σωφρονισμού μέσω της βελτίωσης.

Τελικά, η θεωρία της φρενολογίας δεν κατάφερε να εδραιωθεί, και αμφισβητήθηκε ως ψευδό-επιστήμη. Ωστόσο, υπήρξε καθοριστική αφενός για τη διαμόρφωση της σύγχρονης επιστήμης, καθώς αποτέλεσε τον πρώτο κλάδο που ασχολήθηκε με το ανθρώπινο μυαλό, και αφετέρου για την διαμόρφωση της εγκληματολογίας, αφού συσχέτισε βιολογικούς παράγοντες με την ανθρώπινη συμπεριφορά και ιδιαίτερα την εγκληματική συμπεριφορά (ό.π., 2017).

Αντίστοιχα, με την έλευση του 19^{ου} αιώνα η ψυχολογία αρχίζει να απαλλάσσεται από τα άκαμπτα φιλοσοφικά σχήματα που τη συνόδευαν και επικεντρώνεται πλέον σε θέματα που αφορούσαν το κεντρικό νευρικό σύστημα και ειδικότερα τον εγκέφαλο. Αυτή η τάση, σε συνδυασμό με την ενασχόλησή της με θέματα εγκληματικότητας επέφερε τη σταδιακή απαγκίστρωση της εγκληματικής συμπεριφοράς από τη σφαίρα επιρροής της εκκλησιαστικής παράδοσης. Η μεταστροφή αυτή είχε ως αποτέλεσμα η εγκληματική συμπεριφορά να αντιμετωπίζεται πλέον όχι ως αμαρτία αλλά ως μια μορφή διανοητικής ασθένειας (Nicole, 2004).

Προς αυτή την κατεύθυνση, σημαντικές υπήρξαν οι θεωρίες του Γάλλου ψυχιάτρου Philippe Pinel (1745 - 1826), ο οποίος εισήγαγε το θέμα της παραφροσύνης. Μέσα από εμπειριστατωμένες μελέτες παρατήρησε ότι κάποιοι ασθενείς με παραφροσύνη μπορούσαν να σκεφτούν λογικά και να εκτελέσουν μόνοι τους ορισμένες λειτουργίες, ωστόσο παρέμεναν επιθετικοί. Έτσι, οδηγήθηκε στο συμπέρασμα ότι η παραφροσύνη και η εγκληματικότητα παρουσίαζαν αρκετές ομοιότητες. Ακριβέστερα, αρκετοί εγκληματίες παρουσίαζαν λογική συμπεριφορά στις υπόλοιπες εκφάνσεις της ζωής τους, ωστόσο δεν μπορούσαν να ελέγξουν την συμπεριφορά τους, και παραβίαζαν συστηματικά τον νόμο. Για να περιγράψει αυτή την κατάσταση, χρησιμοποίησε τον όρο «μανία χωρίς παραλήρημα». Η άποψή του συνέβαλε καθοριστικά στην αντιμετώπιση του δράστη με ευνοϊκότερους όρους, καθώς η εγκληματική συμπεριφορά θεωρήθηκε απόρροια ψυχικής νόσου (Βλάχου, 2017).

Στην ίδια κατεύθυνση κινήθηκε και ο Άγγλος James Cowles Prichard (1786 - 1846), ο οποίος επεκτείνοντας την ιδέα του Pinel, διέκρινε την παραφροσύνη σε δύο είδη. Το πρώτο είδος επηρέαζε τη νόηση ενώ το δεύτερο επηρέαζε τα συναισθήματα και τη διάθεση του ατόμου. Το δεύτερο είδος το ονόμασε «ηθική παραφροσύνη» και περιέγραφε «μια μορφή διανοητικής διαταραχής κατά την οποία οι πνευματικές δυνάμεις εμφανίζονται να έχουν υποστεί από μικρές έως ανύπαρκτες βλάβες, ενώ η διαταραχή εκδηλώνεται αρχικά ή αποκλειστικά στο τμήμα των συναισθημάτων, της διάθεσης ή των συνηθειών». Σύμφωνα με αυτή την άποψη η συγκεκριμένη διαταραχή δικαιολογούσε ορισμένο αριθμό εγκλημάτων για τα οποία το άτομο έχανε το συνειδητό μέρος της σκέψης του. Η κύρια αδυναμία της θεωρίας υπήρξε το γεγονός ότι δεν κατάφερε να εντοπίσει τους παράγοντες που γεννούν την ηθική παραφροσύνη, αλλά περιοριζόταν στην απόδοση αυτών των χαρακτηριστικών ως αποτέλεσμα κληρονομικότητας (ό.π, 2017).

Η συνεισφορά αυτών των θεωριών έγκειται στο γεγονός ότι ενέπνευσαν μια ιατρική – βιολογική εξήγηση για το έγκλημα, εμπλέκοντας τα ενδογενή χαρακτηριστικά του ατόμου στην εμφάνιση της εγκληματικής

συμπεριφοράς. Τα επόμενα χρόνια οι ιατρικές θεωρίες θα είχαν μεγάλο αντίκτυπο στον τρόπο προσέγγισης τόσο της εγκληματικής πράξης όσο και του εγκληματία.

1.5 Θετικισμός – Η γέννηση της επιστήμης της εγκληματολογίας

Ο θετικισμός αναδύθηκε μέσα από ποικίλες θεωρητικές ζυμώσεις, αντιθέσεις και συγκλίσεις, εστιάζοντας στη διερεύνηση και μελέτη συγκεκριμένων ζητημάτων, που τον διαφοροποίησαν από τα προγενέστερα θεωρητικά ρεύματα. Συγκεκριμένα, ο θετικισμός υπήρξε η κατ' εξοχήν θεωρία που επηρεάστηκε από τις μεθοδολογικές αρχές των θετικών επιστημών. Αρχικά, υιοθέτησε την άποψη σύμφωνα με την οποία η αληθής γνώση μπορεί να προέλθει αποκλειστικά μέσω της εμπειρίας. Επομένως, ένας φυσικός νόμος ή μια στάση είναι αληθής αν και μόνο αν μπορεί να μελετηθεί και να επαληθευτεί με εμπειρικό τρόπο. Η συγκεκριμένη στάση υπήρξε απόρροια των ιδεών του Διαφωτισμού, όπου τα παραδοσιακά συγκροτημένα σχήματα της γνώσης, οι σχολαστικές και μεταφυσικές ερμηνείες καθώς και οι θεοκρατικές αντιλήψεις για τη δομή του κόσμου φαίνονταν ανεπαρκή στην ερμηνεία των νέων δεδομένων που προέκυψαν από τις άμεσες και συστηματικές παρατηρήσεις των φυσικών φαινομένων.

Αντίστοιχα, η εφαρμογή των θετικιστικών αρχών στη διερεύνηση του εγκλήματος έθεσε επιτακτικά την ανάγκη χρήσης μεθοδολογικών πρακτικών που θα τεκμηριώναν τις διάφορες θεωρητικές υποθέσεις. Η υιοθέτηση αυτής της αρχής υπήρξε και η βασικότερη διαφοροποίηση από την κλασική σχολή, της οποίας η θεωρία βασιζόταν στην ελεύθερη βούληση, δηλαδή βασιζόταν σε ένα μη μετρήσιμο στοιχείο.

Η εμμονή στην απόδειξη των δεδομένων δικαιολογεί την ταύτιση του εγκληματολογικού θετικισμού με την ανάπτυξη τεχνικών συλλογής και οργάνωσης πληροφοριών στο πλαίσιο στατιστικών μελετών. Ο όρος «στατιστική» εμφανίστηκε στα τέλη του 18^{ου} αιώνα με στόχο να περιγράψει με μαθηματικές πρακτικές ανάλυσης τα δεδομένα για το έγκλημα και την εγκληματικότητα. Οι πρώτες στατιστικές μελέτες εγκληματολογικού ενδιαφέροντος επεδίωξαν τη δημιουργία συμπεριφοριστικών μοντέλων συνδεδεμένων με δεδομένες κοινωνικές συνθήκες (Rock, 2012). Δηλαδή, στόχος ήταν να μελετηθεί η γεωγραφική κατανομή των εγκλημάτων σε σχέση με κοινωνικούς παράγοντες, όπως η φτώχεια, η παιδεία, η αστικοποίηση, η μετανάστευση κ.α.

Βάσει αυτής της ιδέας αναπτύχθηκε το σημαντικό έργο του Βέλγου μαθηματικού Lambert Adolphe Jacques Quetelet (1796 - 1874), που θεωρούσε τη στατιστική ως το βασικότερο μεθοδολογικό εργαλείο

για τη μελέτη των ανθρώπινων φαινομένων. Ο Quetelet μέσα από τη λήψη στατιστικών δειγμάτων διαπίστωσε την κανονικότητα της εγκληματικής συμπεριφοράς ως αντιστοιχία με φυσικούς ή κοινωνικούς παράγοντες, όπως η ηλικία, το φύλο, το κλίμα και η οικονομική κατάσταση του ατόμου (Φαρσεδάκης, 2005). Κατέληξε, λοιπόν, στο συμπέρασμα ότι η εγκληματικότητα δεν αποτελεί μια ελεύθερη επιλογή αλλά ένα αναπόφευκτο επακόλουθο της προβληματικής κοινωνικής οργάνωσης (Βλάχου, 2017).

Σημαντική υπήρξε επίσης και η συνεισφορά του Γάλλου δικηγόρου Andre – Michel Guerry (1802 - 1866), ο οποίος χρησιμοποίησε τη μέθοδο της χαρτογράφησης στην προσπάθειά του να αποτυπώσει την έκταση και το είδος της εγκληματικότητας ανά γεωγραφική περιοχή (Φαρσεδάκης, 2005). Στις μελέτες του προσπάθησε και αυτός να εντοπίσει αντιστοιχίες της εγκληματικότητας με άλλους κοινωνικούς, πολιτικούς και οικονομικούς παράγοντες.

Η εγκυρότητα αυτών των θεωριών αμφισβητήθηκε από μεταγενέστερους ερευνητές κυρίως λόγω του ότι στις πλείστες των περιπτώσεων τα συμπεράσματά τους αποδείχτηκαν ανακριβή. Αυτό οφείλεται στα σκοτεινά σημεία της εγκληματικότητας, τα οποία ορίζονται ως διάφορα περιστατικά που είτε δεν καταγγέλθηκαν στις αρχές είτε δεν μπόρεσε να προβλέψει το δείγμα. Εντούτοις, η συνεισφορά των συμπερασμάτων υπήρξε καιρία, καθώς βοήθησαν την επιστημονική σκέψη να αναγνωρίσει την σημαντικότητα της αναζήτησης των αιτιών υπεύθυνων για την διάπραξη του εγκλήματος (Λάζος, 2007).

Η αντιληπτική στροφή προς την αναζήτηση των αιτιών του εγκλήματος αποκρυσταλλώνεται μέσα από τις μελέτες που ανέπτυξε η Ιταλική Θετική Σχολή. Η σχολή αυτή επιχείρησε πρώτη να εξηγήσει επιστημονικά τις αιτίες του εγκλήματος με βάση παράγοντες που δεν συνδέονται με την ανθρώπινη βούληση. Ειδικότερα, επικεντρώθηκε στη διερεύνηση βιολογικών, ψυχολογικών και κοινωνιολογικών παραγόντων του εγκλήματος, και στη χρήση της επιστημονικής μεθόδου προκειμένου να επιβεβαιώσει ή να διαψεύσει τις θεωρίες της. Επηρέασε καταλυτικά τις προ υπάρχουσες απόψεις για το έγκλημα και τον εγκληματία, επικεντρώνοντας τις αναζητήσεις της στο παρελθόν του εγκληματία με σκοπό την αποκάλυψη των αιτιών της εγκληματικής πράξης.

Ορόσημο σε αυτή την προσπάθεια αποτελεί το έτος 1876, όταν ο Ιταλός ιατρός Cesare Lombroso (1835 - 1909) δημοσίευσε το έργο του με τίτλο «Ο εγκληματίας άνθρωπος». Ο Lombroso υπήρξε ο κυριότερος εκπρόσωπος της Ιταλικής Θετικής Σχολής, λαμβάνοντας τον χαρακτηρισμό του πατέρα της εγκληματολογίας, καθώς με το έργο του έθεσε τις βάσεις για την ανάδειξη της σε επιστήμη, ενώ

παράλληλα καθόρισε τη μεθοδολογική πορεία που θα ακολουθούσε τις επόμενες δεκαετίες (Wolfgang, 1972).

Ο Lombroso μετά από σειρά πειραμάτων σε περισσότερους από τρεις χιλιάδες ασθενείς υιοθέτησε την άποψη ότι ο εγκληματίας είναι διαφορετικός από τους άλλους ανθρώπους. Αρχικά, υποστήριξε ότι αυτή η διαφορά δεν είχε σχέση τόσο με το περιβάλλον όσο με την κατασκευή του ανθρώπου. Δηλαδή, υποστήριξε ότι ο εγκληματίας αποτελούσε ένα είδος ατόμου το οποίο παρέμεινε προσκολλημένο σε ένα προγενέστερο εξελικτικό στάδιο από αυτό των υπόλοιπων ατόμων. Τη συγκεκριμένη κατάσταση την ονόμασε «αταβισμό». Το άτομο που εμφάνιζε στοιχεία αταβισμού ασφυκτιούσε μέσα στους κανόνες της σύγχρονης κοινωνίας με αποτέλεσμα να παραβιάζει συστηματικά τον νόμο (Lombroso, 2002, Μετάφραση: Μ. Άννινος, Εισαγωγή Γ. Πανούσης). Ουσιαστικά, μέσα από αυτή τη θεωρία εγκαινιάζει το πεδίο της χαρακτηρολογίας, αναδεικνύοντας τη σχέση ανάμεσα στα πνευματικά και τα σωματικά χαρακτηριστικά ενός ατόμου (Beccalossi, 2010). Γενικεύοντας την προαναφερόμενη παρατήρηση, συνέδεσε τα φυσικά χαρακτηριστικά με τις ψυχικές ιδιότητες, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι ο εκ γενετής εγκληματίας μπορεί να διακριθεί από τον μη εγκληματία με βάση τα χαρακτηριστικά τα οποία ονόμασε «στίγματα». Μεταξύ αυτών συμπεριέλαβε το ασύμμετρο πρόσωπο, το μεγάλο κεφάλι, το άγριο βλέμμα, τα προεξέχοντα χείλη κ.α.

Παρά την πεποίθησή του για την ύπαρξη του εκ γενετής εγκληματία προχώρησε σε περαιτέρω κατηγοριοποιήσεις εγκληματικών τύπων, όπως ο παράφρονος, στον οποίο απουσιάζει η αίσθηση του καλού και του κακού, ο από πάθος εγκληματίας ορμώμενος από θρησκευτικούς, πολιτικούς ή ερωτικούς λόγους, ο περιστασιακός εγκληματίας από άγνοια ή προάσπιση ατομικών δικαιωμάτων (ό.π., 2017).

Τέλος, η σημαντικότερη συμβολή του αποτελεί η αιτιολογική προσέγγιση του εγκλήματος, καθώς έρχεται σε αντίθεση με τις ήδη διατυπωμένες απόψεις περί του εγκλήματος ως απόρροια της ελεύθερης βούλησης του ατόμου και υποστηρίζει την ύπαρξη συγκεκριμένων παραγόντων που το γεννούν. Οι θέσεις του αυτές διαμορφώνουν ανάλογα και τις προτάσεις του αναφορικά με τη μεταχείριση των παραβατών. Η τέλεση του εγκλήματος ως συνέπεια συγκεκριμένων αιτιών και όχι ως αποτέλεσμα ελεύθερης βούλησης δικαιολογεί τη στάση του για τη μη τιμωρία των δραστών. Έτσι, αντί της τιμωρίας προτείνει την εφαρμογή μιας αναμορφωτικής πολιτικής.

Η μεγάλη απήχηση που είχε το έργο του Lombroso, πέρα από τις επαναστατικές ιδέες που υιοθετεί οφείλεται επίσης στη συμβολή άλλων δύο σημαντικών εκπροσώπων της Ιταλικής θετικής σχολής, του Enrico Ferri (1856 - 1929) και του Raffaele Garofalo (1851 - 1934). Ο Ferri υποστήριζε με θέρμη την ιδέα

ότι η θεωρία της ελεύθερης βούλησης ήταν μια πλασματική κατασκευή, με αποτέλεσμα η ηθική ευθύνη του εγκληματία να στερείται επιστημονικής βάσης. Ως εκ τούτου, πρέπει να αντικατασταθεί από τη νομική ή κοινωνική ευθύνη. Η ιδέα αυτή στηριζόταν στην παραδοχή ότι κάθε άτομο ανεξάρτητα από τον χαρακτήρα του είναι υπεύθυνο για τις πράξεις του, καθώς ως μέλος της κοινωνίας πρέπει να συμμορφώνεται προς του κανόνες που την διέπουν.

Επίσης, υποστήριζε ότι μια εγκληματική πράξη δεν μπορεί να προσεγγιστεί από ένα και μόνο οπτικό σημείο αλλά τα αίτια της πρέπει να εξεταστούν ως αποτέλεσμα σύγκλισης πολλών παραγόντων. Μια σύντομη απεικόνιση της σκέψης του μας δίνει την ύπαρξη τριών ομάδων στις οποίες οι διάφοροι παράγοντες μπορούν να κατηγοριοποιηθούν. Έτσι έχουμε: α. Ανθρωπολογικούς ή ατομικούς (φύλο, ηλικία, απασχόληση, εκπαίδευση κ.τ.λ.), β. Φυσικούς (κλίμα, φύση του εδάφους, θερμοκρασία κ.τ.λ.) γ. Κοινωνικούς (διακυμάνσεις πληθυσμού, μετανάστευση, πολιτική, οικονομία κ.τ.λ). Ωστόσο προσέθεσε μια ακόμη κατηγορία, αυτή του εγκληματία από συνήθεια, ο οποίος παρακινείται από το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ζει. Ουσιαστικά αυτός ο τύπος εγκληματία ξεκινά ως περιστασιακός παραβάτης και καταλήγει να εγκληματεί λόγω συνήθειας (Βλάχου, 2017).

Αντίστοιχα, ο Garofalo μέσω της ιδιότητας του ως νομικός και δικαστής εστίασε το ενδιαφέρον του στην ανάπτυξη προτάσεων που θα λειτουργούσαν μεταρρυθμιστικά στο πεδίο του ποινικού δικαίου και των θεσμών. Υποστήριζε ότι τα εγκλήματα μπορούν να διακριθούν σε δύο κατηγορίες, τα πραγματικά ή φυσικά, δηλαδή αυτά που προσβάλλουν τα φυσικά συναισθήματα του μέσου ανθρώπου σε οποιαδήποτε κοινωνία και τα συμβατικά ή νομικά, δηλαδή αυτά που έχουν θεσμοθετηθεί για να εξυπηρετήσουν τους σκοπούς της εκάστοτε εξουσίας. Τέλος, υποστήριζε ότι από τον πραγματικό εγκληματία απουσίαζε η συνειδησιακή κατάσταση του οίκτου και της εντιμότητας, με αποτέλεσμα η συγκεκριμένη συμπεριφορά να καταδεικνύει έναν μη φυσιολογικό άνθρωπο.

Παρά τις καινοτομίες και την ουσιαστική ρήξη με προγενέστερες θεωρίες, η Ιταλική Θετική Σχολή συγκέντρωνε πληθώρα επικρίσεων για τις μεθοδολογικές και θεωρητικές αρχές που ανέπτυξε. Οι κυριότερες αντιδράσεις προήλθαν από τους υποστηρικτές κοινωνιολογικών – ανθρωπολογικών θεωριών, επισημαίνοντας ότι τα μορφολογικά χαρακτηριστικά που απέδιδε ο Lombroso στους εγκληματίες συναντώνται με την ίδια συχνότητα και στους μη εγκληματίες (ό.π., 2017).

Παρόλα αυτά η συμβολή της Ιταλικής Θετικής Σχολής και ειδικότερα οι θεωρίες του Lombroso επηρέασαν αδιαμφισβήτητα τη φυσιογνωμία της σύγχρονης εγκληματολογίας. Ειδικότερα, η μετατόπιση του ενδιαφέροντος από την αφηρημένη μεταφυσική και νομοθετική προσέγγιση στην επιστημονική

μελέτη του εγκληματία και των συνθηκών κάτω από τις οποίες διαπράττει το έγκλημα αποτελούν ξεκάθαρα καινοτομίες του Lombroso. Επίσης, οι σύγχρονες κλινικές ψυχολογικές και ψυχιατρικές αναλύσεις που ασχολούνται με δεδομένα και χαρακτηριστικά της ανθρώπινης προσωπικότητας καθώς και η ντετερμινιστική προσέγγιση του εγκλήματος και ο προσδιορισμός των κατάλληλων μέτρων μεταχείρισης του εγκληματία υπήρξαν από τα σημαντικότερα στοιχεία που άσκησαν επιρροή.

1.6 Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις του εγκλήματος

Η κοινωνιολογική προσέγγιση για το έγκλημα εμφανίζεται κυρίως στη Γαλλία αφενός ως αντίδραση στο έργο του Lombroso αναφορικά με την αιτιότητα της εγκληματικής πράξης αφετέρου ως επιτακτική ανάγκη να παρουσιαστεί η σημαντική παράμετρος των κοινωνικών παραγόντων στην ανάπτυξη και διαμόρφωση του εγκλήματος, προκειμένου να ληφθεί υπόψη σε ένα σχέδιο αναμόρφωσης για την αντεγκληματική πολιτική. Ειδικότερα, οι εκπρόσωποι της Σχολής του κοινωνικού περιβάλλοντος, χωρίς ουσιαστικά να αρνούνται την επιρροή των ατομικών παραγόντων και συγκεκριμένα την ύπαρξη κάποιας προδιάθεσης στο έγκλημα, υποστήριζαν τον καθοριστικό ρόλο των κοινωνικών παραγόντων στην ανάπτυξη του εγκλήματος.

Ο πρώτος που προσπάθησε να αναδείξει τις ποικίλες όψεις της εγκληματικότητας και την ανέπτυξε με βάση το κοινωνικό περιβάλλον ήταν ο ιατρός και ιατροδικαστής Alexander Lacassange. Ο Lacassange αν και επηρεάστηκε βαθύτατα από το έργο του Lombroso, εντούτοις παρουσίασε σημαντικές αντιρρήσεις σχετικά με την ύπαρξη του εκ γενετής εγκληματία και την αταβιστική ερμηνεία της εγκληματικότητας. Απέρριπτε τις θέσεις της Ιταλικής Θετικής Σχολής και συντασσόταν με την ιδέα της σημαντικότητας των κοινωνικών παραγόντων. Η αντίληψή του μπορεί να συνοψιστεί με το παράδειγμα που ο ίδιος αναφέρει παρομοιάζοντας το κοινωνικό περιβάλλον με «καλλιέργεια» και τον εγκληματία με «μικρόβιο», το οποίο δεν απασχολεί την κοινωνία μέχρι τη στιγμή που θα βρει τις κατάλληλες συνθήκες για να αναπτυχθεί και να επιφέρει προβλήματα. Συνεπώς, το περιβάλλον συνιστά τον καθοριστικότερο παράγοντα για να αναπτυχθούν αντικοινωνικές και εγκληματικές συμπεριφορές. Με βάση τα παραπάνω, πρόβαλλε την σημαντικότητα των μεταρρυθμιστικών μέτρων, ώστε μια κοινωνία να περιορίσει κατά το δυνατόν τις προβληματικές παραμέτρους που εκκολάπτουν τέτοιου είδους συμπεριφορές (Φαρσεδάκης, 1990).

Εξίσου σημαντική ήταν η συμβολή θεωρητικών που υιοθέτησαν μια μαρξιστική οπτική προς το έγκλημα. Η κλασική μαρξιστική θεωρία αντιμετώπιζε την εγκληματική πράξη ως ένα κοινωνικό φαινόμενο αλληλένδετο με το καπιταλιστικό σύστημα. Με απότοκο την αστικοποίηση και την εκβιομηχάνιση

δημιουργείται για τα άτομα ένα προβληματικό περιβάλλον που το ωθεί σε ακρότητες. Η επιδίωξη πλούτου ωθεί τις μικρές προνομιούχες ομάδες να εκμεταλλευτούν τις πιο αδύναμες ομάδες του πληθυσμού, εξαναγκάζοντάς τους να δουλεύουν σε άθλιες συνθήκες με ελάχιστη αμοιβή. Αναπόφευκτα η ανάγκη για επιβίωση οδηγεί τους δεύτερους στη διάπραξη εγκληματικών ενεργειών, προκειμένου να ικανοποιήσουν τις βασικές τους ανάγκες (Βλάχου, 2017).

Την κοινωνιολογική προσέγγιση επέκτεινε με το έργο του και ο Γάλλος δικαστής και μετέπειτα διευθυντής της Στατιστικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Gabriel Tarde. Βασική συνεισφορά του υπήρξε η παρουσίαση της θεωρίας της μίμησης και η αντιμετώπιση του επαγγελματία δολοφόνου. Σύμφωνα με την θεωρία της μίμησης, οι άνθρωποι έχουν την τάση να αντιγράφουν ο ένας τον άλλο ανάλογα με την συχνότητα των επαφών τους. Έτσι, σε κοινωνίες όπου οι επαφές ποικίλλουν, ενδέχεται μέσω του μιμητισμού οι κοινωνοί να ακολουθήσουν εγκληματικές συμπεριφορές. Παράλληλα, σε ιεραρχικές κοινωνίες τα άτομα που βρίσκονται σε χαμηλή κοινωνική θέση παρουσιάζουν τάση προς το έγκλημα σε περίπτωση που άτομα ανώτερου κοινωνικού επιπέδου εγκληματούν (Φαρσεδάκης, 2005).

Παράλληλα, η περίπτωση του επαγγελματία δολοφόνου υπήρξε ένα ισχυρό επιχειρήμα υπέρ της κοινωνιολογικής θεωρίας, καθώς παρατήρησε ότι τα συγκεκριμένα άτομα δεν παρουσίαζαν κάποια εγκληματική προδιάθεση, ωστόσο η γέννησή τους σε εγκληματικά περιβάλλοντα τους εισήγαγε σε μια εγκληματική πορεία. Υποστήριζε, δηλαδή, ότι η πορεία τους ήταν συχνά προδιαγεγραμμένη, επηρεασμένη από την καθοριστική επιρροή των συντρόφων και του περιβάλλοντός τους (Wilson Vine, 1972).

Τέλος, τον σημαντικότερο εκπρόσωπο της κοινωνιολογικής θεωρίας αποτελεί ο Γάλλος Emile Durkheim (1858 - 1917). Η κύρια συμβολή του στον χώρο της εγκληματολογίας έγκειται στην προσέγγιση της αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Σε αντίθεση με τους μελετητές που αναζητούσαν τα αίτια του εγκλήματος σε εξωγενείς παράγοντες, όπως το κλίμα, τις οικονομικές συγκυρίες, την πληθυσμιακή πυκνότητα κ.α., ο Durkheim επικεντρώθηκε στην ίδια τη φύση της κοινωνίας και ειδικότερα στο κοινωνικό περιβάλλον. Σύμφωνα με αυτή την αρχή, το έγκλημα αποτελεί εγγενές στοιχείο κάθε κοινωνίας και προκύπτει μέσα από την κοινωνική αλληλεπίδραση. Έτσι, το έγκλημα δεν αποτελεί απόρροια παθολογικών παραγόντων, αλλά το χαρακτήρισε ως ένα κανονικό κοινωνικό φαινόμενο. Για να τεκμηριώσει την άποψή του, υποστήριξε ορθώς ότι καμία κοινωνία στην ιστορία της ανθρωπότητας δεν ήταν απαλλαγμένη από το έγκλημα. Παράλληλα, παρατήρησε ότι είναι κοινωνικά αναγκαίο και χρήσιμο, διότι ενισχύει την κοινωνική συνοχή και συμβάλλει στην εξέλιξη της ποινικής νομοθεσίας (Βλάχου, 2017).

Εξίσου σημαντική υπήρξε η συμβολή του στην διατύπωση της θεωρίας περί ανομίας, η οποία περιγράφει μια κατάσταση κατά την οποία παρουσιάζεται μια κοινωνική αναστάτωση. Τα άτομα στην προσπάθειά τους να επιβιώσουν ενδέχεται να ακολουθήσουν παρεκκλίνουσες συμπεριφορές, θέτοντας σε δεύτερη μοίρα την κοινωνική αλληλεγγύη. Σε μια τέτοια κατάσταση ο κίνδυνος ανομίας είναι συνεχής. Επίσης, τα αισθήματα αποστέρησης από ανεπαρκείς κοινωνικές δομές ενδέχεται να γεννήσουν εξίσου εγκληματικές συμπεριφορές υπονομεύοντας και πάλι την κοινωνική συνοχή και σταθερότητα.

Ο Durkheim με το έργο του άσκησε μεγάλη επιρροή στους επιστήμονες της εποχής του. Παρά τις επιμέρους κριτικές, ουσιαστικά καθόρισε τη μετέπειτα εξέλιξη των διάφορων κοινωνιολογικών θεωριών και τη σταδιακή αποσύνδεση της εγκληματολογίας από το ποινικό δίκαιο. Επίσης, σημαντική ήταν η συμβολή του στην αντιμετώπιση της ποινής, καθώς αφενός περιόρισε τις αντιλήψεις που την αντιμετώπιζαν ως μια αρνητική συνέπεια της εγκληματικής πράξης και αφετέρου ανέδειξε την θετική και παραγωγική της διάσταση.

1.7 Αποδοχή και εφαρμογή των εγκληματολογικών θεωριών στον ελληνικό χώρο

Οι επιστημονικές εξελίξεις στο πεδίο της εγκληματολογίας έφτασαν με κάποια καθυστέρηση στην Ελλάδα λόγω των γεγονότων της Επανάστασης του 1821. Ωστόσο, μετά τη σύσταση του Ελληνικού Κράτους το 1830 και συγκεκριμένα τη σύσταση του Οθώνειου Πανεπιστημίου το 1837, τα χαμένα αυτά βήματα καλύφθηκαν γοργά μέσα από το ακούραστο έργο των επιστημόνων.

Η Ελλάδα στην προσπάθειά της να δημιουργήσει ένα κράτος βασισμένο στις αρχές της φιλελεύθερης δημοκρατίας και του κράτους δικαίου υποδέχθηκε με θέρμη τις νέες αυτές ιδέες που βοήθησαν στην σύσταση ενός νέου συντάγματος και την ενεργοποίηση του ποινικο-εκτελεστικού της σώματος. Επίσης, οι υπάρχουσες θεωρίες ενίσχυσαν την πολιτεία στο φλέγον θέμα της διαβίωσης των φυλακισμένων, καθώς και στα προγράμματα αναμόρφωσης και σωφρονισμού που επιθυμούσε να αναπτύξει. Ωστόσο, οι θεωρητικές αυτές προσεγγίσεις εφαρμόστηκαν αυτούσιες, όπως έφτασαν δηλ. από την Ευρώπη, χωρίς να υπάρξει ουσιαστική συμβολή στη διαμόρφωση των θεωρητικών αρχών από την εγχώρια ακαδημαϊκή κοινότητα (Λαμπροπούλου, 2014). Περιορίστηκαν σε μια στείρα πρακτική εφαρμογή παρά σε μια θεωρητική προσαρμογή αυτών των συστημάτων.

Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα όπου πλέον οι συνθήκες είχαν ωριμάσει, επιδιώχθηκε από την επιστημονική κοινότητα η προσπάθεια ευθυγράμμισης των επιστημονικών εξελίξεων σε εσωτερικό επίπεδο με τις εξελίξεις που συντελούνταν στον ευρωπαϊκό χώρο. Ειδικότερα, οι θεωρητικές αρχές του κλασικισμού στην εγκληματολογία, πρωτοεμφανίζονται στο πρόσφατα διατυπωμένο νομοθετικό σύστημα της Ελλάδας με στόχο την υιοθέτηση των αρχών της ισότητας, της ελευθερίας, της ασφάλειας και της ιδιοκτησίας. Εντούτοις, οι ιδιαίτερες κοινωνικές συνθήκες που χαρακτήριζαν το Ελληνικό Κράτος, σύντομα κατέδειξαν τις ελλείψεις και αδυναμίες του κλασικιστικού μοντέλου για την καταστολή του εγκλήματος.

Έτσι, περί το τέλος του 19^{ου} αιώνα με αρχές 20^{ου} αιώνα κάνει την εμφάνισή του το Θετικιστικό μοντέλο, στα πλαίσια μιας γενικότερης προσπάθειας αναμόρφωσης του κράτους και συγκεκριμένα του ποινικού συστήματος. Ωστόσο, και πάλι το γενικότερο κοινωνικό-οικονομικό πλαίσιο, τα προβληματικά σχέδια αστικοποίησης, τα πολιτικά σκάνδαλα, οι συνεχιζόμενες πολεμικές συγκρούσεις και η δυσχερής οικονομική κατάσταση προκάλεσαν συνεχείς μεταβολές στον μηχανισμό απόδοσης της δικαιοσύνης και στην εγκληματολογική σκέψη της εποχής. Οι άμεσες απαιτήσεις νομοθετικών ρυθμίσεων ανατροφοδότησε και πάλι την προβληματική εφαρμογή αυτών των θεωριών, καθώς δεν υπήρχε πρόβλεψη προσαρμογής τους με τις ιδιαίτερες ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας. Ουσιαστικά, κάθε προσπάθεια εφαρμογής ξένων μοντέλων προσέκρουε στο ιδιαίτερο αξιακό σύστημα του ελληνικού πληθυσμού, προκαλώντας διαστρεβλώσεις στις αρχικές θεωρίες και κατ' επέκταση αντιδράσεις από τον προβληματικό τρόπο εφαρμογής τους.

Παρά τα επιμέρους προβλήματα σε πρακτικό επίπεδο, παρατηρήθηκε μια άνθηση σε θεωρητικό επίπεδο από πλευράς επιστημονικής κοινότητας. Η αποδοχή από τους επιστήμονες των ευρωπαϊκών ιδεών γύρω από την εγκληματικότητα δεν πρέπει να προκαλεί απορία, καθώς οι περισσότεροι ολοκλήρωσαν τις σπουδές τους σε ευρωπαϊκά πανεπιστήμια κι έτσι ήρθαν σε άμεση επαφή με αυτές τις ιδέες και ενστερνίστηκαν πολλές από αυτές. Καταπιάστηκαν λοιπόν, με τη συγγραφή βιβλίων και άρθρων, με τη μετάφραση σημαντικών έργων ενώ δεν δίστασαν να προχωρήσουν σε πρωτογενείς έρευνες προς την αναζήτηση των αιτιών του εγκλήματος. Ωστόσο, οι έρευνες επηρεάζονται ακόμη σε μεγάλο βαθμό από μια ιατρική οπτική. Αυτό είναι εμφανές παρατηρώντας απλά την αντιμετώπιση της εγκληματολογίας ως παρακλάδι της έδρας της Δικαστικής Ιατρικής. Μόλις το 1930 η εγκληματολογία άρχισε να αντιμετωπίζεται ως ανεξάρτητος επιστημονικός κλάδος με διδασκαλία εγκληματολογικών μαθημάτων στα πανεπιστημιακά προγράμματα σπουδών.

Η οργανική εξάρτηση της εγκληματολογίας από την ιατρική διαφαίνεται επίσης από το γεγονός ότι η πρώτη συλλογή εγκληματολογικού ενδιαφέροντος υπήρξε καρπός του ερευνητικού ενδιαφέροντος του καθηγητή Γεωργιάδη. Παράλληλα, η ίδρυση του Μουσείου υπήρξε σχεδόν ταυτόσημη με την λειτουργία και δράση του Εργαστηρίου Ιατροδικαστικής. Οι δύο αυτές παράμετροι φανερώνουν την φυσιολογία και κατεύθυνση που ακολουθούσε η Εγκληματολογική Επιστήμη εντός της ελληνικής ακαδημαϊκής κοινότητας.

Δεύτερη Ενότητα

2.1 Συλλογές Ανθρώπινων Υπολειμμάτων – Οι πρόδρομοι των Εγκληματολογικών Συλλογών

Η πρακτική συγκέντρωσης ανθρώπινων υπολειμμάτων, κυρίως μέσα από την συγκέντρωση ιερών λειψάνων που συγκεντρώθηκαν σε εκκλησίες και μοναστήρια αποτελεί μια διαδικασία αιώνων. Ωστόσο, τα αντικείμενα αυτά δεν μπορούν να χαρακτηριστούν με τον όρο «συλλογή», καθώς εμπερικλείουν μια ιερότητα και χρησιμοποιούνται για λατρευτικούς σκοπούς, γεγονός που τα διαχωρίζει από τα υπόλοιπα στοιχεία του συγκεκριμένου είδους. Οι συλλογές ανθρώπινων υπολειμμάτων, κυρίως με την μορφή που γνωρίζουμε σήμερα, είναι μια τάση που εμφανίστηκε κυρίως από την περιέργεια των ιατρών και των καλλιτεχνών κατά την περίοδο της Αναγέννησης.

Η ιατρική πρακτική ήταν ήδη ανεπτυγμένη από την περίοδο της αρχαιότητας. Ωστόσο, οι αρχές της ελληνιστικής θρησκείας και κατ' επέκταση της χριστιανοϊουδαϊκής πίστης, βασισμένες στην πεποίθηση της μεταθανάτιας ζωής αποστρέφονταν την πρακτική διενέργειας ανατομικών μελετών. Η διεξαγωγή τέτοιων μελετών παρέμεινε μια λεπτή υπόθεση ακόμη και κατά την περίοδο του Μεσαίωνα, παρά την εμφάνιση του πανεπιστημιακού θεσμού και την σταδιακή οργάνωση της γνώσης (Bynum, 1994). Η διδασκαλία της ιατρικής όλη αυτή την περίοδο περιοριζόταν στη μελέτη και διδασκαλία των έργων του Ιπποκράτη, του Αριστοτέλη, του Γαληνού και άλλων λογίων, προσεγγίζοντας το θέμα κυρίως με φιλοσοφικό στοχασμό, δίνοντας έτσι στην συγκεκριμένη επιστήμη μια θεωρητική χροιά (Boylan, 1999).

Διεξαγωγή ανατομικών μελετών για την παραγωγή πρακτικών αποτελεσμάτων πραγματοποιούνταν πολύ σπάνια και κάτω από ειδικές περιστάσεις σε ζώα. Φυσικά, τα παραγόμενα αποτελέσματα ήταν περιορισμένα, και στις πλείστες των περιπτώσεων παραπλανητικά, εφόσον τα εμπειρικά παρατηρησιακά δεδομένα είτε εκλαμβάνονταν με λάθος τρόπο είτε μεταβάλλονταν σε επίπεδο αποτελεσμάτων, ώστε να αποφευχθεί σύγκρουση με τις διάφορες φιλοσοφικές θεωρίες που καταπιάνονταν με την σύσταση του ανθρώπινου σώματος. Με τον σταδιακό περιορισμό της θεοκρατικής αντίληψης που διέτρεχε και διαμόρφωνε όλα τα επίπεδα της κοινωνίας αρχίζει να αναγνωρίζεται η αναγκαιότητα των ανατομικών μελετών, οπότε σταδιακά δίδεται η ανεπίσημη δυνατότητα σε ιατρούς και φοιτητές να κάνουν πρακτική άσκηση πάνω σε πτώματα εγκληματιών ή περιθωριοποιημένων ατόμων (π.χ. φτωχών), τα σώματα των οποίων δεν είχαν αναζητηθεί από συγγενείς.

Οι πρώτες μελέτες διενεργούνταν σε στενούς ερευνητικούς κύκλους, κυρίως στα σπίτια ή τα εργαστήρια ιατρών, και είχαν στόχο την κατανόηση ανατομικών και λειτουργικών δομών του ανθρώπινου οργανισμού. Καλός οίωνός για το μέλλον αποτέλεσε η εμφάνιση της διεξαγωγής δημόσιων ανατομιών. Αυτές οι απόπειρες έγιναν γύρω στον 13^ο αιώνα στο Σαλέρνο πάνω σε πτώματα ζώων, ενώ κατά τον 14^ο αιώνα άρχισαν να πραγματοποιούνται και στην Μπολόνια, η οποία εξελίχθηκε στο κέντρο των ανατομικών σπουδών. Ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι το ερέθισμα για την εμφάνιση αυτής της διαδικασίας δεν προήλθε από την ιατρική σχολή αλλά από τη νομική σχολή, τα μέλη της οποίας διέβλεψαν την ανάγκη για νεκροψίες. Οι υπόλοιπες μεσαιωνικές ιατρικές σχολές γρήγορα αναγνώρισαν τη σημασία αυτών των επιδείξεων, και σύντομα έγινε υποχρεωτικό για τους φοιτητές της ιατρικής σχολής να παρακολουθούν έναν ορισμένο αριθμό τέτοιων μαθημάτων (Debus, 2012). Παρά την πρόοδο που περιγράφηκε πιο πάνω, ο περιορισμένος αριθμός ανατομιών, ο μικρός χρόνος μελέτης επιμέρους οργάνων σε συνδυασμό με την διαρκή αποστροφή των επίσημων εκκλησιαστικών και κρατικών αρχών προς αυτές τις πρακτικές δεν μας επιτρέπουν να μιλήσουμε ακόμη για τον σχηματισμό κάποιας συλλογής.

Η Αναγέννηση έφερε νέα δεδομένα και στον χώρο της ανατομίας. Τα νέα κοινωνικοπολιτικά δεδομένα, η παράλληλη εξέλιξη της επιστήμης και η αποκόλληση από θεοκρατικά σχήματα αποτέλεσαν τους βασικότερους παράγοντες μετατόπισης του αντιληπτικού πλαισίου προς τις ερευνητικές διαδικασίες. Επιπρόσθετα, η αναζήτηση εμπειρικών αποδείξεων που προωθούσε η επιστήμη της εποχής κατέδειξε την αδυναμία και αναποτελεσματικότητα των υφιστάμενων συστημάτων εκπαίδευσης, προωθώντας την πραγματοποίηση ολοκληρωμένων ανατομικών μελετών σε ανθρώπους (Boylan, 1999).

Πρωτοπόρος υπήρξε η Βρετανία με περιορισμένο ωστόσο επίσημα αναγνωρισμένο αριθμό ανατομών σε πτώματα απαγχονισμένων εγκληματιών. Η θέσπιση αυτού του μέτρου είχε διττό χαρακτήρα, αφενός προωθούσε την «τέχνη» της ιατρικής, αφετέρου λειτουργούσε ως αποτρεπτικό μέτρο για τους επίδοξους εγκληματίες, οι οποίοι φοβούμενοι τη βεβήλωση των σωμάτων τους αποστρέφονταν την εγκληματική συμπεριφορά (Σακκή, 2018).

Στην προώθηση και αποδοχή της ανατομικής πρακτικής βοήθησε επίσης το έργο του σπουδαίου ανατόμου, ιατρού και καθηγητή στο πανεπιστήμιο της Πάδοβα, Andrea Vesalius (1514 - 1564). Ο Vesalius, ως αναγνωρισμένο και σεβαστό πρόσωπο στον χώρο της ιατρικής, κατάφερε με τη στάση και τα απτά αποτελέσματα του έργου του να πείσει αρκετούς σκεπτικιστές για τη χρησιμότητα της ανατομικής πρακτικής (Debus, 2012).

Το πρόβλημα της περιορισμένης πρόσβασης σε πτώματα, σε αντιδιαστολή με την αυξημένη και συνεχή ζήτηση για ανατομικά πειράματα παρέμεινε στο προσκήνιο για μεγάλο διάστημα, αναγκάζοντας τους ερευνητές να διαπράττουν συλήσεις σε τάφους. Αυτή η κατάσταση, λόγω της βαρβαρότητας που εμπεριείχε, γέννησε την ιδέα για τον σχηματισμό συλλογών, το περιεχόμενο των οποίων θα μπορούσε να διατηρηθεί και να μελετηθεί αρκετές φορές για μεγάλο χρονικό διάστημα (Walker, 2000). Σε αυτή την προσπάθεια συνέβαλε και η πρόοδος στον χώρο της χημείας, με την ανακάλυψη αλκοολούχων διαλυμάτων και της φορμαλδεΐδης, παρασκευάσματα που επέτρεπαν την μακροχρόνια διατήρηση οργάνων σε καλή κατάσταση.

Οι πρώιμες αυτές συλλογές αποτελούνταν από στοιχεία τα οποία διαχωρίζονταν σε τρεις μεγάλες κατηγορίες:

- Νωπά παρασκευάσματα που διατηρούνταν αρχικά εντός διαλύματος αλκοόλης και στη συνέχεια εντός διαλύματος φορμαλδεΐδης.
- Ξηρά παρασκευάσματα του φλεβικού, αρτηριακού και λεμφικού συστήματος.
- Παρασκευάσματα οστεολογικού υλικού.

Αρχικά, οι συλλογές αυτές είχαν ιδιωτικό χαρακτήρα, ωστόσο με την δημιουργία αντίστοιχων σχολών και την επίσημη πλέον αναγνώριση της ανατομικής επιστήμης δωρίζονται σε πανεπιστημιακά ιδρύματα πρωτίστως για την εκπαίδευση φοιτητών. Χαρακτηριστικό τέτοιο παράδειγμα αποτελεί το πανεπιστήμιο του Leiden στην Ολλανδία, στο αμφιθέατρο ανατομίας του οποίου φυλασσόταν συλλογή ανατομικών παρασκευασμάτων (Σακκή, 2018).

Επίσης, ανθρώπινα υπολείμματα συναντούμε και σε συλλογές που εμπεριέχονταν σε θαλάμους αξιοπερίεργων αντικειμένων. Όπως είδαμε στην προηγούμενη ενότητα, το πλέγμα μυστικισμού και επιστήμης σε συνδυασμό με τη σχολαστική μελέτη της αρχαίας γραμματείας και των γραφών για κατανόηση και έλεγχο των στοιχείων της φύσης δημιούργησε την ανάγκη για συλλογή κάθε είδους λεπτολογίας. Έτσι, κάθε αντικείμενο που ανταποκρινόταν σε αυτές τις παραδοχές αποτελούσε εμμονή κάθε συλλέκτη. Για παράδειγμα, σε διάφορες πηγές υπήρχαν αναφορές σε όντα όπως η Λάμια (σώμα λιονταριού με γυναικείο κεφάλι και στήθος) και η γοργόνα (ον με το κάτω μέρος ψαριού και το άνω μέρος γυναίκας), κι έτσι πολλοί επιτήδειοι προχωρούσαν σε ψεύτικες συνθέσεις με ανθρώπινα και ζωικά υπολείμματα, τα οποία πουλούσαν σε αρκετούς συλλέχτες (Debus, 2012).

Μεγάλος αριθμός συλλογών ανθρώπινων υπολειμμάτων εμφανίζεται και ως αποτέλεσμα των μεγάλων ερευνητικών ταξιδιών που πραγματοποιήθηκαν αυτή την περίοδο με φρενήρεις ρυθμούς. Οι ερευνητικές αυτές αποστολές βρέθηκαν μπροστά σε άγνωστα φυτικά, ζωικά και ανθρώπινα όντα με αποτέλεσμα να επιδιώξουν τον σχηματισμό πλούσιων συλλογών, ώστε να διασώσουν και ακολούθως να διαδώσουν αυτές τις πληροφορίες. Αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας υπήρξε και η συγκέντρωση ανθρώπινων υπολειμμάτων, στα οποία έγιναν έρευνες, ώστε να εντοπιστούν ανατομικές και φυλετικές διαφορές με τους γηγενείς πληθυσμούς (Walker, 2000).

Οι συλλογές ανθρώπινων υπολειμμάτων αρχίζουν να αυξάνονται και με τη δημιουργία των πρώτων δημόσιων μουσείων, τα οποία επιθυμούσαν να συμπεριλάβουν τέτοια είδη στις συλλογές τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ιδιωτικής συλλογής που προσφέρεται σε δημόσιο μουσείο αποτελεί η συλλογή του βρετανού ιατρού Sir Hans Sloane (1660 - 1753), η οποία περιείχε κυρίως σκελετικά υπολείμματα, και αποτέλεσε τον πυρήνα της συλλογής του Βρετανικού Μουσείου (Σακκή, 2018).

Κατά τη διάρκεια του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα οι συνεχιζόμενες εξελίξεις στο χώρο της επιστήμης δημιούργησαν μια αντιληπτική στροφή και έναν εξορθολογισμό στη διαχείριση και τεκμηρίωση αυτών των υπολειμμάτων. Ειδικότερα, η αποδοχή των αιτιοκρατικών ιδεών στο χώρο της εγκληματολογίας δημιούργησε την ανάγκη για εξακριβωμένα και καλά τεκμηριωμένα στοιχεία, τα οποία μπορούσαν να συνδεθούν με άλλες ερευνητικές παραμέτρους, ώστε να προκύψουν ορισμένα συμπεράσματα. Έτσι, αρχίζει μια εξαντλητική συγκέντρωση υπολειμμάτων, στα οποία εφαρμοζόταν αναλυτική καταγραφή και ταξινόμηση σε περαιτέρω υποκατηγορίες, όπως το φύλο, η ηλικία, η καταγωγή κ.α.

Με τη σταδιακή ανάπτυξη ηθικών αρχών και δεοντολογικών μοντέλων, τη δημιουργία νέων εκπαιδευτικών συστημάτων και βοηθημάτων, καθώς και τις ενστάσεις από διάφορες οργανώσεις και άτομα για πρόκληση ηθικής βλάβης, η διαδικασία συγκέντρωσης ανθρώπινων υπολειμμάτων άρχισε να περιορίζεται σημαντικά. Φυσικά, οι υφιστάμενες συλλογές εξακολούθησαν να διατηρούνται, προσφέροντας άμεσες γνώσεις σε ιατρικά θέματα αλλά και γνώσεις για την εξελικτική ιστορία των επιστημών που χρησιμοποίησαν ανθρώπινα υπολείμματα για να αποδείξουν τις θεωρίες τους, όπως η εγκληματολογία.

2.2 Συγκρότηση Εγκληματολογικών Πανεπιστημιακών Μουσείων

Ο 18^{ος} αιώνας με τις παράλληλες θεωρητικές ζυμώσεις που προκάλεσε γύρω από την επιστήμη και ειδικότερα την Εγκληματολογία, καθώς και την αλλαγή του πλαισίου γύρω από τη διαχείριση συλλογών, δημιούργησε τις κατάλληλες συνθήκες, ώστε να εμφανιστούν μουσεία που έστρεφαν το ενδιαφέρον τους στην κατανόηση και μελέτη του εγκληματικού φαινομένου.

Τις κατάλληλες συνθήκες για την εμφάνιση εγκληματολογικών μουσείων μπορούμε να πούμε ότι διαμόρφωσαν τρεις βασικοί παράγοντες:

- Ο επηρεασμός της επιστημονικής σκέψης από τη Θετικιστική θεωρία.
- Η αλλαγή της εκπαιδευτικής διαδικασίας, κυρίως στην ιατρική.
- Η εξέλιξη γύρω από τη δημιουργία συλλογών και μουσείων ως φορείς διατήρησης της μνήμης και διάχυσης της γνώσης.

Όπως αναφέρθηκε και στην προηγούμενη ενότητα, κατά τον 17^ο και 18^ο αιώνα επιχειρήθηκε η αποδέσμευση της ερμηνείας της φύσης από τα άκαμπτα θεωρητικά σχήματα και τις μεταφυσικές ερμηνείες. Η προσπάθεια αυτή, που προήλθε μέσα από τις ιδέες του Διαφωτισμού και τον περιορισμό του θεοκρατικού συστήματος, επεδίωκε τη θεμελίωση μιας σύγχρονης επιστημονικής προσέγγισης στη βάση αναζήτησης και εντοπισμού των πραγματικών αιτιών που διέπουν τα φαινόμενα, ώστε να αποκαλυφθεί η αλήθεια για την πραγματική εικόνα του κόσμου. Μια από τις επικρατέστερες τάσεις ήταν η θεωρία του Θετικισμού, η οποία βασιζόταν στην παραδοχή ότι μια πρόταση (π.χ. ένας φυσικός νόμος) είναι αληθής μόνο εάν είναι λογικά επαληθεύσιμη, απορρίπτοντας με αυτό τον τρόπο οποιαδήποτε υπερβατική προσέγγιση. Ο στόχος για επαλήθευση των διάφορων θεωρητικών υποθέσεων δημιούργησε την ανάγκη άμεσων απτών αποδείξεων, με αποτέλεσμα να προκύψουν είτε νέες συλλογές είτε να μεταβληθεί η ερμηνευτική προσέγγιση των ήδη υπάρχουσών συλλογών που δημιουργήθηκαν κατά την περίοδο της Αναγέννησης.

Αντίστοιχα, ο επηρεασμός των θετικών επιστημών από τη Θετικιστική Θεωρία και ειδικότερα την Εγκληματολογία, με αποκορύφωμα την εμφάνιση της Ιταλικής Θετικής Σχολής, έφερε στο προσκήνιο την ανάγκη δημιουργίας συλλογών, οι οποίες αφενός υποβοήθησαν την ερευνητική διαδικασία και αφετέρου απέδειξαν τις διάφορες θεωρίες μέσω της υλικής τους υπόστασης.

Ως προς τον δεύτερο παράγοντα, η ιατρική άρχισε να απομακρύνεται από τις θεωρητικές διδασκαλίες και να εστιάζει περισσότερο στη μελέτη εμπειρικών αποδείξεων. Οι αποδείξεις αυτές επέβαλαν την

άμεση παρατήρηση του ανθρώπινου σώματος, αυξάνοντας με αυτό τον τρόπο την επιθυμία για ανατομικές μελέτες. Ωστόσο, η περιορισμένη πρόσβαση σε ανθρώπινα σώματα έφερε στο προσκήνιο την ιδέα σχηματισμού συλλογών, τις οποίες φοιτητές και ιατροί θα μπορούσαν να μελετούν για μεγάλο χρονικό διάστημα. Οι πρώτες αυτές ιατρικές συλλογές, παρότι περιείχαν μεταξύ άλλων πειστήρια εγκληματολογικών ενεργειών, όπως απαγχονισμένα πτώματα, τραυματισμένα όργανα από αιχμηρά αντικείμενα κ.α., δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ακόμη εγκληματολογικές συλλογές, καθώς παρέμεναν προσκολλημένες σε θέματα πρακτικής φύσεως χωρίς να τους ενδιαφέρουν θεωρητικά ζητήματα που άπτονταν της κατανόησης του εγκληματικού φαινομένου.

Ακολούθως, σε δεύτερο επίπεδο, η εμπλοκή ιατρικών θεωριών στην κατανόηση της εγκληματικής συμπεριφοράς άλλαξε την αντιμετώπιση του εγκληματία, με αποτέλεσμα να εφαρμοστούν εναλλακτικά μοντέλα αντεγκληματικής πολιτικής. Οι ιατρικές εξελίξεις στην κατανόηση της ψυχοσύνθεσης τόσο των εγκληματιών όσο και της σωφρονιστικής πρακτικής οδήγησαν στη σταδιακή συγκέντρωση ενός σημαντικού αποθέματος από ανθρώπινα υπολείμματα, προσωπικά αντικείμενα εγκληματιών, πειστήρια εγκλημάτων και όργανα βασανισμού. Η συγκέντρωση αυτών των αντικειμένων έκανε επιτακτική την ανάγκη δημιουργίας ειδικών χώρων που θα τα υποδέχονταν, αφενός για λόγους προστασίας και αφετέρου για λόγους διευκόλυνσης προς την ανεμπόδιστη έρευνα και διδασκαλία των φοιτητών και άλλων επιστημόνων. Ο εκπαιδευτικός χαρακτήρας των συλλογών διαφαίνεται και από το γεγονός ότι τα πρώτα εγκληματολογικά μουσεία ήταν προσαρτημένα σε πανεπιστημιακά ιδρύματα.

Επιπρόσθετα, οι κοινωνικές μεταβολές που έφερε ο 18^{ος} αιώνας προκάλεσαν επανάσταση και στον θεσμό του μουσείου. Τα μουσεία μετατράπηκαν πλέον από κλειστές ιδιωτικές συλλογές με αξιοπερίεργα αντικείμενα σε δημόσιους χώρους, εντός των οποίων θα διαμορφωνόταν ένα νέο αφήγημα για τον κόσμο βασισμένο σε αυστηρά ακαδημαϊκά κριτήρια. Ο χαρακτήρας των νέων αυτών μουσείων ήταν πρωτίστως εκπαιδευτικός, και αποσκοπούσε να διδάξει τους ανθρώπους την πραγματική ιστορία και εξέλιξη των γεγονότων μέσα από τις απτές και αδιαμφισβήτητες υλικές μαρτυρίες που περιλάμβαναν οι συλλογές τους. Στη βάση των νέων αυτών δεδομένων, η δημιουργία μουσείων που εστίαζαν στο έγκλημα κατέστη αναγκαία επιδίωξη, καθώς η εγκληματολογία θα έβρισκε υπόσταση και κύρος ως ανερχόμενη επιστήμη, ενώ παράλληλα ο κρατικός μηχανισμός θα μπορούσε με την συγκάλυψη της αδιαμφισβήτητης ακαδημαϊκής γνώσης να θέσει κριτήρια στην εγκληματική συμπεριφορά, προωθώντας νέες κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές επιδιώξεις.

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα τα πανεπιστημιακά μουσεία αφιερωμένα στο έγκλημα ως φαινόμενο, στην εγκληματολογία ως επιστήμη και στην παρουσίαση των σωφρονιστικών συστημάτων ήταν πλέον

γεγονός. Ο πυρήνας των συλλογών τους ήταν ήδη σχηματισμένος από πρωτοβουλίες επαγγελματιών που ξεκίνησαν τη συλλογή από προσωπικό ενδιαφέρον. Ωστόσο, οι ιδιωτικές αυτές συλλογές μετατρέπονται πλέον σε δημόσιες, προωθώντας διάφορες προσεγγίσεις στην κατανόηση του εγκληματικού φαινομένου. Ο επισκέπτης σε αυτές τις εκθέσεις μπορούσε να συναντήσει ανατομικά παρασκευάσματα, αντικείμενα από φυλακές, αντικείμενα κρατουμένων, πειστήρια εγκληματικών ενεργειών, όργανα βασανισμού, ανατομικά σχέδια, φωτογραφίες κ.α. Στην πλειοψηφία τους τα αντικείμενα αυτά ήταν ταξινομημένα ανά είδος, με χρονολογική σειρά ή με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, δηλώνοντας με αυτό τον τρόπο τη συστηματική παρουσίαση της γνώσης. Παρά τις αλλαγές, ο ερευνητικός και διδακτικός προσανατολισμός τους παραμένει στραμμένος σε θέματα πρακτικής ή ερευνητικής φύσεως, όπως για παράδειγμα την κατανόηση των αιτιών εμφάνισης μιας εγκληματικής συμπεριφοράς, καθιστώντας ουσιαστικά το περιεχόμενό τους ακατανόητο στα μάτια των μη ειδικών.

2.3 Πανεπιστημιακά Εγκληματολογικά Μουσεία – Μελέτες Περίπτωσης

2.3.1 Museo di Antropologia Criminale – Cesare Lombroso

Το Μουσείο Lombroso αποτελεί ίσως το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα μουσείου εγκληματολογίας, αφενός γιατί το εκθεσιακό του σκεπτικό βασίζεται στις θεωρίες του ιατρού Lombroso -του οποίου το έργο υπήρξε υψίστης σημασίας για τη θεμελίωση της εγκληματολογίας ως επιστήμης- και αφετέρου γιατί η συλλογή του Μουσείου αποτελεί το άμεσο τεκμήριο της ερευνητικής του δραστηριότητας.

Στο πλαίσιο της επαγγελματικής του ενασχόλησης ως στρατιωτικός ιατρός Ο Lombroso ξεκίνησε το 1859 να συλλέγει ανθρώπινα υπολείμματα και διάφορα άλλα τεκμήρια με επιστημονικό ενδιαφέρον. Τα διάφορα τεκμήρια που συνέλεγε ήταν για χρόνια φυλαγμένα στο σπίτι του, εξυπηρετώντας ανάγκες προσωπικής έρευνας, ώσπου το 1877, μετά την τοποθέτησή του ως καθηγητή στο πανεπιστήμιο του Τορίνο, μετέφερε και τοποθέτησε τα αντικείμενα σε μεγαλύτερη αίθουσα, την οποία χρησιμοποιούσε παράλληλα ως εργαστήριο και γραφείο.

Η πρώτη ουσιαστική παρουσίαση της συλλογής του έγινε το 1884 στην Ανθρωπολογική Έκθεση που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της Ιταλικής Γενικής Έκθεσης. Εκεί ο Lombroso επιχειρώντας να γνωστοποιήσει μερικά από τα πορίσματα των ερευνών του παρουσίασε κρανία με διάφορες ανωμαλίες, προσωπεία εγκληματιών, δέρματα με τατουάζ, φωτογραφίες εγκληματιών, μαχαίρια και διάφορα άλλα

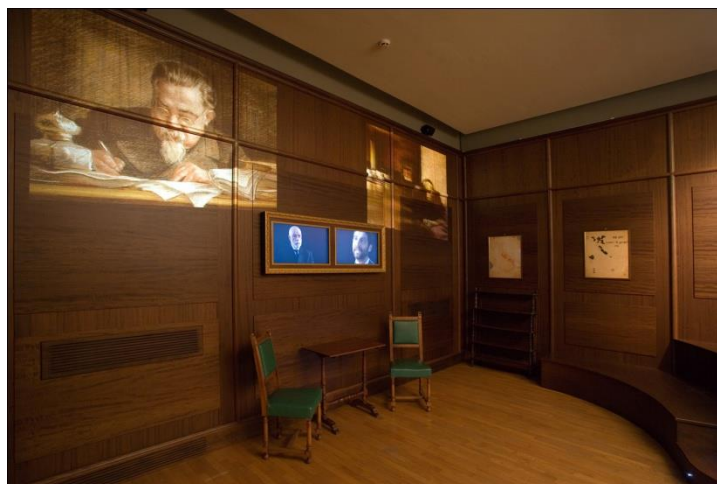
πειστήρια που καταδείκνυαν πτυχές μιας εγκληματικής προσωπικότητας, όπως σχέδια που ανήκαν ή κατασκευάστηκαν από εγκληματίες.

Λόγω της σταδιακής αύξησης του περιεχομένου της, η συλλογή μεταφέρθηκε το 1896 σε μεγαλύτερο χώρο, υπό την επίβλεψη του Mario Carrara, ο οποίος είχε αναλάβει τη διαχείριση και τον εμπλουτισμό της συλλογής με αντικείμενα που καταδείκνυαν τις πρόσφατες εξελίξεις στο χώρο της εγκληματολογίας.

Σταδιακά, αλλά και μετά την απόρριψη της θεωρίας του Lombroso, η συλλογή άρχισε να περνά στην αφάνεια και να χρησιμοποιείται σπάνια για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Ωστόσο, γύρω στη δεκαετία του 1970, το αξιοπερίεργο περιεχόμενό της αλλά και η επιθυμία για διάσωση της επιστημονικής παράδοσης προκάλεσε εκ νέου το ενδιαφέρον με αποτέλεσμα να παρουσιαστεί ένα μέρος της συλλογής στο κοινό. Παρότι είχε χάσει το άμεσο επιστημονικό της πλαίσιο, η συλλογή αναγνωρίστηκε ως πολύτιμο τεκμήριο για την ιστορία της επιστήμης, κι έτσι μεταφέρθηκε και εκτέθηκε εκ νέου για το κοινό το 2001 στο ομώνυμο Μουσείο Ανθρωπολογικής Εγκληματολογίας Cesare Lombroso.

Η νέα εκθεσιακή αφήγηση του Μουσείου δημιουργήθηκε με τρόπο που να προσφέρει στον επισκέπτη τη δυνατότητα να κατανοήσει τους παράγοντες που επηρέασαν τον Lombroso στην διαμόρφωση της θεωρίας του αταβισμού, παρουσιάζοντας παράλληλα τα βήματα που πραγματοποίησε στην επιστημονική του μέθοδο, τα οποία, όπως αποδείχθηκε, τον οδήγησαν τελικά στη διατύπωση μιας λανθασμένης επιστημονικής θεωρίας.

Ακριβέστερα, η έκθεση του Μουσείου χωρίζεται σε εννέα αίθουσες – ενότητες. Στην πρώτη αίθουσα ο επισκέπτης συναντά την ενότητα με τίτλο «Κινητήρες – Φάρμακα – Τηλέφωνο – Λαμπτήρες», η οποία έχει στόχο να περιγράψει τις κοινωνικές, πολιτικές και επιστημονικές συνθήκες που επικρατούσαν στην Ευρώπη κατά την περίοδο που έζησε και έδρασε ο Lombroso. Η παρουσίαση του γενικότερου πλαισίου αποτελεί βασικό στοιχείο, καθώς μέσα από τις επιστημονικές και τεχνολογικές αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν κατά την περίοδο του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα, που επέφεραν ριζικές μεταβολές στον τρόπο ζωής, εντοπίζουμε στοιχεία που επηρέασαν έμμεσα το ερευνητικό του έργο. Συγκεκριμένα, εκτίθενται δύο επιδημιολογικοί χάρτες, τους οποίους δημιούργησε ο ιατρός, επιχειρώντας να δείξει στοιχεία από ολόκληρη την Ιταλία σχετικά με τη κατανομή ασθενειών και χαρακτηριστικών όπως το ύψος, αλλά και πρακτικές που καθόρισαν στη συνέχεια το έργο του και το πεδίο της Εγκληματολογίας. Η ενότητα εκθεσιακά ενισχύεται από προβολές εικόνων και βίντεο, στα οποία αναπτύσσονται συζητήσεις και προβληματισμοί γύρω από την ηθική διάσταση των θεωρητικών και πρακτικών μεθόδων που ακολουθήθηκαν, με στόχο την επιστημονική πρόοδο.

Εικόνα 1

Στη δεύτερη ενότητα με τίτλο «Μέτρηση» (Measuring) επιχειρείται μέσα από την παρουσίαση επιστημονικών οργάνων να αναδειχθούν πτυχές της επιστημονικής μεθοδολογίας που ακολούθησε ο ιατρός στις έρευνες του, καθώς και η έμφαση που έδινε στη διαδικασία της πειραματικής μεθόδου για την κατανόηση της εγκληματικής συμπεριφοράς.

Εικόνα 2

Ακολούθως, περνάμε στην πιο εντυπωσιακή αίθουσα του Μουσείου, όπου εκτίθενται αντικείμενα της ιδιαίτερης συλλογής του Lombroso, όπως κρανία, ανθρώπινα υπολείμματα, νεκρικές μάσκες, πειστήρια εγκληματικών πράξεων και αντικείμενα που δημιουργήθηκαν από εγκληματίες. Τα συγκεκριμένα αντικείμενα αποτελούν καθοριστικής σημασίας τεκμήρια, που επιτρέπουν στον παρατηρητή να κατανοήσει τα μέσα που χρησιμοποιούσε ο Lombroso για να υποστηρίξει τη θεωρία του. Στο χώρο υπάρχουν επίσης πίνακες γνωστών εγκληματιών αλλά και ο σκελετός του ίδιου του ιατρού (επιθυμία που εξέφρασε στη διαθήκη του).

Η τέταρτη θεματική, με τον τίτλο «Αποκάλυψη» (Revelation), επικεντρώνεται πλέον αποκλειστικά στην παρουσίαση της θεωρίας του Αταβισμού. Εδώ παρουσιάζεται ένα βίντεο το οποίο εξηγεί τις απόψεις του Lombroso περί βιολογικών αιτιών εμφάνισης της εγκληματικής συμπεριφοράς, προτρέποντας το κοινό μέσα από την παρατήρηση διάφορων σκελετών και κρανίων που εκτίθενται στο χώρο να εντοπίσει τα υποτιθέμενα χαρακτηριστικά που την προκαλούν. Η ενότητα ολοκληρώνεται με την παράθεση στοιχείων, τα οποία στη συνέχεια κρίθηκαν αντιεπιστημονικά και τελικά οδήγησαν στην τελική κατάρρευση της θεωρίας.

Εικόνα 3

Εικόνα 4

Στις επόμενες δύο αίθουσες παρουσιάζονται καλλιτεχνικές δημιουργίες (σχέδια, ρούχα κατασκευασμένα από κουρέλια, γλυπτά σε ακατέργαστο πηλό κ.α.) που κατασκευάστηκαν από ψυχικά διαταραγμένα άτομα, παρουσιάζοντας τη σύνδεση της εγκληματικότητας με την τέχνη, αντικείμενο που ενδιέφερε ιδιαίτερα τον ερευνητή. Τα αντικείμενα ως άμεσες προσωπικές μαρτυρίες των κρατουμένων θεωρήθηκε ότι ρίχνουν φως στα σκοτεινά σημεία του ασυνειδήτου, επιτρέποντας στους ερευνητές να αναγνωρίσουν πτυχές της ιδιαίτερης προσωπικότητας του εγκληματία.

Εικόνα 5

Εικόνα 6

Ακολούθως, ο επισκέπτης συναντά την ενότητα «Σε ένα κελί φυλακής στη Φιλαδέλφεια» (In a prison cell in Philadelphia), η οποία αναφέρεται στα σωφρονιστικά συστήματα που αναπτύχθηκαν τον 19^ο αιώνα, και στην αρχιτεκτονική διαρρύθμιση των πανοπτικών φυλακών, που υπήρξαν έμπνευση του αντίστοιχου ποινικού συστήματος της εποχής. Στον χώρο υπάρχει μακέτα της φυλακής της Φιλαδέλφειας, καθώς υπήρξε το αντιπροσωπευτικότερο δείγμα φυλακής του 19^{ου} αιώνα.

Εικόνα 7

Εικόνα 8

Η τελευταία αίθουσα είναι αφιερωμένη στην προσωπικότητα του Lombroso και σε στοιχεία της προσωπικής του ζωής. Ο χώρος, πλαισιωμένος από έπιπλα του γραφείου του, παρασύρει τον επισκέπτη να εμπλακεί σε ένα φανταστικό διάλογο με τον ιατρό, ο οποίος μέσα από τα προσωπικά του αντικείμενα μοιάζει να κάνει μια συνολική αποτίμηση της επιστημονικής του σταδιοδρομίας.

Εικόνα 9

Παρατηρούμε λοιπόν, ότι η δομή της έκθεσης έχει αποφύγει το διδακτικό χαρακτήρα, καθώς εμπλέκει το θεατή σε μια διαδικασία κατανόησης των διάφορων κοινωνικοεπιστημονικών παραγόντων που λειτούργησαν συνδυαστικά προς τη διαμόρφωση της θεωρία του Lombroso. Επίσης, η έκθεση δεν μεταχειρίζεται τα αντικείμενα απλώς για μια επιδερμική παρουσίαση της θεωρίας, αλλά περνά σε ένα δεύτερο επίπεδο, επιτυγχάνοντας να πυροδοτήσει σκέψεις και προβληματισμούς γύρω από διαχρονικά ζητήματα που απασχολούν την επιστήμη, όπως της διατύπωσης λανθασμένων θεωρητικών συμπερασμάτων που προκαλούνται από την εφαρμογή λανθασμένων προκείμενων πάνω σε σωστές ερευνητικές υποθέσεις.

2.3.2 Museum of Forensic Anthropology, Paleopathology and Criminology: Professor Reverte Coma

Το Museum of Forensic Anthropology, Paleopathology and Criminology: Professor Reverte Coma είναι πανεπιστημιακό μουσείο που ανήκει στο Πανεπιστήμιο Complutense της Μαδρίτης, και δημιουργήθηκε με στόχο να ενισχύσει το ακαδημαϊκό έργο στους κλάδους της Νομικής, της Ιατρικής και της Ιατροδικαστικής.

Η δημιουργία των συλλογών του Μουσείου ξεκίνησε μόλις το 1980, όταν ο Καθηγητής Reverte Coma στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του άρχισε να συγκεντρώνει αντικείμενα με ιατροδικαστικό και εγκληματολογικό ενδιαφέρον, τα οποία προέρχονταν από δικαστικές υποθέσεις, ανασκαφές κτλ. Ο Coma αναγνωρίζοντας την τεράστια επιστημονική και ιστορική αξία των αντικειμένων επιθυμούσε την δημιουργία ειδικού χώρου που θα τα φιλοξενεί. Ωστόσο, λόγω πρακτικών δυσκολιών κάτι τέτοιο δεν έγινε εφικτό. Έτσι, συγκέντρωσε τα αντικείμενα σε δωμάτιο δίπλα από το γραφείο του με στόχο να τα διαφυλάξει αλλά και να τα καταστήσει προσβάσιμα σε ακαδημαϊκούς και φοιτητές που επιθυμούσαν να τα μελετήσουν.

Το 1990 οι συλλογές βρήκαν τελικά στέγη σε τρεις αίθουσες που δημιουργήθηκαν ειδικά για τη φιλοξενία τους, ενώ τέσσερα χρόνια αργότερα, το Μουσείο απέκτησε και επίσημα υπόσταση μετά από ιδρυτική απόφαση του Πανεπιστημίου. Μέχρι αυτή την εποχή το Μουσείο δεν ακολουθούσε κάποια συγκεκριμένη εκθεσιακή αφήγηση, αλλά παρουσίαζε τη συλλογή του ενιαία με μοναδικό στόχο την έρευνα και τη διδασκαλία. Οι πρώτες σκέψεις για αναδιοργάνωση του περιεχομένου του άρχισαν το 1996, μέσα από την επιθυμία για εξωστρέφεια και γνωστοποίηση του παραγόμενου ερευνητικού του έργου στο ευρύ κοινό, για το οποίο καθιέρωσε ελεύθερη είσοδο μια φορά την εβδομάδα.

Τελικά, το Μουσείο αποφάσισε το 2005 να επεκτείνει τις εγκαταστάσεις του και να αναμορφώσει την έκθεσή του. Έτσι, προσκάλεσε καθηγητές και φοιτητές από τους κλάδους της Εγκληματολογίας, της Ανθρωπολογίας και της Μουσειολογίας να μελετήσουν τα περίπου 1500 αντικείμενα και 800 ανθρώπινα υπολείμματα (κυρίως κρανία) που διέθετε στις συλλογές του, με στόχο την επανερμηνεία και επανέκθεσή τους. Αποτέλεσμα αυτής της δραστηριότητας ήταν ο διαχωρισμός των αντικειμένων σε πέντε μεγάλες θεματικές ενότητες που επικεντρώνονταν στα θέματα Διερευνητικής Πρακτικής, Οδοντιατρικής, Ανθρωπολογίας, Βοτανικής και Μουμιοποιημένων Υπολειμμάτων.

Ακριβέστερα, η πρώτη αίθουσα φιλοξενεί θεματικές που επικεντρώνονται στην ιστορία της έρευνας γύρω από θέματα οδοντιατρικής, ποινικολογίας και δικαστικής ανθρωπολογίας που σχετίζονται με τις τάσεις και πρακτικές που ακολουθήθηκαν στην Ισπανία κατά τον 19^ο και 20^ο αιώνα, επιχειρώντας να αναδείξει τη διασύνδεση αναφορικά με έρευνες στα πεδία της Ιατροδικαστικής και της Εγκληματολογίας.

Η δεύτερη αίθουσα επικεντρώνεται σε θέματα Εξελικτικής Ανθρωπολογίας, όπου μέσα από την παρουσίαση παλαιοντολογικών τεκμηρίων και σκελετικού υλικού προβάλλει τα σημεία που καθόρισαν τον τρόπο συλλογής διάφορων παρατηρησιακών δεδομένων και στο πώς αυτά με τη σειρά τους επηρέασαν τις θεωρίες στο χώρο της Ανθρωπολογίας.

Στην τρίτη αίθουσα εκτίθεται υλικό το οποίο διαχωρίστηκε με βάση τρεις θεματικές: της Παλαιοπαθολογίας, της Πολιτισμικής Ανθρωπολογίας και της Εθνοβοτανικής. Πιο συγκεκριμένα, η πρώτη συλλογή, μέσω της παρουσίασης σκελετικού υλικού αναπτύσσει μια συζήτηση γύρω από τις κυριότερες παθολογικές νόσους που έπληξαν την Ισπανία σε διάφορες περιόδους. Η δεύτερη συλλογή παρουσιάζει τη χρήση και τροποποίηση ανθρώπινων υπολειμμάτων για τελετουργικούς σκοπούς, με στόχο να αναδείξει ιδιαίτερες πληροφορίες γύρω από δοξασίες και πρακτικές, οι οποίες διαμόρφωσαν ανάλογα τα θεσμικά συστήματα που ανέπτυξαν διάφοροι πολιτισμοί σε διάφορες ιστορικές περιόδους. Η τρίτη συλλογή περιέχει κυρίως φαρμακευτικά παρασκευάσματα, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν ως φυσικές θεραπείες μιας νόσου. Το περιεχόμενο αυτής της ενότητας στοχεύει να παρουσιάσει τους παραδοσιακούς τρόπους απόκτησης της γνώσης σχετικά με θέματα καλλιέργειας και επεξεργασίας φυτών.

Τέλος, στην τέταρτη αίθουσα φιλοξενούνται μούμιες από τις περιοχές της Αιγύπτου και των Άνδεων. Η συλλογή πιθανόν σχηματίστηκε από ενδιαφέρον για τεχνικά θέματα σχετικά με την πρακτική της ταρίχευσης. Ωστόσο, μετά την επανερμηνεία της συλλογής, το σενάριο της έκθεσης συμπεριέλαβε πιο μεταφυσικά θέματα, που επεξεργάζονταν τη συγκεκριμένη πρακτική και ως μέσο για την προσδοκία μεταθανάτιας ζωής μέσα από την συντήρηση του σώματος.

Παρατηρούμε ότι η νοηματοδότηση που εφαρμόστηκε στις συλλογές του Μουσείου δημιούργησε νέα δυναμική στην ερμηνεία αυτών των αντικειμένων, προσφέροντας την ευκαιρία για νέες κατηγοριοποιήσεις ή μετατροπής της αρχικής τους υπόστασης, με στόχο να υποστηρίξουν μια νέα θεματική.

Εικόνα 10

Εικόνα 11

2.3.3 Hans Gross Museum of Criminology at the Karl-Franzens University Graz

Το μουσείο δημιουργήθηκε το 1912 από τον εγκληματολόγο καθηγητή Hans Gross, με στόχο να φιλοξενήσει τη συλλογή του, την οποία ο Gross άρχισε να συγκεντρώνει ήδη από το 1896, συλλέγοντας διάφορα πειστήρια εγκληματικών πράξεων που ήταν χρήσιμα για ερευνητικούς και εκπαιδευτικούς σκοπούς. Ωστόσο, με τις διάφορες εξελίξεις στο χώρο της εγκληματολογίας και τις μεταβολές στην εκπαιδευτική διαδικασία η συλλογή πέρασε σταδιακά στην αφάνεια. Γύρω στη δεκαετία του 70' «ανακαλύφθηκε» ξανά και εκτιμήθηκε ως τεκμήριο της επιστημονικής κληρονομιάς του Πανεπιστημίου του Graz. Τελικά, το 2003 το Μουσείο άρχισε να επαναλειτουργεί με νέο εκθεσιακό σκεπτικό, παρουσιάζοντας προς το ευρύ κοινό τα μέσα και τις μεθόδους που ακολουθούσε ο καθηγητής για την διαλεύκανση εγκληματικών πράξεων.

Σε ένα χώρο εκατό τετραγωνικών μέτρων οι επισκέπτες μπορούν να δουν πάνω από τρεις χιλιάδες αντικείμενα-πειστήρια που σχετίζονται με περισσότερες από χίλιες πεντακόσιες ποινικές υποθέσεις. Για παράδειγμα, υπάρχει ένα ξύλινο έπιπλο που χρησίμευε ως βάση για βάζο λουλουδιών, το οποίο χρησιμοποιήθηκε ως φονικό όπλο κατά την διάρκεια ληστείας, στην προσπάθεια των δραστών να ακινητοποιήσουν μια γυναίκα, ώστε να τις αφαιρέσουν τα κοσμήματα που φορούσε. Επίσης, στο χώρο υπάρχει μια συλλογή από κρανία που δείχνουν τους διαφορετικούς τύπους τραυματισμών που προκλήθηκαν από πυροβολισμούς με όπλα διαφόρων τύπων.

Η συλλογή περιλαμβάνει επίσης πυροβόλα όπλα, μαχαίρια, διάφορα αιχμηρά εργαλεία, χημικά παρασκευάσματα, δηλητήρια, πλαστά νομίσματα και τραπεζογραμμάτια, πλαστά έγγραφα, κάλπικες σφραγίδες, τυχερά παιχνίδια, όπως ρουλέτα, σημαδεμένα τραπουλόχαρτα, αντικείμενα εμπρησμού, όργανα για άμβλωση κ.α. με στόχο να καταδείξουν στον επισκέπτη τους διάφορους τύπους εγκληματικότητας.

Ο επισκέπτης μπορεί επίσης να δει διάφορα ανθρώπινα υπολείμματα, που στην προκειμένη περίπτωση δεν συγκεντρώθηκαν για τις ανάγκες στήριξης μιας θεωρίας, αλλά ως τεκμήρια εγκλημάτων και αποκλίνουσας συμπεριφοράς. Για παράδειγμα, υπάρχει ακρωτηριασμένο δάκτυλο στρατιώτη, ο οποίος οδηγήθηκε στο εκτελεστικό απόσπασμα με την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας, μετά την προσπάθειά του να αποφύγει την υποχρεωτική στρατολόγηση κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Οι συλλογές του μουσείου αναδεικνύουν επίσης πτυχές των εγκληματολογικών τεχνικών που αναπτύχθηκαν κατά τον 19^ο αιώνα για την ανακριτική και διερεύνηση εγκλημάτων, εστιάζοντας σε τεχνικές, όπως τα δακτυλικά αποτυπώματα αλλά και σε ανθρωπομετρικές πρακτικές.

Παράλληλα, στη νέα του έκθεση, το Μουσείο προσπάθησε να προσεγγίσει δύσκολες ιστορίες, αναπτύσσοντας μέσα από τα αντικείμενά του μια συζήτηση γύρω από τις επιστημονικό-ιστορικές πτυχές της εγκληματολογίας και της εγκληματολογικής πρακτικής που εφαρμόστηκαν κατά την περίοδο της Ναζιστικής Γερμανίας.

Τέλος, επιχειρεί μια νέα προσέγγιση στις διάφορες τεχνικές της ποινικής έρευνας και στην ιστορία της Εγκληματολογίας, όπως αυτή αναπτύχθηκε κατά την περίοδο του 19^{ου} αιώνα. Για τον σκοπό αυτό, χρησιμοποιεί ένα βαλιτσάκι που περιέχει διάφορα εργαλεία έρευνας, τα οποία χρησιμοποιούσε ο Gross στις έρευνες του. Μέσα από την παρουσίαση των συγκεκριμένων εργαλείων προσπαθεί να εμπλέξει τον επισκέπτη σε ένα παιχνίδι αναζήτησης και αποκάλυψης, θέτοντάς του διάφορες ερωτήσεις. Με αυτό τον τρόπο, μία συσκευή μετατρέπεται σε ένα «διαδραστικό» έκθεμα, προσφέροντας στον επισκέπτη μια βιωματική εμπειρία. Επομένως, ο επισκέπτης είναι σε θέση να κατανοήσει τις συνδέσεις που έχουν μεταξύ τους τόσο ετερόκλητα αντικείμενα.

Εικόνα 12

Εικόνα 13

Τρίτη Ενότητα

3.1 Προβλήματα περιορισμένης ερμηνείας και προσβασιμότητας σε συλλογές επιστημονικού ενδιαφέροντος

Τα Πανεπιστημιακά Μουσεία διαθέτουν κατά κύριο λόγο συλλογές που προέκυψαν είτε μέσα από ερευνητικές δραστηριότητες είτε μέσα από τη σταδιακή συσσώρευση αντικειμένων που απορρίπτονταν λόγω υιοθέτησης νέων επιστημονικών πρακτικών και μεθόδων. Ανεξάρτητα από την περίπτωση, την άμεση διαχείρισή τους αναλάμβαναν άτομα που προέρχονταν από το ανάλογο ακαδημαϊκό περιβάλλον, με αποτέλεσμα να αντιμετωπίζουν το περιεχόμενο των συλλογών με καθαρά ακαδημαϊκά κριτήρια, την παραγωγή δηλαδή επιστημονικού έργου και την κάλυψη εκπαιδευτικών στόχων. Το άμεσο πρόβλημα αυτής της αντιμετώπισης ήταν αφενός οι συλλογές να παραμένουν προσκολλημένες σε «κλειστά» αφηγηματικά πλαίσια, αφετέρου να προβάλλονται ως τεκμήρια της παραγόμενης επιστημονικής γνώσης, χωρίς περαιτέρω αναλύσεις, εφόσον απευθύνονταν σε ένα εξειδικευμένο και κατ' επέκταση περιορισμένο κοινό.

Ενίοτε, σε περιπτώσεις όπου κάποια συλλογή ήταν συγκροτημένη με τρόπο που να υπηρετεί τη στήριξη μιας θεωρίας, κινδύνευε να μείνει «κενή» νοήματος, σε περίπτωση κατάρρευσης της αντίστοιχης θεωρίας. Με τις συνεχιζόμενες εξελίξεις και προόδους της επιστήμης, η περίπτωση αυτή μετατράπηκε από πιθανότητα σε πραγματικό πρόβλημα για τις συλλογές, με αποτέλεσμα την «απαξίωσή» τους από την ακαδημαϊκή κοινότητα, και τη χρόνια εγκατάλειψή τους. Οι επιστήμονες υποστήριζαν ότι ήταν ανώφελο να διατηρούνται αντικείμενα τα οποία είχαν ξεπεραστεί και δεν μπορούσαν να προσφέρουν κάτι καινούργιο στην επιστήμη (Tucci, 2002). Έτσι, τα πανεπιστημιακά μουσεία που διατηρούσαν τέτοιου είδους συλλογές αναπόφευκτα ανέπτυξαν έναν χαρακτήρα εσωστρέφειας, καθώς αντιμετωπίζονταν ως αποθήκες «άχρηστων» αντικειμένων. Ωστόσο, η συγκεκριμένη στάση γέννησε ορισμένες αντιδράσεις από ομάδες επιστημόνων και ιστορικών της επιστήμης, οι οποίοι υποστήριζαν ότι με το να απορρίπτονται ξεπερασμένες ιδέες και πρακτικές, η επιστήμη τοποθετείται σε ένα εξωπραγματικό πλαίσιο. Δηλαδή, η αντιμετώπισή της ως μια μονόπλευρη ιστορία επιτυχίας ήταν ξεκάθαρα μια λανθασμένη προσέγγιση, καθώς αγνοούσε την πραγματική της εικόνα, που ήταν βασισμένη στην ανοιχτή διαδικασία δοκιμής και λάθους (Chalmers, 2012).

Μέσω αυτής της αμφισβήτησης, πυροδοτήθηκε μια συζήτηση γύρω από την αξία διατήρησης και ανάδειξης της επιστημονικής κληρονομιάς που διέθεταν τα πανεπιστήμια, με αποτέλεσμα να αρχίσει μια

διαφορετική αντιμετώπιση των ιδιαίτερων συλλόγων τους. Στόχος ήταν πλέον η επιστημονική πρακτική να καταστεί εμφανής σε όλο της το εύρος, με επιστημονικά επιτεύγματα προσιτά στο ευρύ κοινό. Έτσι, άρχισαν να πειραματίζονται με νέους τρόπους κατανόησης, διατήρησης και έκθεσης των αντικειμένων, επιχειρώντας να αναδείξουν νέες πτυχές της επιστημονικής εξέλιξης. Με αυτό τον τρόπο, τα πανεπιστημιακά μουσεία μπορούσαν να μετατραπούν ξανά σε δημιουργικά περιβάλλοντα, όπου θα ήταν εφικτή η κατανόηση και η διάδοση της επιστημονικής κουλτούρας.

Βασικό πρώιμο παράδειγμα αυτής της μεταστροφής αποτελεί το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας της Ολλανδίας (Nederlands Historisch Natuur-wetenschappelijk Museum), όπου το 1947 αποφάσισε να επαναπροσδιορίσει τους στόχους του, να επανεξετάσει τα αντικείμενά του, και να αναπτύξει τεχνικές και δράσεις που θα προσέλκυαν νέο κοινό, το οποίο με την σωστή καθοδήγηση ήταν σε θέση να συλλάβει και να κατανοήσει το περιεχόμενο των συλλογών του.

Η επιμελήτρια του Μουσείου Maria Rooseboom διοργάνωσε για πρώτη φορά προσωρινές εκθέσεις, στις οποίες τα αντικείμενα αντιμετωπίστηκαν από μια διαφορετική οπτική, ενταγμένα σε ένα ολιστικό πλαίσιο κατανόησης. Τα αντικείμενα χωρίστηκαν σε ομάδες και τοποθετήθηκαν με τρόπο που να αναδεικνύουν τη λειτουργικότητά τους, ενώ παράλληλα συνοδεύονταν από επεξηγηματικά σχέδια, κείμενα και αναπαραστάσεις επιδείξεων, ενισχύοντας έτσι την κατανόηση. Η συγκεκριμένη τακτική είχε εκπληκτικά αποτελέσματα, καθώς επέτρεψε σε άτομα που δεν κατείχαν το ανάλογο επιστημονικό υπόβαθρο να αναλύσουν τα αντικείμενα μέσα από ένα νέο τρόπο «θέασης», να προβληματιστούν, να αναπτύξουν ερωτήματα, και τελικά να κατανοήσουν τα διάφορα φαινόμενα με προσιτό τρόπο (Maas, 2017). Βλέπουμε επομένως, ότι συλλογές που ήταν παγιωμένες σε επίπεδο εκθεσιακής παρουσίασης, και εμφάνιζαν ακαμψία σε επίπεδο ερμηνείας κατάφεραν με αυτό τον τρόπο να αποκτήσουν μια νέα διάσταση, παράγοντας νέα γνώση.

Φυσικά, η περίπτωση του ολλανδικού μουσείου αποτέλεσε φωτεινή εξαίρεση της γενικότερης στάσης των μουσείων που διαχειρίζονταν επιστημονικές συλλογές. Ωστόσο, οι συνεχείς εξελίξεις και αμφισβητήσεις ως προς την πορεία διαμόρφωσης της επιστήμης από ιστορικής πλευράς έφερε στην επιφάνεια αποδείξεις που ανάγκαζαν τα μουσεία να επανεξετάσουν τα εκθεσιακά τους αφηγήματα, τα οποία διακατέχονταν από μια ακαμψία σε περαιτέρω ερμηνείες. Πλέον, άρχισε να αμφισβητείται η εικόνα για τα μεγάλα επιστημονικά επιτεύγματα που πραγματοποίησαν μοναχικά πεφωτισμένα μυαλά, και το ενδιαφέρον άρχισε να στρέφεται σε μικρότερα αλλά εξίσου σημαντικά γεγονότα που συνέβαλαν στη διαμόρφωση αυτών των επιτευγμάτων. Έτσι, το κέντρο βάρους για τα μουσεία μεταφέρθηκε από το «Τι γνωρίζουν οι επιστήμονες;», δηλαδή τους επιστημονικούς νόμους, ιδέες και θεωρίες, στο «Πώς

γνωρίζουν οι επιστήμονες;», ένα ερώτημα που στόχευε στην ανάδειξη πιο ρεαλιστικών πτυχών της επιστήμης (Maas, 2017).

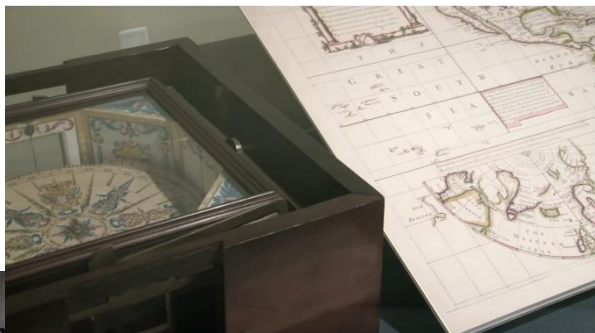
Η σείρα διδακτική παρουσίαση που ακολουθούσαν τα περισσότερα μουσεία φαινόταν πλέον ανεπαρκής για την κάλυψη των νέων αυτών απαιτήσεων. Έτσι, αρχίζουν να αναζητούνται οι τρόποι που θα έφερναν μια συνολική επανερμηνεία και επανάχρηση των συλλογών. Δύο πεδία που μπορούσαν να καλύψουν τους συγκεκριμένους στόχους ήταν η Ιστορία της Επιστήμης και η Μουσειολογία. Η Ιστορία της Επιστήμης θα παρουσίαζε τις επιμέρους ιστορικές πτυχές που επηρέασαν τα γεγονότα, ενώ η Μουσειολογία θα αναδείκνυε τις ιδιαίτερες πτυχές των αντικειμένων, τοποθετώντας τα με αυτό τον τρόπο στο σωστό νοηματικό πλαίσιο, ώστε να τεκμηριώσουν τις διάφορες υποθέσεις. Πράγματι, για την περίπτωση των συλλογών επιστημονικού ενδιαφέροντος, των οποίων το περιεχόμενο δεν στηρίζεται στην ομορφιά ή την σπανιότητα, η Μουσειολογία διαθέτει μια ιδιαίτερη δυναμική. Αναγνωρίζει ότι τα αντικείμενα με την κατάλληλη νοηματοδότηση μπορούν να προσφέρουν μοναδικές πληροφορίες, οι οποίες, αν τοποθετηθούν στη σωστή σειρά, αποκαλύπτουν την ερευνητική ή πειραματική διαδικασία που ακολούθησε μια επιστημονική μέθοδος (Brenni, 2000).

Μέσα από την συνεργασία των δύο αυτών επιστημονικών πεδίων δίνεται η δυνατότητα εναλλακτικών σχημάτων ερμηνείας για την παραγωγή νέας γνώσης, η οποία περιγράφεται μέσα από πληθώρα παραδειγμάτων. Ωστόσο, το σχετικά πρόσφατο παράδειγμα της περιοδικής έκθεσης «Ships, Clocks and Stars: The Quest for Longitude», που πραγματοποιήθηκε το 2013 από το Εθνικό Ναυτικό Μουσείο του Γκρίνουιτς (National Maritime Museum of Greenwich), καθώς και η ολική επανέκθεση των μόνιμων εκθεσιακών ενοτήτων του Μουσείου Ιστορίας της Επιστήμης και Ιατρικής (Rijksmuseum Boerhaave) στο Λέιντεν της Ολλανδίας το 2019 μας επιτρέπει να κατανοήσουμε καλύτερα τα προσδοκώμενα αποτελέσματα αυτής της συνεργασίας.

Πιο συγκεκριμένα, στην περίπτωση του Εθνικού Ναυτικού Μουσείου του Γκρίνουιτς η περιοδική έκθεση επικεντρωνόταν στην προσπάθεια να παρουσιαστούν νέα δεδομένα γύρω από τις εξελίξεις στο χώρο της ναυσιπλοΐας αναφορικά με το θέμα του γεωγραφικού μήκους. Προηγουμένως, οι ερευνητές συνήθιζαν να ταυτίζουν την επίλυση του συγκεκριμένου προβλήματος αποκλειστικά με τα θαλάσσια χρονόμετρα που ανακάλυψε ο ωρολογοποιός και εφευρέτης Τζον Χάρισον, αντιμετωπίζοντας την συγκεκριμένη εφεύρεση ως αποτέλεσμα μεμονωμένης προσπάθειας του ερευνητή, ανεπηρέαστη από εξωγενείς παράγοντες. Αυτή η πεποίθηση αποτυπωνόταν και στον τρόπο παρουσίασης των οργάνων εντός της μόνιμης έκθεσης του Μουσείου, καθώς τοποθετούνταν σε προνομιακή θέση, απομονωμένα από άλλα αντικείμενα και αναφορές. Στη νέα έκθεση, η πρόθεση των επιμελητών ήταν να προσεγγίσουν το θέμα

ως προϊόν μακροχρόνια έρευνας και εργασίας, στην οποία συνέβαλαν και άλλα άτομα, παρουσιάζοντας εξίσου ευφυείς τεχνικές λύσεις, οι οποίες συνέβαλαν καθοριστικά στην προσπάθεια υπέρβασης του προβλήματος του γεωγραφικού μήκους. Έτσι, τα χρονόμετρα τοποθετήθηκαν εκθεσιακά σε δεύτερο πλάνο, παραχωρώντας τη θέση τους σε μικρότερα και άγνωστα αλλά εξίσου σημαντικά αντικείμενα, τα οποία μέσα από την ανάλογη ερμηνεία αποκάλυπταν μοναδικές πληροφορίες για το γεγονός. Παράλληλα, προστέθηκαν επεξηγηματικές πληροφορίες που παρουσίαζαν και συνέδεαν νοηματικά τα διάφορα στοιχεία, δημιουργώντας ένα συνολικό αφήγημα που παρουσίαζε τη συγκεκριμένη επιστημονική πρόοδο ως μια σταδιακή και αλληλεξαρτώμενη από επιμέρους στοιχεία διαδικασία (Maas, 2017, Collins, 2014).

Εικόνα 14

Εικόνα 15

Εικόνα 16

Στην περίπτωση του Rijksmuseum Boerhaave, η εκ βάθρων ανακαίνιση των κτηριακών του εγκαταστάσεων άνοιξε τον δρόμο για μια συνολική επανερμηνεία και επανέκθεση των συλλογών του, που αριθμεί περισσότερα από 120.000 αντικείμενα, όπως επιστημονικά όργανα, χειρόγραφα, ανθρώπινα υπολείμματα, προπλάσματα κ.λπ. από διάφορα επιστημονικά πεδία, με τα σημαντικότερα

να προέρχονται από τον χώρο της ιατρικής, της φυσικής και της αστρονομίας. Οι επιμελητές στην προσπάθειά τους να κατανοήσουν εκ νέου τα αντικείμενα και να αποκαλύψουν τις νέες πτυχές και πληροφορίες που αυτά μεταφέρουν αποφάσισαν να ακολουθήσουν ένα σχέδιο ανάλυσης και επανερμηνείας σε περισσότερα από τρεις χιλιάδες αντικείμενα. Τα στοιχεία που προέκυψαν από την έρευνα κατέδειξαν ότι η προηγούμενη εκθεσιακή αφήγηση, η οποία βασιζόταν σε μια χρονολογική γραμμική παρουσίαση των επιστημονικών εξελίξεων των Κάτω Χωρών, λειτουργούσε αρκετά περιοριστικά. Έτσι, δημιούργησαν ένα νέο αφήγημα που προσέγγιζε τα αντικείμενα με έναν ολιστικό τρόπο, αναδεικνύοντας πτυχές που επέτρεπαν ακόμη και σε μη εξειδικευμένο κοινό να τα επεξεργαστεί, και να κατανοήσει θεμελιώδεις αρχές αλλά και επιμέρους θέματα του κόσμου της επιστήμης.

Αρχικά, αποφάσισαν να διατηρήσουν το παλαιό αμφιθέατρο ανατομικών μελετών, εντάσσοντας ωστόσο σε αυτό ένα τρισδιάστατο βίντεο με την πορεία των επιστημονικών εξελίξεων που πραγματοποιήθηκαν τα τελευταία πεντακόσια χρόνια στις κάτω χώρες, δίνοντας με αυτό τον τρόπο το γενικό πλαίσιο μέσα στο οποίο θα αναπτύσσονται οι θεματικές της έκθεσης.

Εικόνα 17

Εικόνα 18

Ακολουθώντας, δημιούργησαν πέντε μεγάλες θεματικές ενότητες: «Χρυσή Εποχή», «Ασθένεια και Υγεία», «Σημαντικές Συλλογές (Διαφωτισμός)», «Νερό, Ηλεκτρισμός και Δεδομένα (Τεχνολογία)» και «Μεγάλα Ερωτήματα». Στις θεματικές αυτές ο επισκέπτης έρχεται σε επαφή με επιμέρους θέματα, όπως τις πρώτες σημαντικές ανακαλύψεις για την θεωρία του ηλιοκεντρικού συστήματος ή τις ανακαλύψεις νέων φυτών, που υπήρξαν αποτέλεσμα των ερευνητικών ταξιδιών στις νέες χώρες (ενότητα *Χρυσή Εποχή*), ανακαλύψεις γύρω από το ανθρώπινο σώμα και ειδικότερα την πρωτοποριακή για την εποχή μέθοδο της αιμοκάθαρσης αλλά και όργανα, όπως τα μικροσκόπια του Antoni van Leeuwenhoek (ενότητα *Ασθένεια και Υγεία*). Στην τρίτη ενότητα (*Νερό, Ηλεκτρισμός και Δεδομένα*) ανέπτυξαν θέματα γύρω από την συμβολή εφευρέσεων που λειτούργησαν βοηθητικά στην περαιτέρω ανάπτυξη της

επιστημονικής γνώσης, όπως ήταν η ανακάλυψή και η χρήση του ηλεκτρισμού. Επίσης, ενέταξαν και θέματα που προέρχονταν από πρόσφατες τεχνολογικές ανακαλύψεις που υποβοηθούν τις επιστημονικές μεθόδους, όπως η τρισδιάστατη σάρωση ανθρώπινων οργάνων για πιο ακριβή αποτελέσματα, δείχνοντας με αυτό τον τρόπο την συνεχή εξέλιξη και πρόοδο της επιστήμης. Τέλος, η πέμπτη θεματική ενότητα (*Μεγάλα Ερωτήματα*) οργανώθηκε με τέτοιο τρόπο, ώστε ο επισκέπτης να μπαίνει στη διαδικασία να επεξεργαστεί σε ένα «φιλοσοφικό» επίπεδο όλα τα προηγούμενα στοιχεία, φέρνοντας τον εαυτό του αντιμέτωπο με ηθικά διλήμματα που προκύπτουν μέσα από αυτές τις ανακαλύψεις και τον τρόπο χρήσης τους.

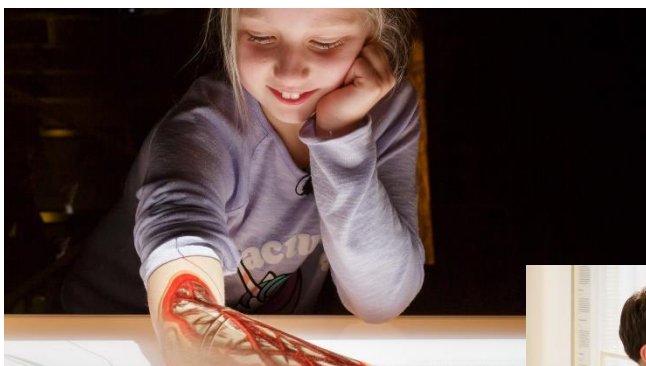
Εικόνα 19

Εικόνα 20

Εικόνα 21

Για την περαιτέρω ανάδειξη των εννοιών της έκθεσης οι επιμελητές επέλεξαν να συμπεριλάβουν και αρκετές πληροφορίες γύρω από προσωπικές ιστορίες ασθενών και επιστημόνων, προβάλλοντας όχι μόνο πρακτικά επιστημονικά θέματα αλλά και άγνωστα στοιχεία από την ζωή και ενίοτε για το έργο τους, αγγίζοντας με αυτό τον τρόπο πιο ανθρώπινες πτυχές της επιστήμης. Παράλληλα, τις διάφορες πληροφορίες συνοδεύουν διαδραστικές ψηφιακές εφαρμογές, επεξηγηματικά σχεδιαγράμματα, βίντεο, κινούμενα σχέδια και hands-on αντικείμενα, τα οποία ο επισκέπτης μπορεί να χειριστεί, για να κατανοήσει με βιωματικό τρόπο την παρεχόμενη πληροφορία αλλά και για να οδηγηθεί ο ίδιος στη διαδικασία της ανακάλυψης. Κατανοεί έτσι, ότι η πραγματική επιστήμη είναι μια συνεχής διαδικασία περιέργειας, τόλμης, δημιουργικότητας και επιμονής (πηγή: ιστοσελίδα <https://rijksmuseumboerhaave.nl/>).

Εικόνα 22

Εικόνα 23

Παρατηρούμε λοιπόν, ότι το ζητούμενο για την ανάδειξη των συλλογών, ώστε να παραμείνουν «ενεργές» σε επίπεδο ερμηνείας είναι κάτι που μπορεί να καταστεί εφικτό μέσα από την προσεκτική ανάλυση και ερμηνεία του περιεχομένου τους. Με αυτό τον τρόπο, ανασύρουν τις διάφορες προκείμενες που θα επιτρέψουν μια νέα ομαδοποίηση, μια εναλλακτική ερμηνεία σε επίπεδο μικροπεριβάλλοντος – μακροπεριβάλλοντος και τελικά μια διαφοροποιημένη εκθεσιακή προσέγγιση. Στη σημερινή εποχή, οι

συνεχείς επιστημονικές εξελίξεις, η αποκάλυψη νέων πληροφοριών, και η εμπλοκή της τεχνολογίας σε κάθε πτυχή της καθημερινότητας δημιουργούν συνεχώς νέα δεδομένα, μετατρέποντας ακόμη και τα αναμορφωμένα αφηγήματα σε ελλιπή επεξηγηματικά μοντέλα. Έτσι, οι συλλογές αυτές με την κατάλληλη νοηματοδότηση μπορούν να καλύψουν το κενό που δημιουργείται, προσφέροντας την ευκαιρία ανάπτυξης διαφοροποιημένων σχημάτων κατανόησης και ερμηνείας του κόσμου.

Στη συνέχεια του κεφαλαίου παρουσιάζονται αναλυτικότερα ορισμένα βασικά θεωρητικά και πρακτικά εργαλεία από το χώρο της Μουσειολογίας, που αφενός προβάλλουν την πολυσημία των μουσειακών αντικειμένων, αφετέρου δημιουργούν τις κατάλληλες συνθήκες προσέγγισης, ερμηνείας και κατανόησης των εκθεμάτων, ικανές να διαμορφώσουν το ιδανικό περιβάλλον για μια συνολική βιωματική εμπειρία μάθησης.

3.2 Μουσειακά αντικείμενα και νοηματικές προσεγγίσεις

«Τα αντικείμενα μιλούν από μόνα τους». Η συγκεκριμένη δήλωση εξέφραζε κατά το παρελθόν τη θέση πολλών εργαζομένων σε μουσεία (κυρίως αρχαιολογικά), οι οποίοι πίστευαν ότι οι συλλογές τους ως αυθεντικά αντικείμενα κατέχουν με έναν εγγενή τρόπο θεμελιώδεις αλήθειες (Μούλιου, Μπούνια, 1999), που αποκαλύπτονται απλά, μέσω της διαδικασίας της παρατήρησης. Εν ολίγοις, θεωρούσαν ότι αυτά τα αντικείμενα δεν χρειάζονταν ερμηνεία, καθώς μέσω της υλικότητας και της αυθεντικότητάς τους αποτελούσαν αδιαμφισβήτητα τεκμήρια της γνώσης και κατ' επέκταση της κατανόησης πρότερων γεγονότων (Μπούνια, 2006).

Ωστόσο, από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα αυτή η προσέγγιση άρχισε να υποχωρεί ως αποτέλεσμα σημαντικών εξελίξεων σε διάφορα επιστημονικά πεδία, όπως της γλωσσολογίας, της κοινωνιολογίας, της ανθρωπολογίας αλλά και άλλων σύγχρονων φιλοσοφικών θεωριών. Οι νέες για την εποχή απόψεις κατάφεραν να μετατοπίσουν σταδιακά το ενδιαφέρον των ερευνητών από την υλικότητα των αντικειμένων στο νόημα που αποκτούν και μεταφέρουν κατά τον κύκλο ζωής τους. Ουσιαστικά, αναγνώρισαν ότι η υλικότητα δεν αποτελούσε κατ' ανάγκη την ποιότητα που αποδίδει νόημα σε ένα αντικείμενο, αλλά αντιθέτως παράγεται και «ερμηνεύεται» εντός κλειστών κοινωνικών δομών, σύμφωνα με τις αρχές και τον κώδικα επικοινωνίας που αναπτύσσουν τα μέλη μιας κοινωνίας (Μούλιου, Μπούνια, 1999) (Pearce, 1986a).

Έγινε αντιληπτό ότι τα νοήματα που μετέφεραν τα αντικείμενα μπορούσαν να αποκαλυφθούν μέσα από την ερμηνεία των στοιχείων-πληροφοριών που αποκτούν και μεταφέρουν κατά τον κύκλο ζωής τους. Έτσι, πέρασε σε πρώτο πλάνο η συγκέντρωση οποιασδήποτε πληροφορίας γύρω από διάφορα αντικείμενα, των οποίων οι βιογραφίες είχαν ενίοτε μεγάλες διακυμάνσεις. Σε κάποιες περιόδους τα ίδια αντικείμενα έχαιραν μεγάλης αναγνώρισης, σε κάποιες άλλες συνδέονταν με ειδική γεγονότα, ενώ σε άλλες απορρίπτονταν ακόμη και ως κοινά αντικείμενα χωρίς αξία (Pearce, 2002) (Alberti, 2002). Αναγνώρισαν ουσιαστικά ότι οι διακυμάνσεις του κύκλου ζωής των αντικειμένων προσέδιδε σε αυτά μια νέα υπόσταση και δυναμική, επιτρέποντας την ανάλογη μεταχείρισή τους για την αποκάλυψη της πραγματικής εικόνας του κόσμου.

Πράγματι, η ανάγκη εντοπισμού και παρουσίασης διαφόρων πληροφοριών γύρω από κάθε αντικείμενο υπήρξε καίριας σημασίας, γεγονός που τεκμηριώνεται και από στοιχεία μεταγενέστερων ερευνών σε επισκέπτες (GCEA, 1991). Οι συγκεκριμένες έρευνες αποκάλυψαν ότι η παρουσία επαρκούς πληροφόρησης ήταν αναγκαία τόσο για την κατανόηση όσο και για την εκτίμηση της αξίας κάποιου

αντικειμένου από το κοινό. Όπως είχε παρατηρήσει και ο Werner, οι επισκέπτες χρειάζεται να λάβουν επαρκείς πληροφορίες για να είναι σε θέση να κατανοήσουν τα μουσειακά αντικείμενα και να «συνδεθούν» με αυτά (Werner, 1998). Αντίθετα, σε περίπτωση μη επαρκούς πληροφόρησης, η επαφή ενός επισκέπτη με κάποιο αντικείμενο διαρκεί μόλις μερικά δευτερόλεπτα (Treinen, 1996), αποκλείοντας την δυνατότητα περαιτέρω ερμηνείας για καλύτερη κατανόηση και κατ' επέκταση μιας βιωματικής σύνδεσης του ατόμου με το μουσειακό αντικείμενο.

Σταδιακά, η επιδίωξη για συγκέντρωση πληροφοριών έφερε στο προσκήνιο πιο σύνθετους προβληματισμούς, όπου οι ερευνητές άρχισαν να επικεντρώνονται πλέον στο είδος της πληροφορίας που «μεταφέρουν» τα αντικείμενα, και στον τρόπο που τα άτομα προσλαμβάνουν και ερμηνεύουν αυτές τις πληροφορίες, παράγοντας νοήματα (Hooper-Greenhill, 1992).

Το πρώτο βασικό ερώτημα που τέθηκε ήταν «γιατί επιλέγουμε τα συγκεκριμένα αντικείμενα να αποτελέσουν μέρος της συλλογής ενός μουσείου;». Παρατηρήθηκε ότι ένα αντικείμενο που φτάνει σε κάποιο μουσείο με στόχο να ενταχθεί και να αποτελέσει μέρος της συλλογής του, μπορεί να προσεγγιστεί με διάφορους τρόπους, όπως για παράδειγμα με βάση το υλικό, τη μορφή, την τεχνολογία κατασκευής του κ.α. Ωστόσο, φάνηκε ότι αυτό που παίζει τον πρωταρχικό ρόλο για να ενταχθεί ένα αντικείμενο στη συλλογή ενός μουσείου ή ακόμη και σε μία ιδιωτική συλλογή είναι η πολιτισμική αξία που αυτό φέρει. Με τον όρο «πολιτισμική αξία» επιχειρήσαν να περιγράψουν πώς ένα αντικείμενο μέσα από τον κύκλο ζωής του μπορεί να προσφέρει στον κάτοχό του τη δυνατότητα παραγωγής μιας δέσμης νοημάτων σε ένα χωροχρονικό πλαίσιο. Ουσιαστικά, είναι αυτή η δυνατότητα παραγωγής νοημάτων που καθορίζει την κρίσιμη διαδικασία της επιλογής υλικών πραγμάτων, τα οποία μέσα από την ανάδυση και ανάδειξη του νοήματός τους μετατρέπονται σε «αντικείμενα», που εν δυνάμει θα αποτελέσουν μέρη ενός ευρύτερου συνόλου («συλλογή») με σκοπό την παραγωγή ενός αφηγήματος (Pearce, 2002).

Αξίζει να αναφερθεί ότι το κρίσιμο σημείο που κινητοποιεί τη διαδικασία παραγωγής νοήματος είναι η αέναη ανάγκη ύπαρξης ενός αφηγήματος. Δηλαδή, στην προσπάθειά του να κατανοήσει και να εξηγήσει τον κόσμο, ο άνθρωπος κατασκευάζει ορισμένες υποθέσεις. Αυτές οι υποθέσεις -κυρίως για τον δυτικό κόσμο- χρειάζεται να περάσουν μέσα από τη διαδικασία της επαλήθευσης. Έτσι, τα αντικείμενα βάσει της υλικής υπόστασης και κύκλου ζωής τους λειτουργούν ως σύνδεσμος με πρότερα γεγονότα (Pearce, 2002), επιτρέποντας στους ερευνητές να δημιουργήσουν μέσα από τις αναγνώσεις τους ορισμένα νοήματα, στηρίζοντας με αυτό τον τρόπο τις υποθέσεις τους. Αυτό μπορούμε να το καταλάβουμε καλύτερα παρατηρώντας απλώς τις τάσεις στην ερευνητική προσέγγιση του υλικού πολιτισμού. Δηλαδή, ο τρόπος που επιλέγουμε να ερμηνεύσουμε τα πράγματα μεταβάλλεται στο χρόνο και το χώρο σύμφωνα

με τις επικρατούσες πολιτισμικές και επιστημολογικές τάσεις (Νάκου, 2001). Για παράδειγμα, ένα φτερό χήνας που χρησιμοποιούσε ένας αναγεννησιακός γιατρός ως μέσο ίασης μιας ασθένειας, σήμερα, αποσπασμένο από το αρχικό του πλαίσιο, και συνυπολογίζοντας τις εξελίξεις στο χώρο της ιατρικής έχει μια εντελώς διαφορετική υπόσταση από την αρχική του, επιτρέποντας με αυτό τον τρόπο την παραγωγή διαφορετικών νοημάτων. Επομένως, συμπεραίνουμε ότι ο υλικός πολιτισμός δεν περιγράφει απλά τη διαδικασία συσσώρευσης αντικειμένων, αλλά αποτελεί έναν σύνθετο κώδικα πολιτισμικής επικοινωνίας, όπου κάθε αντικείμενο αποτελεί φορέα πολλαπλών και σύνθετων νοημάτων, τα οποία μεταβάλλονται ανάλογα με τα συμφραζόμενα και τις επιδιώξεις κάθε εποχής.

Σε γενικές γραμμές μπορούμε να αναφέρουμε ότι κάθε αντικείμενο αναλύεται μέσα από τρεις κατηγορίες νοήματος:

1. Αξία χρήσης, η οποία σχετίζεται με τη λειτουργία του αντικειμένου και το υλικό του.
2. Συμβολική αξία, την θέση του δηλαδή μέσα στον κόσμο. Καθορίζεται με βάση των κώδικα νοημάτων κάθε κοινωνίας.
3. Δυνατότητα μεταφοράς μηνυμάτων, μέσω των συνδέσεών του με άλλα αντικείμενα ή άτομα μέσα στο χώρο και τον χρόνο.

Από αυτές τις τρεις βασικές κατηγορίες νοήματος προκύπτει ότι κάθε αντικείμενο είναι πολύ περισσότερα από αυτό που συλλαμβάνουν τα άτομα επηρεασμένα από το περιβάλλον τους, και ότι τα αντικείμενα παρουσιάζουν ιδιαίτερη ευελιξία ως προς τη δημιουργία νοημάτων (Stocking, 1985) (Μπούνια, 2006).

Προς την ακριβέστερη κατανόηση των παραπάνω, μας βοηθά το παράδειγμα που παρουσιάζει η Susan Pearce στην περίπτωση μιας βαλσαμωμένης κίσσας, η οποία αποτελεί ένα μουσειακό έκθεμα φυσικής ιστορίας. Αρχικά, ως πουλί θεωρήθηκε τυπικό και αντιπροσωπευτικό δείγμα του είδους του, γι' αυτό και εντάχθηκε στη συλλογή του μουσείου. Ακολούθως, ως αντικείμενο πέρασε μέσα από δύο διαδικασίες νοηματοδότησης, μιας επιστημονικής, που το προσεγγίζει για οργανική μελέτη, και μιας λαϊκής, που θεωρεί το συγκεκριμένο πουλί φορέα κακών οιωνών. Ενώ η μορφή παραμένει σταθερή, επομένως και στις δυο περιπτώσεις η πρόσληψη του ερεθίσματος είναι η ίδια, αλλάζει η επεξεργασία της πληροφορίας. Τώρα, η επεξεργασία της πληροφορίας μεταβάλλεται ανάλογα μέσα από τη συσσώρευση προσωπικών πεποιθήσεων από το εξωτερικό περιβάλλον, στο οποίο αλληλεπιδρά το άτομο. Καταλαβαίνουμε λοιπόν, ότι οι διάφορες ερμηνευτικές προσεγγίσεις των αντικειμένων δεν αποτελούν

εγγενές στοιχείο τους αλλά κινούνται σε μία παράλληλη πραγματικότητα, και εν δυνάμει αποτελούν «αληθείς» (Pearce, 2002), καθώς μεταδίδουν κάποια συγκεκριμένη πληροφορία.

Ωστόσο, το πρόβλημα του κατά πόσο τα αντικείμενα μπορούν να δώσουν αντικειμενικές πληροφορίες ή αποτελούν απλά μια ψευδαίσθηση (αντανάκλαση) του κόσμου που αναπαριστούν παραμένει. Παλαιότερα, η επιδίωξη για κατανόηση του κόσμου εξαντλούνταν απλά μέσα από τη μίμησή του με την πεποίθηση ότι η αναπαραγωγή της πραγματικότητας με τεχνητό τρόπο ήταν ικανή να προσφέρει γνώση άρα και αποκάλυψη της πραγματικής του δομής. Ωστόσο, με τις συνεχείς εξελίξεις στο χώρο κυρίως των φυσικών επιστημών, η πρακτική αυτή φάνηκε να μην ικανοποιεί πλέον τα συστήματα κατανόησης, κι έτσι προτάθηκε μια στροφή στο αντιληπτικό πλαίσιο της παρουσίασης. Ακριβέστερα, η πρακτική της αναπαραγωγής παρέμεινε ίδια, αλλά με τρόπο που να μην παρουσιάζει δογματικά την αλήθεια για τον φυσικό κόσμο. Θα λέγαμε ότι η αναπαράσταση λειτουργούσε ως μέσο που επέτρεπε σε αυτόν που την παρατηρεί να παραγάγει προσωπικά νοήματα, ώστε δυνητικά να «αποκρυπτογραφήσει» και να κατανοήσει ο ίδιος τον κόσμο (Duncan, Lee, 1993).

Η τρίτη κατά σειρά θεωρία περί προβληματισμού της αναπαράστασης επηρεάστηκε από το ρεύμα του μεταμοντερνισμού. Εδώ, η θεωρία έρχεται να αμφισβητήσει πλήρως την πρακτική της αναπαράστασης, υποστηρίζοντας ότι αυτό που εξαλείφει τη δυνατότητα παρουσίασης της αλήθειας είναι η αφήγηση που εφαρμόζει κάθε αναλυτής. Δηλαδή, το κέντρο βάρους μετατοπίζεται από την επίπονη προσπάθεια αναπαραγωγής της πραγματικότητας στον διαμεσολαβητή, ο οποίος προκαθορίζει το μήνυμα που θα λάβει το άτομο που παρατηρεί. Επομένως, καταλαβαίνουμε ότι, ενώ η διαδικασία παραγωγής νοήματος φαίνεται ανοικτή, τελικά δεν είναι.

Τέλος, η πιο πρόσφατη θεωρία παραγωγής νοήματος, η οποία βασίζεται στις φιλοσοφικές θεωρίες σχετικά με την έννοια της ερμηνείας (hermeneutics), παρουσιάζει μια πιο εναλλακτική στάση. Αν και απορρίπτει τη μίμηση με τη στενή έννοια του όρου, εντούτοις δεν τάσσεται υπέρ ή κατά του ρόλου του ερευνητή και του κατά πόσο αυτός παρουσιάζεται ουδέτερος και αντικειμενικός «μεταφραστής» της αλήθειας. Με επιφύλαξη μπορούμε να πούμε ότι η συγκεκριμένη θεωρία παρουσιάζεται πιο ελαστική στην ύπαρξη μιας «δέσμης» εν δυνάμει αληθών σημείων που περιγράφουν την πραγματική δομή του κόσμου. Ουσιαστικά, η ιδέα αυτή αναγνωρίζει ότι η ερμηνεία είναι ένας διάλογος μεταξύ των δεδομένων που υπάρχουν και του προσώπου που χειρίζεται αυτά τα δεδομένα, επιλέγοντας και ανασύροντας κάθε φορά τα στοιχεία που χρειάζεται, ώστε να παραχθεί το επιδιωκόμενο νόημα μέσα από ένα οριοθετημένο πλαίσιο (Μπούνια, 2006).

Το οριοθετημένο πλαίσιο μάς επιτρέπει σε αυτό το σημείο να εντάξουμε στη συζήτηση και τις παραμέτρους που καθορίζουν την δυνατότητα παραγωγής νοημάτων εντός των εκθέσεων. Αρχικά, η έκθεση ως μία μορφή αναπαράστασης επιτρέπει τη δημιουργία νοήματος μέσω της σύνταξης αντικειμένων εντός ορισμένων πλαισίων και ορίων. Όμως τι εννοούμε όταν αναφερόμαστε σε πλαίσια και όρια;

Ευθύς εξ αρχής η εκθεσιακή πρακτική μέσα από την διαδικασία της αναπαράστασης δημιουργεί κάποια όρια, καθώς στην προσπάθεια να αποδώσει πτυχές της εικόνας του κόσμου, για παράδειγμα ενός πολιτισμού, αναγκαστικά κινείται έξω από τη σφαίρα του πραγματικού, αποδίδοντάς τον με έναν αφαιρετικό και αναγκαστικά αποσπασματικό τρόπο. Σε αυτή την προσπάθεια κεντρικό ρόλο κατέχουν τα αντικείμενα-εκθέματα από τα οποία θα προκύψει μέσω της νοηματοδότησης ένα συνολικό αφήγημα. Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά, μέσω της διαδικασίας της έκθεσης επιχειρούμε από το μερικό να κατασκευάσουμε το συνολικό (Σολομών, 2012). Ωστόσο, κάθε προσπάθεια απόδοσης της πραγματικότητας έχει κάποια όρια, καθώς τα αντικείμενα, παρά την αυθεντικότητά τους, όταν αποσπαστούν από το αρχικό τους πλαίσιο αναπόφευκτα αλλάζουν υπόσταση, καθώς χάνουν την λειτουργικότητά τους με αποτέλεσμα να μετατρέπονται σε υποκατάστατα της πραγματικότητας, την οποία προσπαθούν να αποδώσουν με έναν αποσπασματικό τρόπο (Desvallees, Mairesse, 2010).

Οι τεχνικές οι οποίες χρησιμοποιούνται στη συγκεκριμένη περίπτωση για την τοποθέτηση των αντικειμένων επηρεάζουν την αντίληψη και αντίδρασή μας προς αυτά, επιτρέποντας την παραγωγή νοημάτων. Η νοηματοδότηση ενισχύεται ακόμη περισσότερο, όταν μέσα από την τοποθέτηση προκύπτουν ομάδες αντικειμένων (σύνολα), οι οποίες συνδιαλέγονται μεταξύ τους παράγοντας μια αφήγηση. Μια έκθεση λοιπόν, με συγκεκριμένες επιλογές αντικειμένων και ανάλογης τοποθέτησής τους, σε συνδυασμό με ήχους, κατάλληλο φωτισμό, σκηνικές αναπαραστάσεις και επεξηγηματικές πληροφορίες παράγει κάτι που δεν υπάρχει στην πραγματικότητα (Σολομών, 2012). Ωστόσο, μέσα από την αναπαράσταση αυτή παράγονται νοήματα τα οποία μπορούν να συλλάβουν και να μεταφέρουν μια χρονική στιγμή, δημιουργώντας με αυτό τον τρόπο υποκειμενική γνώση.

Πράγματι, η γνώση που προκύπτει από μια έκθεση περιγράφει μια αδιαφανή διαδικασία που επηρεάζεται ανάλογα από την κατηγοριοποίηση των αντικειμένων, τη διαρρύθμιση τους, τον συσχετισμό τους με άλλα αντικείμενα κ.κ., οπότε δεν μπορεί με κανένα τρόπο να αποτελέσει μια αντικειμενική διαδικασία. Όπως αναφέρει ο Peter Vergo, οι παραπάνω διαδικασίες αποτελούν μια «ρητορική πράξη πειθούς», η οποία είτε απερίφραστα είτε σιωπηρά εξυπηρετεί τις ανάγκες μιας έκθεσης, ανάγκες που

ενδεχομένως να αφορούν στόχους, στάσεις και πεποιθήσεις του μουσείου που την οργανώνει (Vergo, 1999).

Για παράδειγμα, το μαχαίρι του Γιαγκούλα που αποτελεί αντικείμενο της συλλογής του Εγκληματολογικού Μουσείου, εάν τοποθετηθεί σε ένα αδιαφανές πλαίσιο, μπορεί να θεωρηθεί απλά ένα κατασκευασμένο μεταλλικό αντικείμενο. Όταν όμως περάσει σε ένα διαφορετικό πλαίσιο, τότε αρχίζουν να παράγονται διάφορα νοήματα. Αρχικά, μπορούμε να μιλήσουμε για την αισθητική του αξία ή την τεχνολογία κατασκευής του και να ενταχθεί σε μια συλλογή ετερόκλητων αντικειμένων, που όμως έχουν ως κοινό παρονομαστή ένα συγκεκριμένο γεγονός, για παράδειγμα το έγκλημα. Σε άλλη περίπτωση, το ίδιο μαχαίρι μπορεί να έχει μια εντελώς διαφορετική νοηματοδότηση και να ενταχθεί σε μια έκθεση που μιλά για την αντίσταση απέναντι σε καταπιεστικά πολιτικά καθεστώτα, παράγοντας έτσι ένα διαφορετικό νόημα, ενώ υπάρχει περίπτωση να του αποδοθεί και μια θετική υπόσταση. Αντίθετα, εάν ο ερευνητής που το επεξεργάζεται επιλέξει να το τοποθετήσει δίπλα από κάποιο άλλο αντικείμενο, για παράδειγμα στο Σύνταγμα του Ελληνικού Κράτους, τότε παράγεται ένα εντελώς διαφορετικό αντιληπτικό και ψυχολογικό νόημα, καθώς μπορεί να συνδεθεί με θέματα αυτοδικίας κ.ο.κ. Επομένως, το συμπέρασμα είναι πάλι ότι το συγκεκριμένο μαχαίρι είναι φορέας πολλαπλών νοημάτων, και ανάλογα του πλαισίου του, αποσπασμένο ή σε συνάφεια με άλλα αντικείμενα, γίνεται αντιληπτό μεταφέροντας μία όψη της πραγματικότητας.

Επίσης, η εκθεσιακή πρακτική κινείται και εντός καθορισμένων πλαισίων, καθώς τα αντικείμενα που την απαρτίζουν κατηγοριοποιούνται και ερμηνεύονται στη βάση μιας σειράς παραγόντων, όπως τα συμφραζόμενα κάθε εποχής, τις επιστημονικές εξελίξεις, τις μουσειακές θεωρίες και πρακτικές κ.ο.κ. Ακριβέστερα, ο επισκέπτης μιας έκθεσης που κοιτά ένα αντικείμενο από ένα άλλο πολιτισμό βρίσκεται σε μια πολύπλοκη θέση, καθώς καλείται να διαχειριστεί τρεις βασικούς πολιτιστικούς όρους που αναμινύονται σε αυτή την περίπτωση. Αρχικά, έρχεται αντιμέτωπος με τις ιδέες και τις αξίες του πολιτισμού που δημιούργησε το αντικείμενο. Ακολούθως με τις ιδέες, αξίες και στόχους αυτών που οργανώνουν την έκθεση, και τέλος με τις δικές του ιδέες, πεποιθήσεις και εμπειρίες που επηρεάζουν ανάλογα την πρόσληψη της πληροφορίας, δημιουργώντας ανάλογες ερμηνείες σύμφωνα με τις προσωπικές του εμπειρίες. Από το τρίπτυχο αυτό, ο πιο αδιαφανής κρίκος της αλυσίδας χαρακτηρίζεται ο δημιουργός της έκθεσης, εφόσον λειτουργεί ως ενδιάμεσος, ως διαμεσολαβητής ανάμεσα στα δυο άλλα μέρη, μεταδίδοντας την επιθυμητή για αυτόν πληροφορία (Μούλιου, Μπούνια, 1999).

Ως προσωρινή λύση στις ενστάσεις και προβληματισμούς που δημιουργούνται γύρω από την παραγωγή νοήματος μπορούμε να δεχτούμε την ευελιξία της ερμηνευτικής διαδικασίας ως προς την έννοια του

«λάθους». Δηλαδή, μέσω της ερμηνείας φορτίζουμε τα αντικείμενα με διάφορες ιδιότητες που τους επιτρέπουν να ενταχθούν σε διάφορες όψεις της πραγματικότητας, χωρίς ωστόσο οι διάφορες αυτές ιδιότητες να λειτουργούν δεσμευτικά προς το αντικείμενο. Επομένως, σε περίπτωση που προκύψουν νέες πληροφορίες, οι οποίες ακυρώνουν και ανατρέπουν την υπάρχουσα ερμηνεία, τότε μπορεί να απορριφθεί και να αντικατασταθεί από μια άλλη ερμηνεία, που ενδεχομένως θα βρίσκεται πιο κοντά στην αλήθεια.

Εν κατακλείδι, μπορούμε λοιπόν να πούμε ότι η διαδικασία της νοηματοδότησης ασχολείται κατά βάση με την παραγωγή ιδεών και αντιλήψεων μέσα από την παρατήρηση και ερμηνεία των αντικειμένων προς την κατανόηση του τι είναι ο κόσμος ή πώς θα έπρεπε να είναι. Η διαδικασία αυτή μπορεί λοιπόν, να προσφέρει νέα υπόσταση στις συλλογές, ξεπερνώντας το εμπόδιο της περιορισμένης κατανόησης που φαινομενικά παράγουν παγιωμένες εκθεσιακές πρακτικές μέσω μιας απλής σύνταξης αντικειμένων, οι οποίες αναπαράγουν μια εικόνα κενή νοήματος.

3.2.1 Μοντέλα Μελέτης Αντικειμένων – Διάγραμμα της Susan Pearce

Προς την πληρέστερη διαδικασία ερμηνείας αναπτύχθηκαν επίσης διάφορα μοντέλα μελέτης αντικειμένων, με στόχο να βοηθήσουν στην αποκάλυψη και συγκέντρωση όσο το δυνατόν περισσότερων πληροφοριών και νοημάτων που μεταφέρουν τα αντικείμενα, αναδεικνύοντας ουσιαστικά την πολυσημία τους.

Η ανάπτυξη αυτών των μοντέλων στόχευε κυρίως στη δημιουργία μίας μεθοδολογίας γύρω από θέματα ερμηνείας, μέσα από μια σειρά ερωτήσεων, όπως ποιος, τι, πότε, πού, από ποιόν και γιατί, με στόχο την εξαγωγή πληροφοριών σχετικά με την βιογραφία του αντικειμένου.

Σχεδιαστικά αναπτύσσονται κυρίως σε μορφή διαγραμμάτων, συμπεριλαμβάνοντας πεδία που επικεντρώνονται στην πληρέστερη ερμηνεία και κατανόηση ενός αντικειμένου. Τα βήματα ή η εφαρμογή και ανάλυσή τους πάνω σε κάποιο αντικείμενο δεν είναι δογματικά, καθώς τα συγκεκριμένα μοντέλα λειτουργούν περισσότερο ως βοηθητικός οδηγός, που πυροδοτεί σκέψεις και προβληματισμούς γύρω από το υπό εξέταση αντικείμενο.

Στη διεθνή βιβλιογραφία έχουν αναγνωριστεί έξι τέτοια μοντέλα-διαγράμματα, τα οποία διαφέρουν α) ως προς τη φυσιογνωμία του αντικειμένου που καλούνται να αναλύσουν, β) από τα προσωπικά ενδιαφέροντα και το ερευνητικό πλαίσιο από το οποίο επηρεάστηκε και διαμορφώθηκε ο δημιουργός

τους. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, τα μοντέλα δεν είναι άκαμπτα, δηλ. η εφαρμογή τους μπορεί να τροποποιηθεί ανάλογα, ώστε να προσαρμοστεί στο υπό εξέταση αντικείμενο. Παράλληλα, στην περίπτωση που η διαδικασία ανάλυσης δεν καλύπτεται από ένα μόνο μοντέλο-διάγραμμα, είναι δυνατό να εφαρμοστεί ο συνδυασμός διάφορων μοντέλων, ώστε να προκύψουν τα απαιτούμενα πεδία ανάλυσης.

Για τα υπό εξέταση αντικείμενα των συλλογών του Εγκληματολογικού Μουσείου επιλέχθηκε η εφαρμογή του πιο πρόσφατου μοντέλου (1986) ερμηνείας, αυτού της Susan Pearce. Το συγκεκριμένο μοντέλο αποτελεί τον πληρέστερο οδηγό πεδίων ανάλυσης, γεγονός που επιτρέπει την ανάπτυξη ερμηνειών σε ένα ευρύ φάσμα.

Η δομή του διαγράμματος στηρίχθηκε στη παραδοχή ότι κάθε αντικείμενο διαθέτει ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά, όπως ένα υλικό σώμα, μια ιστορία, μια θέση στο περιβάλλον και μια πολιτισμική σημασία. Ακολουθώντας, βάσει αυτής της παραδοχής, δημιουργήθηκαν οκτώ θεματικές με στόχο την περιγραφή των βασικών ιδιοτήτων του αντικειμένου (βλ. αριστερή στήλη διαγράμματος). Παράλληλα, εντάχθηκαν στο διάγραμμα επιπρόσθετα πεδία ως βοηθητικοί οδηγοί της προσέγγισης των θεματικών αυτών (βλ. δεξιά στήλη διαγράμματος).

Στις πρώτες τρεις θεματικές («υλικό-κατασκευή και διακόσμηση», «υλικό-σχεδιασμός υλικού, διακόσμηση», «υλικό-χαρακτηρισμός: α. καταγωγή β. βιομηχανικές τεχνικές») το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στην υλική φύση του αντικειμένου. Στόχος είναι η αναλυτική περιγραφή της φυσικής του υπόστασης και συγκεκριμένα του υλικού του, των κατασκευαστικών και διακοσμητικών στοιχείων, των τεχνικών, των διαστάσεών του, καθώς και του φωτογραφικού και σχεδιαστικού αρχείου που το συνοδεύει. Η σύγκριση αυτών των στοιχείων του αντικειμένου αποσκοπεί στον προσδιορισμό της τυπολογίας και κατ' επέκταση της ένταξής του σε κατηγορίες με βάση τα μορφολογικά και κατασκευαστικά του χαρακτηριστικά.

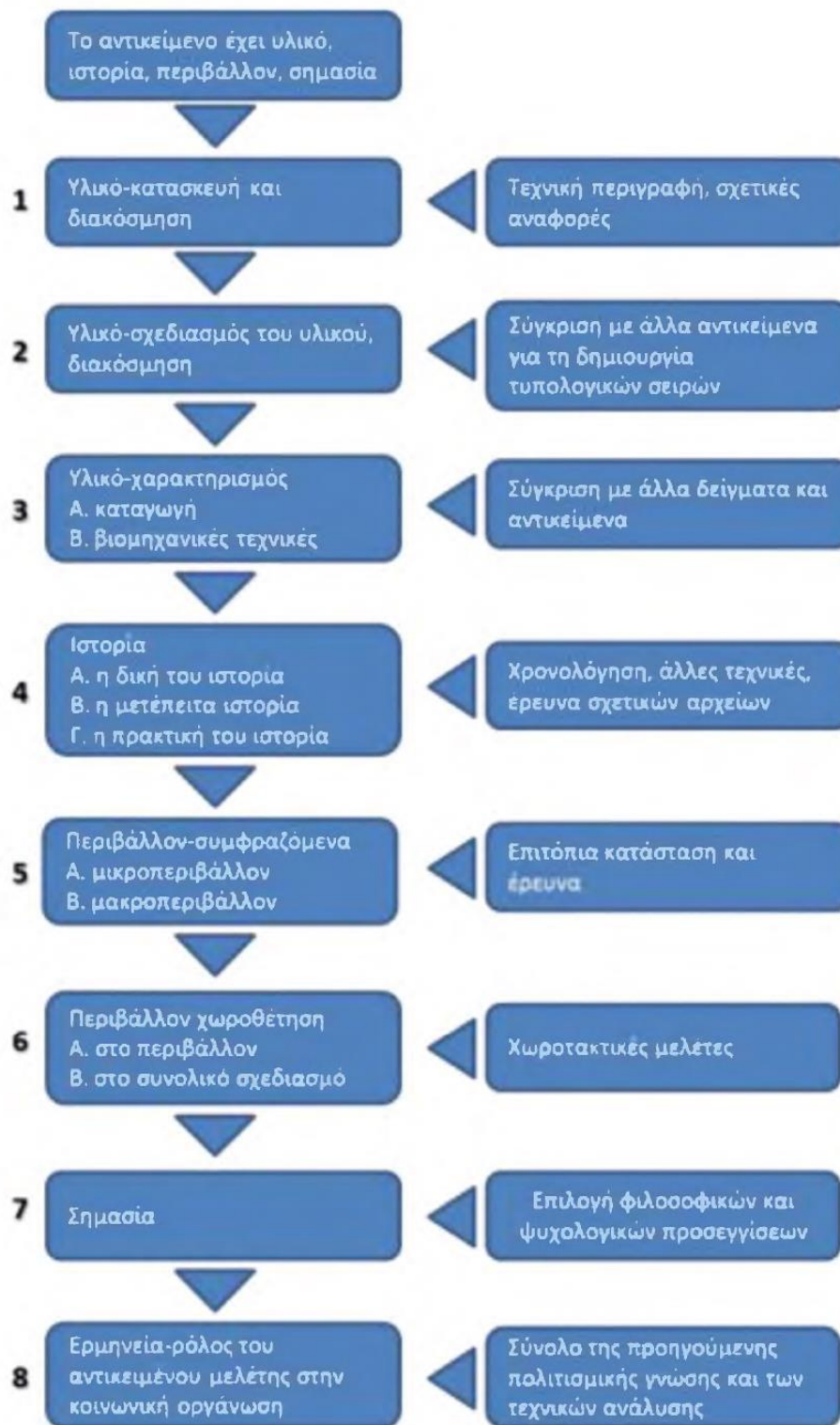
Μετά τη συλλογή των απαραίτητων τεχνικών πληροφοριών, στόχος είναι η μελέτη της ιστορίας του υπό εξέταση αντικειμένου (τέταρτη θεματική). Η θεματική αυτή υποδιαιρείται στα εξής τρία σημεία: (α) Ιστορία αντικειμένου – αναφορές σε κατασκευαστή, κατόχους, αρχική χρήση και λειτουργία του αντικειμένου, (β) Κοινωνική ιστορία αντικειμένου – την σύνδεση και την θέση του στο κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο αναφοράς του (γ) Μετέπειτα ιστορία – την πορεία του αντικειμένου μετά την διαδικασία μουσειοποίησης και ένταξής του σε μια συλλογή. Τα σημεία (β) και (γ) αποτελούν στοιχεία καθοριστικής σημασίας, τόσο για τον ερευνητικό σχεδιασμό του διαγράμματος όσο και για την ερμηνεία

του ίδιου του αντικειμένου, καθώς γίνεται αντιληπτό ότι τα αντικείμενα δεν συνδέονται αποκλειστικά με το κοινωνικό πλαίσιο από το οποίο προέρχονται, αλλά και με το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο υπάρχουν τη δεδομένη χρονική στιγμή. Το κοινωνικό πλαίσιο επηρεάζει αντίστοιχα τον τρόπο παρατήρησης και αντίληψής μας, βάσει κοινωνικοπολιτικών, επιστημονικών, οικονομικών και άλλων παραγόντων.

Ακολούθως, οι θεματικές πέντε και έξι αφορούν το χωρικό προσδιορισμό του αντικειμένου. Πιο συγκεκριμένα, η πέμπτη θεματική επικεντρώνεται στο μικρό-μακρό περιβάλλον (περιβάλλον εντός και εκτός προθήκης) στο οποίο υπάρχει το αντικείμενο, και στη νοηματική του αλληλεπίδραση με άλλα αντικείμενα, πληροφορίες κτλ. Εδώ στόχος είναι να αναλυθούν τα νοήματα με τα οποία εξετάζεται και εντάσσεται ένα αντικείμενο σε μία συλλογή, ώστε να προκύψουν ιδέες και συσχετισμοί προς ένα συνολικότερο αφήγημα. Τα αντικείμενα άλλωστε, αναπόφευκτα αποκτούν διαφορετικές σημασίες και αξίες, ανάλογα με το χώρο στον οποίο είναι ενταγμένα.

Στη θεματική επτά αρχίζει πλέον ο συνδυασμός και η ανάλυση των στοιχείων που συγκεντρώθηκαν στα προηγούμενα έξι στάδια. Εδώ επιχειρείται η κατανόηση και αποκάλυψη του τρόπου με τον οποίο συνδέθηκε και εξακολουθεί να συνδέεται ένα αντικείμενο με τη ζωή των ανθρώπων. Η συγκεκριμένη ενότητα αποτελεί το κατεξοχήν νευραλγικό σημείο της διαδικασίας, εάν ληφθεί υπόψη ότι ουσιαστικά διερευνάται η ιδιότητα των αντικειμένων να ενσωματώνουν και να απηχούν ατομικές και κοινωνικές αξίες.

Τέλος, στη όγδοη θεματική μελετάται η ερμηνεία του ρόλου του αντικειμένου στην κοινωνική οργάνωση, και του τρόπου που αυτό απηχεί συμβολικές ή άλλες αξίες που του προσδίδονται εντός ενός καθορισμένου χώρο-χρονικού πλαισίου. Σε κάθε περίπτωση, η συγκεκριμένη θεματική αναπτύσσεται με τρόπο που μας επιτρέπει να αντιληφθούμε την δυναμική και ευελιξία που κατέχουν τα αντικείμενα για την παραγωγή ερμηνειών.

Διάγραμμα S. Pearce για τη μελέτη αντικειμένων

3.3 Η δυναμική της Σκηνογραφίας

Οι συλλογές επιστημονικού ενδιαφέροντος δημιουργούν περιορισμούς στην κατανόηση και ερμηνεία του περιεχομένου τους, οι οποίοι μπορούν να ξεπεραστούν με τη χρήση διάφορων τεχνικών που εφαρμόζονται σε εκθεσιακά περιβάλλοντα. Ακριβέστερα, η έκθεση ως ένα σύνθετο μέσο αλληλεπίδρασης διαμεσολαβεί ανάμεσα στο περιεχόμενο μιας συλλογής και στο κοινό, επιτρέποντας στο θεατή να προσεγγίσει τόσο τα αντικείμενα όσο και την παρεχόμενη πληροφορία με ένα εύληπτο και βιωματικό τρόπο, ώστε να αποκτήσει μία καινούργια γνώση.

Παλαιότερα, η εκθεσιακή πρακτική εξαντλείτο σε έναν υποτυπώδη διαχωρισμό και μια απλή διάταξη των αντικείμενων, όπου το μοναδικό μέσο επαφής του θεατή με το έκθεμα ήταν κάποιες λεζάντες με εξειδικευμένες ορολογίες. Με τις εξελίξεις στο χώρο της Μουσειολογίας, οι πρακτικές αυτές έχουν αμφισβητηθεί και σε μεγάλο βαθμό έχουν εγκαταλειφθεί, παραχωρώντας τη θέση τους σε τεχνικές και μεθόδους με πιο ελκυστικό και προσιτό περιεχόμενο για τον επισκέπτη, το οποίο του επιτρέπει να σχηματίσει τις δικές του ερμηνείες. Οι εκθέσεις αποτελούν ουσιαστικά την αιχμή του δόρατος για κάθε μουσείο που επιθυμεί να επανεξετάσει τις συλλογές του, και να αμφισβητήσει τις ίδιες τις παραδοχές του, ώστε να παρουσιάσει προς το κοινό καινούργιες ερμηνείες της πραγματικότητας. Οι εκθεσιακές πρακτικές δεν τοποθετούν πλέον στο επίκεντρο της προσοχής τους τα αντικείμενα, αλλά εστιάζουν στα μέσα με τα οποία τα αντικείμενα αυτά μπορούν να μεταδώσουν μια πιο ολοκληρωμένη πληροφορία. Με αυτό τον τρόπο, ο επισκέπτης είναι σε θέση να αποκαλύψει το νοηματικό περιεχόμενο της έκθεσης, συμμετέχοντας ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία. Ουσιαστικά, ο επισκέπτης μετατρέπεται από παθητικός δέκτης σε πομπό του ίδιου του εαυτού του, καθώς επεξεργάζεται και κατανοεί τις πληροφορίες βάσει των προσωπικών ερμηνευτικών του φίλτρων. Έτσι, επιτυγχάνεται όχι μόνο η μεταφορά γνώσεων για τα αντικείμενα με ένα διδακτικό τρόπο, αλλά και η κατανόηση του ευρύτερου πλαισίου που τα περιβάλλει, ξεπερνώντας τα ερμηνευτικά και φυσικά εμπόδια που δημιουργούνται.

Ένα από τα βασικότερα εργαλεία της σύγχρονης εκθεσιακής πρακτικής αποτελεί η σκηνογραφία. Η σκηνογραφία αναπτύχθηκε ως καλλιτεχνική πρακτική στο θέατρο κατά τον 19^ο αιώνα, μέσα από την ανάγκη για μια ενοποιητική και ολιστική φιλοσοφία σχεδιασμού. Κύριος στόχος αυτού του σχεδιασμού ήταν – και εξακολουθεί να είναι – η ερμηνεία συγκεκριμένου εννοιολογικού ή υλικού περιεχομένου σε έναν τρισδιάστατο αφηγηματικό χώρο. Για την επιτυχή απόδοση του συγκεκριμένου εγχειρήματος, η σκηνογραφία ανέπτυξε ένα πολύπλευρο σύνολο εργαλείων, τα οποία δανείστηκε από διάφορους κλάδους όπως η αρχιτεκτονική, η διαρρύθμιση εσωτερικών χώρων κ.α., προσαρμόζοντάς τα ανάλογα στις ανάγκες μιας σκηνής (Brückner, 2011). Δηλαδή, η σκηνογραφία με τη χρήση των εργαλείων αυτών,

είχε στόχο την αφήγηση μιας ιστορίας για την καλύτερη κατανόηση μιας θεατρικής παράστασης από το κοινό.

Η κρίσιμη ιδέα της αφήγησης ήταν αυτή που ώθησε τα μουσεία να δανειστούν τα εργαλεία της σκηνογραφίας, ώστε να σχηματίσουν μέσα από τα αντικείμενά τους μια αντίστοιχη ιστορία. Ουσιαστικά, τα αντικείμενα ως φορείς νοημάτων έγιναν μέρος μιας γενικότερης πλοκής, ενός «μηνύματος» που εμπεριέχει πληροφορίες πέρα από την προφανή υλική τους διάσταση (ό.π., 2011).

Μπορεί στο μουσειακό περιβάλλον ο «πρωταγωνιστής» να είναι τα αντικείμενα, όμως χωρίς ερμηνεία ή εξήγηση τα μουσειακά αντικείμενα δεν μπορούν να αποκαλύψουν τις αλήθειες και τις ιστορίες του πλαισίου τους. Έτσι, η επικοινωνία μέσω των μουσειακών εκθέσεων δεν αφορά πλέον την παρουσίαση, αλλά την «αφήγηση ιστοριών» μέσω των αντικειμένων σε διάφορα ακροατήρια (Lorenz et al, 2007).

Σκηνογραφικά εργαλεία, όπως η γραφιστική, ο φωτισμός, ο ήχος βοηθούν στην απόδοση του βασικού μηνύματος των αντικειμένων και των εννοιολογικών ιδεών μιας έκθεσης. Επίσης, μπορούν να χρησιμοποιηθούν και ως φορείς πολλαπλών νοημάτων για ένα συγκεκριμένο αντικείμενο, ώστε να διαφανεί ο πολυδιάστατος χαρακτήρας του, και να γίνει με αυτό τον τρόπο προσβάσιμος. Η σκηνογραφία, αξιοποιώντας τα παραπάνω εργαλεία, διαθέτει μια δυναμική, καθώς διεγείρει τις αισθήσεις δημιουργώντας μια συναισθηματική εμπλοκή που διευκολύνει την κατανόηση μεμονωμένων γεγονότων σε ένα ευρύτερο πλαίσιο.

Ακριβέστερα, η γραφιστική, που αποτελεί διαχρονικό εργαλείο για το σχεδιασμό μιας έκθεσης, μέσα από την απόδοση κειμένων, εικόνων, εικονογραφήσεων, γραφικών πληροφοριών μπορεί να αναδείξει μοναδικές ιστορίες και μηνύματα που υποβοηθούν τον επισκέπτη στην κατανόηση. Επίσης, ο φωτισμός βοηθά την αφηγηματική διαδικασία, καθώς δημιουργεί στον εκθεσιακό χώρο μια ατμόσφαιρα που παρασύρει τον επισκέπτη να σχηματίσει διάφορες υποθέσεις και πεποιθήσεις. Για παράδειγμα, ανάλογα με την ένταση του φωτισμού, το είδος του, ακόμη και την χρωματική εναλλαγή του, ο επισκέπτης μπαίνει σε μια αντίστοιχη ψυχολογική και νοητική κατάσταση, ανακαλύπτοντας μηνύματα και σημεία που υπονοούνται. Εξίσου σημαντικός είναι και ο ήχος, καθώς μπορεί να δώσει σε ένα χώρο ένα συγκεκριμένο ρυθμό, ενισχύοντας εννοιολογικά την επιδιωκόμενη ατμόσφαιρα. Ουσιαστικά ο ήχος μέσα από την χρήση φωνών και μουσικής προσεγγίζει τους ακροατές με έναν οικείο τρόπο και μια ιδιαίτερη δυναμική, αφού μεταδίδει προσωπικές ιστορίες και μηνύματα, ώστε ο θεατής να δημιουργήσει τη δική του «εικόνα». Η ικανότητά μας για ακουστική αντίληψη είναι το εργαλείο για τον καθορισμό χωρικών νοητών πλαισίων πέρα από ορατών (Brückner, 2011).

Εξετάζοντας λοιπόν τη σκηνογραφία στο μουσειακό περιβάλλον, παρατηρούμε ότι είναι πολύ περισσότερα από μια απλή κατασκευή σκηνικών, καθώς αναδεικνύει τις ιδιαίτερες πτυχές των αντικειμένων, εστιάζοντας στις αφηγηματικές τους ιδιότητες. Επίσης, αναπτύσσει χωρικές εικόνες ενισχύοντας την προσβασιμότητα στις ιστορίες που υπάρχουν πίσω από την υλική φύση του αντικείμενου. Ενισχύει εν πολλοίς τον επαναπροσδιορισμό των αντικειμένων, κάνοντας δυνατή την κατανόηση της νοηματικής τους πολυσημίας.

3.4 Μουσειακά Κείμενα

Με τις απεριόριστες επιλογές που προσφέρει η τεχνολογία σε κάθε πτυχή της καθημερινότητας είναι λογικό να υποθέσουμε ότι το κείμενο, ως φορέας πληροφόρησης και ερμηνείας έχει απωλέσει τη δυναμική του. Ιδιαίτερα, στο μουσείο όπου η μετάδοση μιας πληροφορίας μπορεί να γίνει με διάφορους τρόπους, όπως οπτικοακουστικά μέσα, ηλεκτρονικά μέσα, εικαστικές αναπαραστάσεις, κ.ά., η ιδέα αυτή γίνεται ακόμη πιο πιθανή. Ωστόσο, «κείμενο» είναι κάθε μορφή πληροφορίας ή ερμηνείας που παρέχεται μέσω της γλώσσας. Είτε διαβάζουμε μια ενημερωτική πινακίδα ή τις οδηγίες χρήσης ενός εκθέματος είτε ακούμε την αφήγηση που συνοδεύει ένα βίντεο, έχουμε να κάνουμε με μια μορφή γλωσσικής επικοινωνίας. Το κείμενο, επομένως, έντυπο ή ηλεκτρονικό, εξακολουθεί να αποτελεί κύριο μέσο επικοινωνίας για ένα μουσείο, καθώς αποτελεί τον βασικότερο φορέα ερμηνείας των εκθεμάτων και γενικότερα του θέματος με το οποίο καταπιάνεται μια έκθεση. Ωστόσο, το βασικότερο στοιχείο του έγκειται στο γεγονός ότι αποτελεί φορέα μηνυμάτων, για τη κατασκευή νοήματος εκ μέρους των επισκεπτών (Γκαζή, Νικηφορίδου: 2004). Στην παρούσα ενότητα μας απασχολεί κυρίως το περιεχόμενο της πληροφορίας που μεταφέρουν και μεταδίδουν αυτά τα κείμενα, και όχι αποκλειστικά το μέσο που επιλέγεται για την απόδοσή τους.

Αρχικά, τα μουσειακά κείμενα χαρακτηρίζονται από κάποιες ιδιαιτερότητες, καθώς δεν τοποθετούνται αποκλειστικά με στόχο να υποδείξουν ένα αντικείμενο αλλά να εκπληρώσουν κάποιους επιμέρους στόχους, όπως:

- Να εισαγάγουν τον επισκέπτη σε κάποια θεματική, ερμηνεύοντας το περιεχόμενο με όσο το δυνατόν πιο σύντομο και ολοκληρωμένο τρόπο.
- Να αποδώσουν την πληροφορία με εύληπτο τρόπο, αποφεύγοντας εξειδικευμένες ορολογίες και περίπλοκες σε επίπεδο κατανόησης έννοιες.
- Να κατευθύνουν και να προσανατολίσουν τον επισκέπτη τόσο νοηματικά όσο και χωρικά, καθώς αυτός επεξεργάζεται τα κείμενα κυρίως μέσω οπτικής επαφής.

Τις περισσότερες φορές η ερμηνεία που παρέχουν τα κείμενα μιας έκθεσης έχει σκοπό να προκαλέσει το ενδιαφέρον και όχι να ικανοποιήσει την ανάγκη για εις βάθος γνώση, η οποία μπορεί να ικανοποιηθεί με άλλα μέσα (π.χ. έναν εκθεσιακό κατάλογο). Έτσι, εμπεριέχουν συμπυκνμένες πληροφορίες, οι οποίες προσαρμόζονται ανάλογα με τις επιδιώξεις των επιμελητών στο να κατευθύνουν τον αναγνώστη να συλλάβει μια ιδέα, να αμφισβητήσει κάποια άλλη και γενικά να παρατηρήσει τη αντίδραση του μουσείου γύρω από κάποιο θέμα. Αν λάβουμε υπόψη μας ότι τα μουσεία εξυπηρετούν συγκεκριμένες

επιδιώξεις, τότε καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι και τα μουσειακά τους κείμενα, τα όποια μεταφέρουν κάποιο συγκεκριμένο αφήγημα, δεν είναι ουδέτερα (ό.π. 2004).

Ειδικότερα σε περιπτώσεις μουσείων επιστημονικού ενδιαφέροντος, λόγω περιορισμένης πρόσβασης στο νοηματικό περιεχόμενο των εκθέσεων τους, η μεταφορά κάποιας πληροφορίας απαιτεί ακόμη μεγαλύτερη προσοχή, καθώς καλείται να ερμηνεύσει είτε σύνθετες και αφηρημένες έννοιες είτε μια ιστορία με εξίσου υποκειμενικό τρόπο.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η έκθεση «Hero Stories» που οργανώθηκε από το Veeneman Museum. Η έκθεση προσπάθησε να επανεξετάσει με τη συμβολή των επιστημόνων τις απόψεις που πρόβαλαν μια μεγάλη εικόνα για την επιστήμη του 17^{ου} αιώνα, η οποία διαμόρφωσε τις μεθόδους και πρακτικές της σύγχρονης επιστήμης. Οι επιμελητές της έκθεσης στην προσπάθειά τους να παρουσιάσουν επιμέρους γεγονότα που συνέβαλαν καθοριστικά σε αυτή την αλλαγή, υπήρξαν πολύ προσεκτικοί στον τρόπο απόδοσης της πληροφορίας, αποβάλλοντας από τα κείμενα ακόμα και βασικούς όρους για την Ιστορία της Επιστήμης, όπως τον όρο «Επιστημονική Επανάσταση» (Maas, 2017). Με αυτό τον τρόπο κατεύθυναν τους επισκέπτες να στρέψουν την προσοχή τους σε άλλα σημεία που καθόρισαν τις εξελίξεις, παρουσιάζοντας τις διάφορες σταδιακές μεταβολές και όχι την απευθείας ρήξη με προγενέστερες μεθόδους.

Η κίνηση αυτή αποδεικνύει ότι τα μουσειακά κείμενα, αν και δεν «παράγουν» κατ' ουσίαν νέα γνώση για τα αντικείμενα και τις έννοιες που τα συνοδεύουν, εντούτοις κατέχουν τον κυρίαρχο ρόλο για την ανάδειξή της, ενισχύοντας την ακατανόητη και κατ' επέκταση τη δυνατότητα νοηματικής και ερμηνευτικής πρόσβασης του κοινού στο περιεχόμενο της συλλογής.

3.5 Ψηφιακές Εφαρμογές

Το αυξανόμενο ενδιαφέρον για τη διερεύνηση νέων τρόπων μετάδοσης της πληροφορίας και την αποφυγή περιορισμών σε επίπεδο ερμηνείας από τους επισκέπτες, έχει φέρει τα μουσεία γύρω από μια συζήτηση σχετικά με τη χρήση της τεχνολογίας σε εκθεσιακά περιβάλλοντα. Παρόλο που η τεχνολογία χρησιμοποιήθηκε αρχικά για τη δημιουργία μιας βελτιωμένης on-line μουσειακής εμπειρίας, τα τελευταία χρόνια ενσωματώνεται στον πραγματικό μουσειακό χώρο όλο και περισσότερο, με σκοπό να συμβάλει στη δημιουργία μιας έντονης εμπειρίας για τον επισκέπτη (Lepouras G., Charitos D., Vassilakis C., Charisi A., Halatsi L., 2001). Οι αναβαθμισμένες δυνατότητες της τεχνολογίας μπορούν να δημιουργήσουν το κατάλληλο περιβάλλον, μέσω του οποίου οι επισκέπτες θα επεξεργάζονται καλύτερα τα αντικείμενα, θα κατανοούν πολύπλοκες έννοιες και εν τέλει θα αποκτούν γνώση με έναν βιωματικό τρόπο. Ουσιαστικά, μέσω της χρήσης τεχνολογιών αιχμής, τα μουσεία θα προσφέρουν περισσότερες επιλογές σε επίπεδο ερμηνείας τόσο για τα επιμέρους εκθέματα όσο και για το αφήγημα που επιλέγουν να παρουσιάσουν.

Η χρήση τεχνολογικών μέσων γεννά νέες δυναμικές ακόμη και στο επίπεδο του εκθεσιακού χώρου. Οι επιμελητές των εκθέσεων πολλές φορές έχουν στη διάθεσή τους έναν μικρό χώρο, ο οποίος τους αναγκάζει είτε να αποκλείσουν ορισμένα αντικείμενα από το εκθεσιακό αφήγημα, είτε να αποφύγουν να παρουσιάσουν πολύτιμα αντικείμενα, λόγω μεγάλης ευαισθησίας του υλικού τους. Η κατάσταση αυτή επηρεάζει άμεσα το εκθεσιακό αφήγημα, καθώς το περιορίζει σε συγκεκριμένες προκείμενες. Με τη χρήση τεχνολογικών μέσων επιτρέπεται η ένταξη, έστω και με ψηφιακό τρόπο, αρκετών αντικειμένων, ενισχύοντας και εμπλουτίζοντας έτσι το περιεχόμενο της έκθεσης.

Για παράδειγμα, το Ισλαμικό Μουσείο Επιστήμης και Τεχνολογίας στην προσπάθειά του να παρουσιάσει το σημαντικό έργο ανατομικών μελετών που πραγματοποίησαν Άραβες γιατροί κατά τον μεσαίωνα, δημιούργησε έναν ηλεκτρονικό πίνακα αφής που απεικονίζει ένα ανθρώπινο σώμα. Εκεί ο χρήστης μπορεί να σύρει ένα μεγεθυντικό φακό πάνω στα διάφορα μέρη του ανθρώπινου σώματος, και έτσι να γνωρίσει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ανθρώπινων οργάνων, χωρίς να χρειάζεται απαραίτητα η παρουσία αληθινών παρασκευασμάτων στον χώρο. Η χρήση της τεχνολογίας δηλαδή, αποκαλύπτει στον επισκέπτη την πρώιμη ισλαμική γνώση πάνω σε θέματα ανατομίας.

Εικόνα 24

Εικόνα 25

Παράλληλα, σε περιπτώσεις μουσείων επιστήμης ή ερευνητικών κέντρων, όπου το κοινό καλείται να διαχειριστεί και να κατανοήσει αφηρημένες έννοιες, η χρήση ψηφιακών εφαρμογών φαίνεται ότι μπορεί να βοηθήσει στην ερμηνεία τέτοιων πολύπλοκων θεμάτων. Παρόμοια εφαρμογή έχει εντάξει στην έκθεσή του και πάλι το Ισλαμικό Μουσείο Επιστήμης και Τεχνολογίας, όπου μέσω της χρήσης διαδραστικών πολυμέσων, παρουσιάζει στο κοινό θέματα γύρω από τον κόσμο των μαθηματικών και της γεωμετρίας. Αναλυτικότερα, σε ένα ορθογώνιο τραπέζι αφής, οι επισκέπτες μέσω της χρήσης καρτών μπορούν να πλοηγηθούν στο περιεχόμενο της εφαρμογής, η οποία αποδομεί γεωμετρικές εξισώσεις πάνω σε αρχιτεκτονικά σχέδια κτηρίων, επιτρέποντας στο κοινό να κατανοήσει τον τρόπο με τον οποίο εξελίσσονται οι αριθμοί όταν υψωθούν σε μια δύναμη (2^2 , 2^4 κοκ).

Εικόνα 26

Επιπλέον, οι ψηφιακές εφαρμογές δίνουν τη δυνατότητα ανανέωσης και εκ νέου ανάλυσης εκθεμάτων που κάποτε πλαισιώναν ένα παρωχημένο θέμα, ώστε αυτά τώρα πια να αποτελέσουν τμήμα μια νέας εκθεσιακής παρουσίασης. Το Αμερικάνικο Μουσείο Φυσικής Ιστορίας του Μανχάταν αποτελεί μία τέτοια περίπτωση χρήσης αυτής της δυνατότητας της τεχνολογίας. Το μουσείο αυτό, επανεκτιμώντας τη σημασία της πλούσιας συλλογής του σε διάφορα πετρώματα για σκοπούς διδασκαλίας στο πεδίο της Γεωλογίας, αποφάσισε να δημιουργήσει ένα εικονικό περιβάλλον, το οποίο να παρουσιάζει την γη και το πλανητικό σύστημα. Τα διάφορα πετρώματα προβλήθηκαν ως ουράνια σώματα που υπάρχουν μέσα στον γαλαξία, δίνοντας παράλληλα την ευκαιρία να προβληθούν πεδία, όπως η αστρονομία και η αστροφυσική που ασχολούνται με την μελέτη των συγκεκριμένων ουράνιων σωμάτων.

Εικόνα 27

Στόχος των ερμηνευτών και των σχεδιαστών αυτών των ψηφιακών εφαρμογών είναι η αύξηση του χρόνου ενασχόλησης του επισκέπτη με τα εκθέματα, η παροχή πρόσθετων πληροφοριών, καθώς και η δημιουργία κατάλληλων συνθηκών για κοινωνική αλληλεπίδραση (Fleck, Frid, Kindberg, O'Brian-Strain, Rajani, Spasojevic 2002). Οι αξιολογήσεις για τα διάφορα είδη συσκευών ερμηνείας δείχνουν ότι μέσω της χρήσης τους, η διάρκεια της επίσκεψης είναι πολύ μεγαλύτερη, και οι ίδιοι οι επισκέπτες συχνά αλληλεπιδρούν και συζητούν μεταξύ τους (Schulze, 2001). Για παράδειγμα, στο Musée de Rouen σχεδιάστηκαν μεγάλες χαρτογραφικές κάρτες με κείμενο και εικόνες σχετικά με τα εκθέματα, οι οποίες επέτρεπαν σε ομάδες επισκεπτών να μοιράζονται πληροφορίες, προωθώντας έτσι τη συνεργατική παρατήρηση των εκθεμάτων. Τα αποτελέσματα αυτής της προσπάθειας έχουν δείξει ότι οι επισκέπτες χρησιμοποιούσαν με μεγάλη προθυμία τις κάρτες αυτές για να σχολιάσουν και να συζητήσουν τα διάφορα χαρακτηριστικά των εκθεμάτων, αναπτύσσοντας με αυτό τον τρόπο τις δικές τους ιδέες και εικασίες (Vom Lehn, Heath, Hindmarsh, 2001).

Τέταρτη Ενότητα

4.1 Εγκληματολογικό Μουσείο Πανεπιστημίου Αθηνών

Το Εγκληματολογικό Μουσείο του Πανεπιστημίου Αθηνών ανήκει στην Ιατρική Σχολή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, και ιδρύθηκε με νομοθετική πράξη το 1932 σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 5343/1932 (ΦΕΚ 86/Α'), άρθρο 297 «Περί Οργανισμού του Πανεπιστημίου Αθηνών». Η συγκρότησή του άρχισε το έτος 1933.

Το Μουσείο αποτελεί το πρώτο Πανεπιστημιακό Μουσείο που δημιουργήθηκε στην Ελλάδα με αντικείμενο την Ιατροδικαστική και την Εγκληματολογία. Η σύστασή του έγινε με στόχο την καταγραφή της ιστορίας του εγκλήματος στον ελλαδικό χώρο κατά τον 19^ο και τον 20^ο αιώνα. Πρωτεργάτης στη δημιουργία του υπήρξε ο καθηγητής Ιωάννης Γεωργιάδης (1874 - 1960), ο οποίος μέσα από το ακόρεστο επιστημονικό και ερευνητικό του ενδιαφέρον, εξελίχθηκε σε έναν μανιώδη συλλέκτη πειστηρίων του εγκλήματος. Από το 1912 και σε όλη τη διάρκεια των σαράντα ετών που διετέλεσε τακτικός καθηγητής της Έδρας της Ιατροδικαστικής και Τοξικολογίας συγκέντρωσε με επιμέλεια μοναδικά πειστήρια εγκληματικών πράξεων, θέτοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τις βάσεις για τη δημιουργία των ιδιαίτερων συλλογών του Μουσείου. Η συλλογή του αυτή εμπλουτίστηκε περαιτέρω με την εισαγωγή υλικού από τους διαδόχους του στην έδρα της Ιατροδικαστικής και Τοξικολογίας, καθηγητών Γρ. Κάτσα, Κ. Ηλιάκη, Γ. Αγιουτάντη και Αντ. Κουτσελίνη.

Παρά τον ζήλο και τις ιδιαίτερες προσπάθειες των καθηγητών, η ιστορία του μουσείου υπήρξε πολύπαθη, καθώς πριν από το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο στεγάστηκε σε ένα δωμάτιο επί της οδού Σωκράτους, κοντά στην Ομόνοια. Αργότερα, μεταφέρθηκε στο κτήριο που βρίσκεται στη διασταύρωση των οδών Ακαδημίας και Μασσαλίας – το κτήριο σήμερα στεγάζει το εντευκτήριο του Πανεπιστημίου Αθηνών «Κωστής Παλαμάς» – όπου παρέμεινε για περίπου μισό αιώνα. Το 1974 μεταφέρθηκε στο τότε νεόδμητο κτήριο του Εργαστηρίου Ιατροδικαστικής και Τοξικολογίας στο Γουδή, με τις συλλογές του να βρίσκονται προσωρινά σε συγκεκριμένο χώρο φύλαξης, καθώς στο κατασκευαστικό σχέδιο του κτηρίου δεν είχε προβλεφθεί ειδικός χώρος για την έκθεση των συλλογών. Το 1977, ο τότε διευθυντής του Εργαστηρίου Ιατροδικαστικής και Τοξικολογίας Α. Κουτσελίνης, ανέλαβε προσωπικά τη διαφύλαξη, επανέκθεση και διεύρυνση της εγκληματολογικής συλλογής. Έτσι, ύστερα από την κατασκευή προσθήκης στο ήδη υπάρχον κτήριο, το Εγκληματολογικό Μουσείο επαναλειτούργησε στον πρώτο όροφο του Εργαστηρίου το 1992.

Αν και οι δυσκολίες ήταν πολλές, ωστόσο δεν στάθηκαν εμπόδιο για τη λειτουργία του μουσείου. Σκοπός του μουσείου είναι:

- Η υποστήριξη του εκπαιδευτικού έργου του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο.
- Η υποβοήθηση της επιστημονικής έρευνας στους αντίστοιχους τομείς.
- Η μετάδοση της ακαδημαϊκά καλλιεργούμενης γνώσης στην ευρύτερη πανεπιστημιακή κοινότητα και η διάχυσή της στο κοινωνικό σύνολο.

Αν και ανοικτό στο ευρύ κοινό λόγω του ειδικού περιεχομένου του, το Μουσείο απευθύνεται πρωτίστως σε φοιτητές της Ιατρικής, Σχολών Επιστημών Υγείας, της Νομικής με κατεύθυνση την Εγκληματολογία, αλλά και στους σπουδαστές των Σωμάτων Ασφαλείας, ειδικότητες που προσεγγίζουν το έγκλημα από διαφορετική σκοπιά. Ειδικότερα για τους φοιτητές της Ιατρικής και της Φαρμακευτικής, η επίδειξη και η εξήγηση των εκθεμάτων του Μουσείου αποτελεί χρησιμότερο βοήθημα για την κατανόηση του μαθήματος της Ιατροδικαστικής και της Τοξικολογίας. Παράλληλα, τα τελευταία χρόνια οι συλλογές είναι προσβάσιμες και για επιστημονικά πεδία που προσεγγίζουν το περιεχόμενο με διαφορετικούς ερευνητικούς στόχους, όπως η Μουσειολογία, η Συντήρηση, η Ιστορία της Επιστήμης κ.α. Παρατηρούμε λοιπόν, ότι οι συλλογές του παραμένουν ένα ζωντανό εκπαιδευτικό εργαλείο όχι μόνο για συναφή επιστημονικά πεδία αλλά και για εναλλακτικά ερευνητικά θέματα.

Η προστασία, η συντήρηση και η επιστημονική μελέτη των συλλογών του Μουσείου αποτελεί έργο της καθηγήτριας Τοξικολογίας και Διευθύντριας του Μουσείου κ. Μαρία Στεφανίδου - Λουτσίδου, σε συνεργασία με την τριμελή επιτροπή του Μουσείου που αποτελείται από τους: κα. Χαρά Σπηλιοτοπούλου, καθηγήτρια Ιατροδικαστικής και Τοξικολογίας και Διευθύντρια του αντίστοιχου εργαστηρίου, κ. Σωτήρη Αθανασέλη, καθηγητή Τοξικολογίας και υπεύθυνο της μονάδας Τοξικολογίας του Εργαστηρίου Ιατροδικαστικής και Τοξικολογίας, καθώς και τον κ. Κωνσταντίνο Μωραΐτη, καθηγητή Δικαστικής Ανθρωπολογίας.

4.2 Οι συλλογές του Μουσείου

Οι Συλλογές του Μουσείου περιλαμβάνουν περισσότερα από χίλια πεντακόσια ιστορικά αντικείμενα, τα οποία πιστοποιούν την άσκηση βίας στον Ελλαδικό Χώρο, παρουσιάζοντας παράλληλα την εξέλιξη της Εγκληματολογίας και Ιατροδικαστικής κατά τον 19^ο και 20^ο αιώνα. Επιπλέον, μέσω της άμεσης ταύτισής τους με συγκεκριμένα γεγονότα, γνωστοποιούν συγκεκριμένες εγκληματικές πράξεις, αναδεικνύουν την ψυχρύνθεση του δράστη και παρουσιάζουν τους τρόπους εξιχνίασης του εγκληματικού φαινομένου.

Συγκεκριμένα, το υλικό διαχωρίζεται σε δεκαέξι συλλογές, οι οποίες ταξινομούνται ανάλογα με το περιεχόμενό τους στις ακόλουθες τέσσερις μεγάλες θεματικές ενότητες:

1. Συλλογές Εγκληματολογικού Ενδιαφέροντος. Περιλαμβάνουν αντικείμενα πρόκλησης εγκλημάτων, καθώς και τεκμήρια που συνδέονται με εγκληματικές πράξεις.
2. Συλλογές Ιατροδικαστικού Ενδιαφέροντος. Περιλαμβάνουν αντικείμενα και ανθρώπινα υπολείμματα από περιστατικά με γενικό ή ειδικό ιατροδικαστικό ενδιαφέρον.
3. Συλλογές Τοξικολογικού Ενδιαφέροντος. Περιλαμβάνουν προπλάσματα μανιταριών και άλλων δηλητηριωδών φυτών, ναρκωτικές ουσίες και σύνεργα χρήσης ναρκωτικών ουσιών.
4. Συλλογές Γενικού Ενδιαφέροντος. Περιλαμβάνουν έγγραφα, έντυπα, φωτογραφικό υλικό και πίνακες που υποστηρίζουν την εκπαιδευτική διαδικασία.

Στην ενότητα του εγκληματολογικού ενδιαφέροντος (Ενότητα 1), τα αντικείμενα διαχωρίζονται στις ακόλουθες έξι συλλογές:

Συλλογή πολεμικού υλικού. Σε αυτήν περιλαμβάνονται αντικείμενα συνδεδεμένα με εγκληματικές πράξεις και πολεμικές συγκρούσεις από τον ελλαδικό χώρο κατά τον 19^ο και 20^ο αιώνα. Τα περισσότερα από αυτά τα αντικείμενα προέρχονται κυρίως από περιστατικά ανθρωποκτονιών και αυτοκτονιών, τα οποία κατέληξαν στη συλλογή μέσω του διερευνητικού ρόλου του εργαστηρίου της ιατροδικαστικής στις αντίστοιχες υποθέσεις. Με στόχο τον εμπλουτισμό της συλλογής και την ενίσχυση του εκπαιδευτικού έργου, μεγάλος αριθμός αντικειμένων περιήλθε στην κυριότητα του μουσείου μετά από αγορά. Η ποικιλία των αντικειμένων δημιούργησε την ανάγκη διαχωρισμού της συλλογής σε περαιτέρω υποκατηγορίες, κυρίως βάσει του είδους των αντικειμένων. Έτσι, προκύπτουν οι ανάλογες πέντε υποκατηγορίες:

- Όπλα: αγχέμαχα και πυροβόλα

- Λαιμητόμος
- Εργαλεία και βακτηρίες
- Εκρηκτικές ύλες και πυρομαχικά
- Πολεμικός εξοπλισμός

Συλλογή Αντικειμένων Μαγανείας. Η συλλογή περιλαμβάνει πειστήρια τελετών μαγείας, που διεξήχθησαν μεταξύ του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα.

Συλλογή Πλαστών Χαρτονομισμάτων. Η συλλογή περιλαμβάνει ελληνικά και ξένα χαρτονομίσματα και τραπεζογραμμάτια, καταδεικνύοντας με αυτό τον τρόπο τους διάφορους τύπους οικονομικής εγκληματικότητας.

Στην ενότητα των συλλογών ιατροδικαστικού ενδιαφέροντος (Ενότητα 2), εμπερικλείονται οι εξής έξι συλλογές:

Συλλογή Ανθρώπινων Υπολειμμάτων. Το περιεχόμενό της αποτελείται από αντικείμενα που παρουσιάζουν χαρακτηριστικές περιπτώσεις θανάτου από πρόκληση τραύματος ή από ιδιότυπα παθολογικά αίτια. Η συλλογή δημιουργήθηκε αμιγώς για εκπαιδευτικούς και ερευνητικούς σκοπούς. Συγκεκριμένα, περιλαμβάνει ξηρά παρασκευάσματα όπως:

- Μουμιοποιημένα ανθρώπινα υπολείμματα (έμβρυα, μούμιες αποτέλεσμα φυσικής ταρίχευσης, καρατομηθέντα κεφάλια, και τμήματα σώματος ή δέρματος)
- Σκελετικό υλικό (ακέραιοι σκελετοί, κρανία, μεμονωμένα οστά)

Συλλογή Ζωικών Υπολειμμάτων. Πρόκειται για μια μικρή σε μέγεθος συλλογή, που ωστόσο παρουσιάζει σημαντικό ερευνητικό ενδιαφέρον, καθώς περιλαμβάνει μουμιοποιημένα ζωικά υπολείμματα, σκελετικό υλικό και μουμιοποιημένα παρασκευάσματα που συνδέονται με ιατροδικαστικές υποθέσεις.

Συλλογή Αντικειμένων Γενικότερου Ιατροδικαστικού Ενδιαφέροντος. Αυτή η συλλογή περιλαμβάνει ετερόκλητα αντικείμενα-πειστήρια, που συνδέονται και παρουσιάζουν ιδιαίτερες πτυχές θεμάτων που ενδιαφέρουν την Ιατροδικαστική Επιστήμη. Η συλλογή απαρτίζεται από τις εξής δύο συλλογές:

- Αντικείμενα Ιατροδικαστικού ενδιαφέροντος
- Αντικείμενα πρόκλησης ηδονής (φαλλόσχημα αντικείμενα, μπουκάλια, έντυπο πορνογραφικό υλικό)

Συλλογή Προπλάσμάτων. Η συλλογή αυτή περιλαμβάνει ομοιώματα πραγματικών αντικειμένων ή ιδιαίτερων και σπάνιων περιστατικών, τα οποία χρησιμοποιούνταν για επιδείξεις σε διδακτικές παραδόσεις. Πιό συγκεκριμένα, περιλαμβάνει προπλάσματα μανιταριών, κέρινα προπλάσματα και λουπά προπλάσματα.

Συλλογή Βρόχων. Η συλλογή περιλαμβάνει αυτοσχέδιους βρόχους (θηλιές), που χρησιμοποιήθηκαν σε περιστατικά απαγχονισμού ή στραγγαλισμού. Τα αντικείμενα αυτά προέρχονται από υποθέσεις, τις οποίες ανέλαβε το Νεκροτομείο Αθηνών στο πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα.

Συλλογή Υποδημάτων. Η συλλογή περιλαμβάνει υποδήματα που πιστοποιούν θανάτους κυρίως από ηλεκτροπληξία ή πτώσης από ύψος. Τα αντικείμενα επίσης προέρχονται από περιστατικά που ανέλαβε το Νεκροτομείο Αθηνών.

Η ενότητα των συλλογών Τοξικολογικού ενδιαφέροντος (Ενότητα 3) περιλαμβάνει τις ακόλουθες τέσσερις συλλογές:

Συλλογή Εξαρτησιογόνων Ουσιών. Περιλαμβάνει δείγματα ναρκωτικών και ψευδαισθησιογόνων-παραισθησιογόνων ουσιών, που είτε κατασχέθηκαν από κυκλώματα διακίνησης ναρκωτικών στον ελλαδικό χώρο είτε περιλαμβάνονταν σε υποθέσεις που είχε αναλάβει το Εργαστήριο Ιατροδικαστικής και Τοξικολογίας. Η συλλογή δημιουργήθηκε για να αποτελέσει έναν κατάλογο δειγμάτων από ναρκωτικές ουσίες, ώστε να υπάρχει άμεση πρόσβαση σε αυτόν τόσο για ερευνητικούς όσο και για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Η συλλογή διαιρείται σε έξι υποκατηγορίες:

- Ψευδαισθησιογόνων – παραισθησιογόνων
- Διεγερτικά του κεντρικού νευρικού συστήματος
- Κατασταλτικά του κεντρικού νευρικού συστήματος
- Εισπνεόμενες ουσίες

- Κατ' εξοχήν «ναρκωτικά» οπιοειδή
- Συνθετικά ναρκωτικά

Συλλογή Σκευών Χρήσης Ναρκωτικών Ουσιών. Περιλαμβάνει κυρίως συσκευές για χρήση κάνναβης. Τα αντικείμενα συγκεντρώθηκαν μετά από έρευνες ως τεκμήρια δικαστικών υποθέσεων στο πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα.

Συλλογή με Πειστήρια Δηλητηριάσεων. Περιλαμβάνει τεκμήρια από υποθέσεις δηλητηριάσεων, και συσκευές για την διενέργεια αλκοτέστ. Αν και μικρή συλλογή, εμπεριέχει αντικείμενα με υψηλές δυνατότητες ερμηνείας για έρευνα ή παραγωγή εκθέσεων, καθώς ταυτίζονται με καταγεγραμμένες υποθέσεις.

Συλλογή Χημικών και Φαρμακευτικών Ουσιών. Περιλαμβάνει χημικά αντιδραστήρια και φαρμακευτικά σκευάσματα, εκ των οποίων πολλά συγκεντρώθηκαν είτε ως τεκμήρια υποθέσεων του Εργαστηρίου Ιατροδικαστικής και Τοξικολογίας, είτε ως αγορές από το Εργαστήριο για την διεξαγωγή ερευνητικών δράσεων.

Η τελευταία ενότητα (Ενότητα 4) περιλαμβάνει τις συλλογές Γενικού Ενδιαφέροντος. Σε αυτή την ενότητα υπάγονται τρεις υπο-συλλογές, οι οποίες προσελκύουν το ενδιαφέρον της Ιατροδικαστικής και Τοξικολογίας, καθώς το περιεχόμενό τους συνδέεται έμμεσα με τις συλλογές ιατροδικαστικού ενδιαφέροντος.

Συλλογή Επιστημονικών Πινάκων. Συμπεριλαμβάνει εποπτικούς πίνακες με σκίτσα και δείγματα ιατροδικαστικού και εγκληματολογικού ενδιαφέροντος (π.χ. σφαίρες, φυσίγγια, σχοινιά, τρίχες), τα οποία αγοράστηκαν από το Μουσείο στις αρχές του 20^{ου} αιώνα για εκπαιδευτικούς και ερευνητικούς σκοπούς.

Συλλογή με Έντυπο Υλικό. Περιλαμβάνει έντυπα, τα οποία συνέλεξε το Μουσείο, και σχετίζονται με αντικείμενα από περιστατικά που υπάρχουν στις υπόλοιπες συλλογές του.

Συλλογή Ιστορίας του Μουσείου. Περιλαμβάνονται αντικείμενα, τα οποία δημιουργήθηκαν ή συλλέχθηκαν από το Μουσείο, και «αφηγούνται» πτυχές της ίδρυσης και της ιστορικής εξέλιξής του.

4.3 Υφιστάμενη κατάσταση της έκθεσης

Οι συλλογές του Μουσείου στεγάζονται σε μια μακρόστενη αίθουσα χωρητικότητας περίπου 75 τ.μ. που βρίσκεται στον δεύτερο όροφο του Εργαστηρίου Ιατροδικαστικής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Κατά την είσοδό του στην αίθουσα, ο επισκέπτης συναντά στα δεξιά του την προτομή και τα προσωπικά αντικείμενα του συλλέκτη, καθηγητή Ιωάννη Γεωργιάδη.

Στην ίδια ευθεία βρίσκονται τοποθετημένα σε οπλοβαστούς πυροβόλα όπλα διαφόρων τύπων, ενώ στους τοίχους υπάρχουν κρεμασμένα κάδρα με σφαίρες, φυσίγγια, πινακίδες διδασκαλίας και φωτογραφίες που αναπαριστούν διάφορα περιστατικά ιατροδικαστικού ενδιαφέροντος. Λίγο πιο κάτω είναι τοποθετημένη μία μεγάλη τετράφυλλη βιτρίνα, που φιλοξενεί τη συλλογή ανθρώπινων προπλασμάτων κατασκευασμένα από κερί, που αναπαριστούν κακώσεις από αυτοχειρία, εγκληματική ενέργεια ή σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα.

Στα αριστερά της εισόδου υπάρχουν προθήκες που φιλοξενούν προπλάσματα μανιταριών, αντικείμενα τοξικολογικού ενδιαφέροντος, πολεμικό υλικό από τους βομβαρδισμούς του Πειραιά, καθώς και αντικείμενα που σχετίζονται με περιστατικά εξαπάτησης, όπως αντικείμενα μαγγανείας. Στους τοίχους υπάρχουν κρεμασμένες φωτογραφίες από περιστατικά εγκλημάτων που είχε αναλάβει το Εργαστήριο Ιατροδικαστικής.

Στο κέντρο της αίθουσας είναι τοποθετημένες χαμηλές επιδαπέδιες προθήκες, με τρόπο που να σχηματίζουν δυο παράλληλες ευθείες. Εντός των προθηκών φιλοξενούνται πυροβόλα όπλα, μαχαίρια, βακτηρίες, διάφορα αιχμηρά εργαλεία, αλλά και επιστολές με προσωπικές μαρτυρίες ατόμων με ψυχικά νοσήματα. Ακολούθως, σε χαμηλές προθήκες παρουσιάζονται επίσης πυροβόλα όπλα, η συλλογή με πλαστά χαρτονομίσματα-τραπεζογραμμάτια και η συλλογή με τμήματα ανθρώπινων ιστών, που φέρουν τατουάζ.

Στο βάθος της αίθουσας είναι συγκεντρωμένα τα ανθρώπινα υπολείμματα, όπως σκελετικό υλικό, μουμιοποιημένα παρασκευάσματα κ.α. Υπάρχουν επίσης βρόχοι που χρησιμοποιήθηκαν σε περιστατικά αυτοκτονιών, καθώς και η λαιμητόμος, που διαθέτει στη συλλογή του το Μουσείο.

Γενικά, τα αντικείμενα είναι συγκεντρωμένα ανάλογα με το είδος της συλλογής, ενώ σε κάποιες βιτρίνες συνυπάρχουν αντικείμενα διαφορετικών συλλογών που δεν συνδέονται απαραίτητα μεταξύ τους (π.χ. αντικείμενα από περιστατικά εξαπάτησης μαζί με παπούτσια από ατυχήματα που παρουσιάζουν ιατροδικαστικό ενδιαφέρον). Επίσης, δεν υπάρχει ένα οργανωμένο εκθεσιακό αφήγημα, ούτε ξεκάθαρες ενότητες, που να εστιάζουν και να παρουσιάζουν με την χρήση κειμένων ή άλλων εποπτικών μέσων τις ιδιαίτερες πτυχές των αντικειμένων.

Για την κατανόηση του περιεχομένου της έκθεσης αλλά και της νοηματικής τους σύνδεσης είναι απαραίτητη η παρουσία ενός ειδικού, ο οποίος μέσω ξενάγησης ξεδιπλώνει τις ιδιαίτερες πτυχές των αντικειμένων, βοηθά τον επισκέπτη στην κατανόηση της εκθεσιακής δομής, και ξεδιαλύνει απορίες που δημιουργούνται.

Εικόνα 28

4.4 Ανάλυση αντικειμένων και θεματικές διαδρομές

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται και αναλύονται με τη χρήση του μοντέλου ερμηνείας της Susan Pearce δεκαέξι επιλεγμένα αντικείμενα από τις συλλογές του Μουσείου. Η ανάλυση πραγματοποιείται με στόχο την αποκάλυψη των πληροφοριών και των νοημάτων που μεταφέρουν αυτά τα αντικείμενα, ώστε να επιτρέψουν την ανάπτυξη θεμάτων από τον χώρο της Εγκληματολογίας που δεν περιλαμβάνονται στην υφιστάμενη εκθεσιακή δομή και αφήγηση του Μουσείου.

Ειδικότερα, όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή της εργασίας, επιχειρείται μια σταχυολόγηση αντικειμένων από διάφορες υποσυλλογές του Μουσείου. Η κατάλληλη ερμηνευτική προσέγγιση των αντικειμένων αυτών θα επιτρέψει τη δημιουργία αφηγηματικών σεναρίων για δύο νέες θεματικές διαδρομές.

Η πρώτη θεματική διαδρομή καταπιάνεται με την παρουσίαση των κυριότερων σταθμών της ιστορίας της Εγκληματολογίας, και πώς αυτοί οι σταθμοί κατάφεραν να επηρεάσουν τη φυσιογνωμία της, μετατρέποντάς την τελικά σε έναν αυτόνομο επιστημονικό κλάδο. Με αφορμή την συλλογή πλαστών τραπεζογραμμάτων, το θέμα της δεύτερης θεματικής διαδρομής αναδεικνύει την εμφάνιση εναλλακτικών μορφών εγκληματικότητας, και ειδικότερα την εμφάνιση του φαινομένου της οικονομικής εξαπάτησης που ακολουθεί σχεδόν παράλληλη πορεία με την εξέλιξη του χρήματος.

Η δομή και το πληροφοριακό περιεχόμενο των θεματικών διαδρομών στηρίχθηκε:

- σε βιβλιογραφικά στοιχεία αναφορικά με την ιστορία της Εγκληματολογίας
- στη μουσειολογική θεωρία περί παροχής εμπειριών και εύληπτων πληροφοριών για τους επισκέπτες, με τρόπο που θα τους κεντρίσει το ενδιαφέρον
- στη μελέτη διαχείρισης εκθέσεων που άπτονται θεμάτων επιστήμης, και πώς αναδεικνύονται σε εκθεσιακούς χώρους
- στα παραδείγματα μουσείων εγκληματολογίας που παρουσιάστηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο

Συνυπολογίζοντας τις παραπάνω παραμέτρους, κεντρικός σκοπός της αφήγησης της πρώτης θεματικής διαδρομής είναι η παρουσίαση της επιστήμης της εγκληματολογίας και οι ιδιαίτερες μορφές που έλαβε κατά την εφαρμογή της τον 19^ο και 20^ο αιώνα. Σκοπός είναι ο επισκέπτης να κατανοήσει τις ιδιαίτερες πολιτισμικές και επιστημονικές συνθήκες που διαμόρφωσαν την εγκληματολογική σκέψη, αλλά και τα επιμέρους στοιχεία που συνθέτουν το πολυδιάστατο ερευνητικό της έργο.

Ακριβέστερα, η γενική ιδέα επιχειρεί να παρουσιάσει:

- Τους κυριότερους σταθμούς της ιστορικής εξέλιξης της εγκληματολογίας.
- Τα κυριότερα κοινωνικοπολιτικά γεγονότα που επηρέασαν αυτές τις επιστημονικές αλλαγές.
- Και τέλος, τους κυριότερους πρωταγωνιστές και τις μεθόδους που αυτοί ανέπτυξαν στην προσπάθειά τους να κατανοήσουν και να αντιμετωπίσουν το εγκληματικό φαινόμενο.

Στη δεύτερη θεματική διαδρομή, στόχος είναι ο επισκέπτης να παρακολουθήσει την πορεία και τις μορφές που έλαβε η παραχάραξη διαχρονικά, ως φαινόμενο εξαπάτησης. Μέσα από την ανάπτυξη του σεναρίου ο επισκέπτης θα αντιληφθεί τα κίνητρα των δραστών, τις τεχνικές που ακολουθούσαν, και τέλος θα κατανοήσει όλα αυτά τα στοιχεία που προσδίδουν στο φαινόμενο της παραχάραξης όλα τα χαρακτηριστικά που διαθέτει ένα εγκληματικό φαινόμενο με κοινωνικές διαστάσεις.

Φυσικά, δεν είναι εφικτό να αναλυθούν εκτενώς όλα τα θέματα που αγγίζουν οι δύο θεματικές διαδρομές. Ωστόσο, η ροή των αφηγήσεων δημιουργήθηκε με τρόπο που να περιλαμβάνει και να αναδεικνύει όλες τις εξελικτικές φάσεις της Εγκληματολογίας. Οι φάσεις αυτές θα τεκμηριώνονται από τουλάχιστον ένα αντιπροσωπευτικό αντικείμενο που συμπυκνώνει τις θεωρητικές επιδιώξεις και ενίοτε τις μεθοδολογικές πρακτικές της εγκληματολογίας σύμφωνα με την υπό διερεύνηση εποχή.

Σε πρακτικό επίπεδο, οι προτάσεις οργανώθηκαν σε μορφή συνοδευτικού φυλλαδίου. Η κάθε θεματική ενότητα περιλαμβάνει ένα σύντομο εισαγωγικό κείμενο, ένα κείμενο που να σκιαγραφεί την εποχή και τα υπό έρευνα θέματα, τα ενδεικτικά αντικείμενα, τα οποία αποτελούν και τον «οδηγό» για την ροή και εξέλιξη της θεματικής, την κάτοψη της έκθεσης με τα αντίστοιχα αντικείμενα και, τέλος, μερικές πληροφορίες και ερωτήματα που αγγίζουν ηθικά ζητήματα που αντιμετωπίζει η επιστήμη της εγκληματολογίας.

Ο εν λόγω σχεδιασμός των δυο θεματικών διαδρομών επιλέχθηκε με στόχο τη διατήρηση της υφιστάμενης εκθεσιακής δομής, αλλά και τον περιορισμό της χρηματικής υποστήριξης του έργου στο ελάχιστο.

Ανάλυση Αντικειμένων Πρώτης Θεματικής Διαδρομής

Πηλήκιο Χωροφυλακής

Υλικό Κατασκευής

Αριθμός καταγραφής: FI.0-12 . Το αντικείμενο εντάσσεται στην υποκατηγορία «Αντικείμενα Γενικότερου Ιατροδικαστικού Ενδιαφέροντος» της συλλογής Ιατροδικαστικού Ενδιαφέροντος. Πρόκειται για πηλήκιο του Σώματος της Ελληνικής Χωροφυλακής κατά την περίοδο του 20^{ου} αιώνα. Αποτελεί σύνθετο αντικείμενο, με τη μεγαλύτερη επιφάνειά του να είναι κατασκευασμένη από ύφασμα χακί χρώματος. Φέρει γείσο, το οποίο εσωτερικά πιθανόν να στηρίζεται με πεπιεσμένο χαρτόνι. Επίσης, φέρει διακοσμητικά στοιχεία, όπως δερμάτινη κορδέλα και μεταλλικό σήμα, που απεικονίζει τον βασιλικό θυρεό, σύμβολο των ενόπλων δυνάμεων και ομάδων ασφαλείας κατά την περίοδο της Βασιλευομένης Δημοκρατίας στην Ελλάδα. Εσωτερικά υπάρχει μεταλλικό σύρμα, που λειτουργεί ενισχυτικά στη διατήρηση του σχήματος.

Ιστορία Αντικειμένου

Το πηλήκιο πιθανόν αποκτήθηκε από τον κάτοχό του κατά την ένταξή του στο δυναμικό της Χωροφυλακής. Τον συνόδευε αρκετές ώρες κατά την εκτέλεση της υπηρεσίας του. Το αντικείμενο συνδέεται με ένα πρωτοφανές ατύχημα, κατά το οποίο ένα πολίτης έχασε την ζωή του. Ο κάτοχος του πηληκίου εκτελούσε χρέη χωροφύλακα σε ένα χωρίο της Μάνης στην Πελοπόννησο. Μία βροχερή νύχτα, ένας πολίτης έψαχνε τον χωροφύλακα στο σταθμό της περιοχής. Ο χωροφύλακας, ο οποίος βρισκόταν

στον όροφο πάνω από την είσοδο, ακούγοντας τις φωνές, πρόβαλε να δει ποιος τον ζητούσε. Ξαφνικά, χτύπησε κεραυνός και ο άτυχος πολίτης βρέθηκε νεκρός. Η σκηνή εξετάστηκε, και το πηλήκιο συλλέχθηκε ως στοιχείο για τη διερεύνηση της υπόθεσης. Από τις εργαστηριακές εξετάσεις διαπιστώθηκε ότι το εσωτερικό σύρμα προεξείχε λόγω φυσικής φθοράς του υφάσματος, με αποτέλεσμα να λειτουργήσει σαν αλεξικέραυνο, προστατεύοντας αφενός τον χωροφύλακα, μεταφέροντας αφετέρου την ηλεκτρική εκκένωση κάθετα προς το σημείο που στεκόταν το θύμα.

Το πηλήκιο παραδόθηκε ως αποδεικτικό στοιχείο από τον ίδιο τον αρχιφύλακα στον Ιατροδικαστή Δ. Μουρτζίνη, ο οποίος το ενέταξε στη συλλογή του Μουσείου για εκπαιδευτικούς σκοπούς, πιθανόν λόγω της παραδοξότητας και σπανιότητας του συμβάντος. Με τη συμπερίληψή του στη συλλογή ακολουθεί πορεία παράλληλη με τα υπόλοιπα αντικείμενα του Μουσείου.

Μικρόπεριβάλλον

Το αντικείμενο είναι τοποθετημένο εντός μίας ξύλινης προθήκης με τον αριθμό 13. Η προθήκη κατασκευάστηκε τον 20^ο αιώνα και φιλοξενεί προσωπικά αντικείμενα καταδίκων μαζί με πολεμικό υλικό, που συλλέχθηκε από τους αεροπορικούς βομβαρδισμούς του Πειραιά.

Μακρόπεριβάλλον

Σε κοντινή απόσταση από το σημείο βρίσκονται επίσης ξύλινες προθήκες που φιλοξενούν αγχέμαχα όπλα, σφαίρες και φυσίγγια, καθώς και κάδρα με στοιχεία από ειδικά εγκλήματα, που συγκλόνισαν την ελληνική κοινωνία κατά τον 19^ο και 20^ο αιώνα.

Σημασία

Το αντικείμενο έχει σπουδαία εκπαιδευτική σημασία, τόσο σε θέματα Εγκληματολογίας όσο και Ιατροδικαστικής, καθώς αναδεικνύει τον καθοριστικό ρόλο των τεκμηρίων που συλλέγονται από μια εγκληματική σκηνή για τη διαλεύκανση μια υπόθεσης.

Ερμηνεία

Η παρουσία του καπέλου στον κόσμο συναντάται από αρχαιοτάτων χρόνων ως μέσο προστασίας, καλλωπισμού, εξουσίας και κοινωνικής αναγνώρισης. Διαχρονικά συναντάμε μια μεγάλη ποικιλία σχεδίων, άλλοτε με απλή και άλλοτε με σύνθετη τεχνολογία κατασκευής και διακόσμηση. Σε πολλές

περιπτώσεις τα σχέδια αλλά και τα υλικά κατασκευής τους είναι τόσο μοναδικά που αποκαλύπτουν την εθνική καταγωγή του κατόχου τους.

Στα στρατιωτικά σώματα και σώματα ασφαλείας το καπέλο αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της στολής. Αποκαλύπτει το σώμα στο οποίο ανήκει, το όπλο και το βαθμό του κατόχου τους, λειτουργώντας ουσιαστικά ως ένα πολύπλοκο κωδικοποιημένο σύστημα ιεραρχίας. Ωστόσο, παρά τη λειτουργική του χρήση, το πηλήκιο σε αρκετές περιπτώσεις λειτουργεί και ως φορέας πολλαπλών νοημάτων και συμβολισμών. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί ο Φάριος από την ευζωνική ενδυμασία, του οποίου τα χρώματα (κόκκινο με μαύρη φούντα) συμβολίζουν το αίμα, τα δάκρια, το πένθος και τις θυσίες του λαού για την ελευθερία. Έτσι, τα πηλήκια έλαβαν από τον λαό πολλές αρνητικές ή θετικές συμβολικές σημασίες. Σε περιόδους ύπαρξης τυραννικών καθεστώτων ταυτίστηκαν με συμπεριφορές απολυταρχισμού και εκφοβισμού, ενώ σε περιπτώσεις ύπαρξης εξωτερικών κινδύνων, παραλληλίστηκαν με την ασφάλεια, την λεβεντιά, την ανδρεία και το θάρρος.

Στην Ελλάδα του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα το πηλήκιο πέρασε μέσα από διάφορες νοηματοδοτήσεις. Αρχικά, σε περιόδους πολέμου συνδέθηκε με την αντίσταση και τους αγώνες για απελευθέρωση. Επίσης, συνδέθηκε με τον πολίτευμα των Ελλήνων και ειδικότερα την βασιλεία, καθώς ο βασιλιάς πέρα από χρέη αρχηγού κράτους εκτελούσε και χρέη αρχηγού του ελληνικού στρατεύματος. Έτσι, το πηλήκιο αποτέλεσε σύμβολο μοναρχίας, το οποίο εχθρεύονταν ή αποδέχονταν τα άτομα ανάλογα με τις πολιτικές τους πεποιθήσεις. Παράλληλα, γνωρίζουμε ότι οι εξουσίες της χωροφυλακής ήταν αρκετά διευρυμένες την συγκεκριμένη περίοδο, οπότε το πηλήκιο συμβόλιζε ανά περιστάσεις τον αυταρχισμό και τον φόβο ή την τάξη, την ασφάλεια και την ευνομία του κράτους.

Λαιμητόμος

Υλικό Κατασκευής

Αριθμός Καταγραφής: G-1. Περιλαμβάνεται στην υποκατηγορία Συλλογή Πολεμικού Υλικού Β, στις Συλλογές Εγκληματολογικού Ενδιαφέροντος. Η λαιμητόμος αποτελεί μηχανισμό καρατόμησης, είναι γαλλικής κατασκευής, και χρονολογείται γύρω στο 1789. Αποτελείται από ξύλο ενώ φέρει ένθετη μεταλλική λάμα. Επίσης συνοδεύεται από μία επιπρόσθετη μεταλλική λάμα και ένα ψάθινο καλάθι.

Η καρατόμηση επιτυγχάνεται μέσω της πτώσης βαριάς λοξής λάμας (λεπίδας), που γλιστρά απότομα ανάμεσα σε δύο ορθοστάτες και χτυπά στο λαιμό του καταδικασμένου, ο οποίος βρίσκεται ξαπλωμένος μπρούμυτα πάνω σε πάγκο, λίγο πιο πάνω από τη βάση της.

Ιστορία Αντικειμένου

Υπάρχουν διάφορες αναφορές γύρω από την κατασκευή και χρήση της λαιμητόμου. Ορισμένοι αναφέρουν ότι εισήχθη στην Ελλάδα από την Μασσαλία της Γαλλίας το 1834, από τον Λουδοβίκο Α', πατέρα του βασιλιά Όθωνα. Στόχος της εισαγωγής της ήταν να αποτελέσει μέσο εκφοβισμού για τους Έλληνες, προασπίζοντας με αυτό τον τρόπο τα κυριαρχικά δικαιώματα του Λουδοβίκου. Αρχικά, τοποθετήθηκε στην Ακροναυπλία, μέχρι που μεταφέρθηκε σε χωριά και πόλεις της Ελλάδας. Στόχος ήταν η επιτάχυνση των διαδικασιών εκτέλεσης της ποινής, και η διεξαγωγή τους σε δημόσιο χώρο, μία πράξη

που θα λειτουργούσε ως εκφοβισμός και παραδειγματισμός προς τους επίδοξους παραβάτες, κι έτσι θα περιόριζε ή θα κατέστρεφε σημαντικά το έγκλημα. Η χρήση της διατηρήθηκε μέχρι το 1913, όπου επανήλθε η εκτέλεση δια τουφεκισμού.

Μικρόπεριβάλλον

Είναι τοποθετημένη σε μικρή ορθογώνια αίθουσα, που εφάπτεται και επικοινωνεί με την κύρια αίθουσα του Μουσείου. Πάνω σε αυτήν βρίσκονται τοποθετημένα βάζα, που περιέχουν ανθρώπινα παρασκευάσματα κυρίως λόγω έλλειψης χώρου.

Μακρόπεριβάλλον

Σε κοντινή απόσταση βρίσκονται ξύλινες προθήκες που φιλοξενούν βρόχους από περιστατικά αυτοκτονίας, καθώς και ταριχευμένα κεφάλια ληστών και κακοποιών. Απέναντι υπάρχει ξύλινη προθήκη, που φιλοξενεί πλαστά χαρτονομίσματα και τραπεζογραμμάτια.

Σημασία

Η λαιμητόμος έφτασε στην Ελλάδα με στόχο να «προστατεύσει» τα κυριαρχικά δικαιώματα του βασιλιά Όθωνα. Επομένως, το συγκεκριμένο αντικείμενο ήταν για το κράτος ένα σύμβολο νομιμότητας, δικαιοσύνης, προστασίας και ασφάλειας. Το Σύνταγμα του ελληνικού κράτους συμπεριέλαβε τη θανατική ποινή, με την πεποίθηση ότι η εφαρμογή αυστηρών νόμων θα λειτουργούσε αποτρεπτικά στην εμφάνιση εγκληματικών φαινομένων.

Για την ελληνική κοινωνία του 19^{ου} αιώνα, που κατά βάση αποτελούσε μια αυταρχική κοινωνία, το συγκεκριμένο αντικείμενο συμβόλιζε τον απολυταρχισμό και την κρατική βία. Παράλληλα, η διαδικασία της βίαιης απόσπασης της κεφαλής από το σώμα εκλαμβάνονταν ως μια μακάβρια πράξη βεβήλωσης που εξευτέλιζε στις χριστιανικές πεποιθήσεις και πολιτισμικές αξίες αιώνων. Το γεγονός επιβεβαιώνεται από τις δυσλειτουργίες που εμφανίστηκαν ήδη με την εγκατάσταση της λαιμητόμου στο Ναύπλιο, καθώς ο δήμιος που την συνόδευε αναγκάστηκε να αποχωρήσει λόγω της κατακραυγής των ντόπιων κατοίκων. Τη θέση του δήμιου ανέλαβαν τότε άλλοι βαρυποινίτες με αντάλλαγμα την ελάφρυνση της ποινής τους. Όταν μερικοί ξεπερνούσαν τον ενδοιασμό και αναλάμβαναν τη συγκριμένη θέση, κατέληγαν να στιγματίζονται στην κοινωνία τόσο οι ίδιοι όσο και οι οικογένειές τους. Η εναντίωση του λαού προς την

πρακτική των δημόσιων εκτελέσεων με την χρήση λαιμητόμου ήταν τόσο μεγάλη, που τις περισσότερες φορές οι παρευρισκόμενοι λιθοβολούσαν τον δήμιο και ζητωκραύγαζαν υπέρ του θανατοποινήτη, απαλλάσσοντάς τον από τα εγκλήματα που είχε διαπράξει.

Για το Μουσείο, η λαιμητόμος κατέχει μια εξέχουσα σημασία, αφενός λόγω της μοναδικότητας και της παλαιότητάς της, και αφετέρου λόγω της άμεσης σύνδεσής της με σημαντικά ιστορικά πρόσωπα, όπως τον βασιλιά Όθωνα, τον Καποδίστρια και άλλους. Παράλληλα, παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον σε εκπαιδευτικό επίπεδο, καθώς ερευνάται από την εγκληματολογία για θέματα εφαρμογής ποινών, και από την ιατροδικαστική για συλλογή τεκμηρίων ως προς τις διάφορες βίαιες συνθήκες θανάτου.

Ερμηνεία

Παρά την εχθρική αντιμετώπισή της στην Ελλάδα, η λαιμητόμος ιστορικά συνδεόταν με πιο ευγενή κίνητρα, καθώς αυτή η μορφή εκτέλεσης ταίριαζε περισσότερο με τα ιδανικά και τις αξίες της Γαλλικής Επανάστασης. Δημιουργήθηκε δηλαδή με την πεποίθηση ότι ο αποκεφαλισμός δεν θα είναι πια μία ατιμωτική καταδίκη αποκλειστικά για κατώτερες τάξεις. Παράλληλα, η διαδικασία της εκτέλεσης θα ήταν άμεση και ανώδυνη, δεδομένου ότι η γωνιακή λεπίδα είχε σχεδιαστεί, ώστε το κτύπημά της να είναι μοιραίο.

Στην περίπτωση της Γαλλίας, η λαιμητόμος αποκτά ανά εποχή διάφορους συμβολισμούς. Με την κήρυξη της Γαλλικής Επανάστασης, η λαιμητόμος αποτέλεσε για τους επαναστάτες σύμβολο αντίστασης, ισότητας, πατριωτισμού και δημοκρατίας, ενώ για τους αντιπολιτευόμενους αποτέλεσε ένα σύμβολο εξέγερσης και αναρχίας. Ειδικότερα κατά την εποχή της Τρομοκρατίας, όπου οι εκτελέσεις ήταν ένα καθημερινό και ανεξέλεγκτο φαινόμενο, καθώς εφαρμόζονταν αδιακρίτως με το πρόσχημα της υπονόμευσης της Επανάστασης, η λαιμητόμος μετατράπηκε σε σύμβολο τρόμου, εκφοβισμού και κρατικού απολυταρχισμού.

Σταδιακά ωστόσο, έχασε το νόημα και τον λόγο ύπαρξής της, αφού οι δημόσιες εκτελέσεις είχαν αρχίσει να μετατρέπονται σε ένα δημόσιο θέμα, όπου οι πολίτες διασκέδαζαν και εκτονώνονταν.

Ανθρώπινο κρανίο

Υλικό Κατασκευής

Αριθμός καταγραφής: HR. SIB-507. Ανήκει στη Συλλογή Ιατροδικαστικού Ενδιαφέροντος, 4. Συλλογή Ανθρώπινων Υπολειμμάτων (HR). Α. Ξηρά παρασκευάσματα, ΒΒ. Σκελετικό Υλικό, Μεμονωμένα οστά (SIB).

Πρόκειται για ανθρώπινο κρανίο, μη αρτιμελές, χωρίς το τμήμα της κάτω γνάθου. Ανήκει σε άνδρα ηλικίας μεταξύ 30 – 35 χρονών. Επάνω στο κρανίο αναγράφεται ο κωδικός «ΑΠ 204/85», πιθανόν πρόκειται για τον αριθμό καταγραφής που έλαβε στο Εργαστήριο Ιατροδικαστικής. Μετά από εργαστηριακές εξετάσεις δεν διαπιστώθηκαν τραύματα ή εκδορές που να παραπέμπουν σε εγκληματική πράξη.

Ιστορία Αντικειμένου

Το αντικείμενο εντοπίστηκε στις 13/03/1985 στην περιοχή Ξεριά Άργους ανάμεσα σε εγκαταλελειμμένα μπάζα από ανασκαφικές εργασίες. Τη συλλογή και έρευνα ανέλαβε το Αστυνομικό Τμήμα Άργους, οπότε και απέστειλε το κρανίο στο Εργαστήριο Ιατροδικαστικής και Τοξικολογίας του Ε.Κ.Π.Α με στόχο την αποκάλυψη περισσότερων στοιχείων. Μετά από εργαστηριακές εξετάσεις, το πόρισμα του εργαστηρίου αποκάλυψε το φύλο (άντρας ηλικίας μεταξύ 30 με 35 ετών) και απέδειξε ότι δεν υπήρχαν στοιχεία (π.χ. τραύματα) που να οδηγούν στην αποκάλυψη της αιτίας θανάτου. Εφόσον δεν υπήρχαν στοιχεία για κακόβουλη ενέργεια, ούτε κάποια καταχώριση παρόμοιας υπόθεσης, το κρανίο κρατήθηκε από το

Εργαστήριο Ιατροδικαστικής και Τοξικολογίας για εκπαιδευτικούς σκοπούς, και στη συνέχεια εντάχθηκε στη συλλογή του Μουσείου.

Μικρόπεριβάλλον

Το αντικείμενο είναι τοποθετημένο εντός μιας σύγχρονης προθήκης μαζί με άλλα ανθρώπινα υπολείμματα, όπως κρανία, ξηρά παρασκευάσματα και υπολείμματα εντός υγρού μονιμοποιητικού υλικού. Στην ίδια βιτρίνα φιλοξενείται επίσης ανθρώπινο πτώμα, που υπέστη φυσική μούμιωση.

Μακρόπεριβάλλον

Σε κοντινή απόσταση εντός προθηκών υπάρχουν επίσης ανθρώπινα υπολείμματα εντός μονιμοποιητικού υγρού, ταριχευμένα κεφάλια ληστών καθώς και δερματικοί ιστοί με επιζωγραφισμένα τατουάζ.

Σημασία

Το κρανίο και γενικά τα ανθρώπινα υπολείμματα μεταφέρουν πολλά και φορτισμένα νοήματα. Η επιθυμία για κατανόηση της ανθρώπινης φύσης και εξέλιξης συνέβαλε στην εμφάνιση, ήδη από πολύ νωρίς, συλλογών αυτού του είδους. Τα οστά μπορούσαν να δώσουν ένα πλήθος πληροφοριών γύρω από την εξέλιξη του ατόμου, τις συνήθειες του αλλά και πληροφορίες για το ευρύτερο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύχθηκε.

Για το Μουσείο, το κρανίο αποτελεί ένα πολύτιμο έκθεμα, και αντιμετωπίζεται με σεβασμό αφενός λόγω της προέλευσής του και αφετέρου λόγω της εκπαιδευτικής του σημασίας. Άλλωστε, η ανάπτυξη της επιστήμης στα πεδία της Ιατροδικαστικής και Εγκληματολογίας βασίστηκε κατά ένα μεγάλο μέρος σε έρευνες πάνω σε πληθώρα ανθρώπινων υπολειμμάτων. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελούν οι θεωρίες του ιατρού Lombroso, ο οποίος στην προσπάθειά του να συνδέσει ανατομικά και φυσιολογικά χαρακτηριστικά με την εγκληματική συμπεριφορά, υποστηρίζοντας την θεωρία του Αταβισμού, πραγματοποίησε έρευνες σε περισσότερα από τρεις χιλιάδες κρανία.

Ερμηνεία

Τα ανθρώπινα υπολείμματα και ιδιαίτερα τα οστά, αντιμετωπίστηκαν ήδη από την αρχαιότητα με ιερότητα και σεβασμό. Σε πολιτισμούς, όπως της Αρχαίας Αιγύπτου εντοπίζουμε πεποιθήσεις και πρακτικές (μουμιοποίηση), που συνέδεαν την προστασία και διατήρηση του ανθρώπινου σώματος με τη μεταθανάτια ζωή. Επίσης, στα ανθρώπινα υπολείμματα αποδόθηκαν ανά τους αιώνες πολλές λατρευτικές και μαγικές ιδιότητες. Κατά τον μεσαίωνα, η πρακτική της συγκέντρωσης ανθρώπινων υπολειμμάτων γινόταν με φρενήρεις ρυθμούς και ενίοτε αποτελούσε έργο ζωής, στην προσπάθεια να εντοπιστούν οστά Αγίων, στα οποία απέδιδαν ιερές και θαυματουργικές δυνάμεις.

Παράλληλα, με τις συνεχείς επιδιώξεις και προόδους στο χώρο της ιατρικής, τα ανθρώπινα υπολείμματα αποκτούν σταδιακά ένα ερευνητικό και εκπαιδευτικό χαρακτήρα. Στην προσπάθεια κατανόησης της δομής και λειτουργίας του ανθρώπινου σώματος αναζητούνται πτώματα για ανατομές, όπου τα διάφορα μέρη τους κρατούνται ως τεκμήρια και χρησιμοποιούνται ως εκπαιδευτικά εργαλεία. Η αντιμετώπισή τους μεταβάλλεται ακόμη περισσότερο και από τις ανακαλύψεις του Νέου Κόσμου. Πλέον, η συγκέντρωση και έρευνα σε ανθρώπινα υπολείμματα επεκτείνεται σε διάφορους κλάδους, όπως της ανθρωπολογίας, της βιολογίας κ.λπ. που επιχειρούσαν να κατανοήσουν την ανθρώπινη εξέλιξη.

Η πρώιμη επιστήμη ως ένα συνονθύλευμα φιλοσοφικής σκέψης, μυστικισμού και μαγείας διαχειρίστηκε τα κατάλοιπα αυτά ως φορείς μαγικών ιδιοτήτων και αόρατων συνδέσεων, που μπορούσαν να αποκαλύψουν δυνάμεις και ιδιότητες του φυσικού κόσμου.

Σε κάθε περίπτωση, τα ανθρώπινα υπολείμματα εξακολουθούν να κατέχουν τις ίδιες διαχρονικές ιδιότητες, ανάλογα με τις επιδιώξεις και πεποιθήσεις της κοινωνίας στην οποία τα συναντάμε. Η συγκέντρωσή τους σε μουσεία έχει περιοριστεί σημαντικά, ωστόσο εξακολουθεί να υφίσταται ως πρακτική, δημιουργώντας νέα πεδία έρευνας και σχέδια μεταχείρισής τους.

Χειρόγραφη Επιστολή Ψυχασθενούς

Υλικό Κατασκευής

Αριθμός καταγραφής: DC - 3. Ανήκει στις Συλλογές Γενικού Ενδιαφέροντος. Συλλογή Έντυπου Υλικού. Κατηγορία «Έγγραφα».

Πρόκειται για δισέλιδη χειρόγραφη επιστολή, την οποία συνέταξε άτομο με ψυχική ασθένεια. Το περιεχόμενο σε ελληνικούς καλλιγραφικούς χαρακτήρες είναι γραμμένο με μαύρο μελάνι πάνω σε λευκό χαρτί. Δομικά, το κείμενο παρατάσσεται σε ευθείες γραμμές που καλύπτουν ολόκληρη την επιφάνεια της σελίδας.

Ιστορία Αντικειμένου

Τα προσωπικά στοιχεία του συντάκτη είναι άγνωστα, ωστόσο γνωρίζουμε ότι πρόκειται για άτομο με ψυχική ασθένεια που πιθανόν συνέγραψε την επιστολή κατά την παραμονή του σε κάποια ψυχιατρική κλινική. Δεν είναι γνωστό, εάν το άτομο που έγραψε την επιστολή ενέργησε αυτοβούλως ή ακολούθησε οδηγίες ειδικών. Σε κάθε περίπτωση, είναι επιβεβαιωμένο ότι η επιστολή έφτασε στο Εργαστήριο Ιατροδικαστικής και Τοξικολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών για μελέτη και έρευνα, ενώ στη συνέχεια συμπεριελήφθη στη συλλογή του Μουσείου για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Με την ένταξή του στη συλλογή ακολουθεί κοινή πορεία με τα υπόλοιπα αντικείμενα.

Μικρόπεριβάλλον

Το αντικείμενο είναι τοποθετημένο εντός ξύλινης επιδαπέδιας προθήκης με τον αριθμό 8, μαζί με άλλες χειρόγραφες επιστολές ψυχασθενών, καθώς και έντυπο υλικό, όπως περιοδικά πορνογραφίας και αντικείμενα σοδομισμού.

Μακρόπεριβάλλον

Σε κοντινή απόσταση βρίσκονται βιτρίνες που φιλοξενούν αγχέμαχα και πυροβόλα όπλα.

Σημασία

Για τον συντάκτη, η επιστολή ήταν ένα μέσο έκφρασης και εξωτερίκευσης των σκέψεων και συναισθημάτων του. Ενδεχομένως, σε στιγμές όπου παρουσίαζε ηρεμία, η συγγραφή να αποτελούσε μια διέξοδο ή ελπίδα για αλλαγή της κατάστασης που βίωνε.

Για τους ερευνητές ιατρούς, η επιστολή αποτέλεσε πολύτιμο εργαλείο έρευνας, το οποίο με την κατάλληλη επεξεργασία μπορούσε να αποκαλύπτει πολύτιμες πληροφορίες γύρω από το ψυχολογικό και συνειδησιακό προφίλ του γραφέα.

Σε μια συντηρητική κοινωνία, όπως η Ελληνική του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα, τα άτομα με ψυχολογικά προβλήματα περιθωριοποιούνταν, στιγματίζονταν και γενικώς αντιμετωπίζονταν ως κίνδυνος για το δημόσιο καλό. Οι προσωπικές ιστορίες και σκέψεις αυτών των ατόμων που εκφράζονταν μέσα από επιστολές ενδεχομένως να λειτουργούσαν ως μέσο ευαισθητοποίησης και αλλαγής του τρόπου αντιμετώπισης των ατόμων με ψυχικές διαταραχές.

Επιπρόσθετα, οι επιστολές ψυχασθενών αποτελούν σημαντικό έκθεμα για το Μουσείο, καθώς λειτουργούν ως αντιπροσωπευτικό δείγμα της ερευνητικής μεθοδολογίας που ακολουθούσαν τα πεδία της Ιατρικής και Εγκληματολογίας, στην προσπάθειά τους να μελετήσουν τη διανοητική κατάσταση ατόμων με προβληματική συμπεριφορά.

Ερμηνεία

Η συγγραφή μηνυμάτων και ειδικότερα επιστολών είναι μια πρακτική αιώνων που εφαρμόζεται από τα άτομα με στόχο την επικοινωνία, όταν δεν υπάρχει δυνατότητα άλλου τρόπου ανταλλαγής σκέψεων. Οι συγγραφείς των επιστολών εξέφραζαν σκέψεις, επιθυμίες, συναισθήματα, περιέγραφαν καταστάσεις, διέδιδαν νέα, αλλά και μετέδιδαν ένα πλήθος πληροφοριών για το περιβάλλον στο οποίο δρούσαν.

Παράλληλα, το περιεχόμενο των επιστολών, εκτός από την κοινωνική λειτουργία του μετέφερε πληροφορίες και για άλλες δραστηριότητες του ανθρώπου, όπως το εμπόριο, την επιστήμη κ.λπ. Σταδιακά, λόγω των αυξημένων αναγκών αλλά και της ευρείας ιδιωτικής και δημόσιας χρήσης τους, οι επιστολές διαχωρίστηκαν σε κατηγορίες, και το περιεχόμενο τους εξελίχθηκε σε ένα περίπλοκο σύστημα κανόνων ως προς τη σύνταξη, το είδος και το ύφος της γραφής.

Ωστόσο, παρά τους διάφορους κανόνες που αναπτύχθηκαν, το περιεχόμενο των επιστολών πάντα «μετέφερε» ορισμένα προσωπικά χαρακτηριστικά του συντάκτη. Το γεγονός αυτό αντιλήφθηκαν ερευνητές από διάφορα επιστημονικά πεδία, όπως της Ψυχολογίας και της Εγκληματολογίας, με αποτέλεσμα να αναπτύξουν διάφορα μεθοδολογικά εργαλεία για εξαγωγή συμπερασμάτων γύρω από το ψυχολογικό και διανοητικό προφίλ του συντάκτη.

Μια τέτοια μέθοδο ακολουθεί η Γραφολογία, η οποία μέσα από την μελέτη και ανάλυση του γραφικού χαρακτήρα μπορεί να σκιαγραφήσει την προσωπικότητα ενός ατόμου. Στις έρευνες για τον εντοπισμό και την κατανόηση ατόμων με ψυχικά προβλήματα ή εγκληματική συμπεριφορά η Γραφολογία είναι ένα πολύτιμο εργαλείο, καθώς παρέχει μια αμερόληπτη περιγραφή κάθε ανθρώπινης οντότητας, απομακρυσμένη από προκαταλήψεις που ενδεχομένως δημιουργεί το φύλο, το χρώμα ή το θρήσκευμα.

Πίνακας Ανθρωπομετρίας

Υλικό Κατασκευής

Αριθμός καταγραφής: Ανήκει στη Συλλογή Γενικού Ενδιαφέροντος. Συλλογή Επιστημονικών Πινάκων. Πρόκειται για εκπαιδευτικό πίνακα, όπου με τη χρήση εικόνων παρουσιάζει τη μεθοδολογία λήψης ανθρωπολογικών ανατομικών μετρήσεων. Κατασκευαστικά αποτελεί σύνθετο αντικείμενο από ξύλο, που απαρτίζεται από ευθεία κορνίζα χωρίς διακοσμητικά στοιχεία, και πλάτη. Εσωτερικά υπάρχει χαρτί, στο οποίο είναι τυπωμένες διάφορες πληροφορίες και σχέδια με μαύρο μελάνι. Το μπροστινό μέρος καλύπτεται από γυαλί, που πέραν του αισθητικού αποτελέσματος λειτουργεί και ως προστατευτικό για το σχέδιο. Το είδος, η προέλευση και η σύσταση δεν μπορούν να προσδιοριστούν με ακρίβεια για κανένα από τα τρία υλικά, καθώς δεν έχει πραγματοποιηθεί κάποια ειδική ανάλυση.

Ιστορία Αντικειμένου

Μέσω των εκπαιδευτικών πληροφοριών που μεταφέρει ο πίνακας μάς επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι δεν έχει κατασκευαστεί στην Ελλάδα. Υποθέτουμε λοιπόν, ότι ο Γάλλος Α. Μπερτιγιόν μετά από κοπιαστικές και συνεχείς μελέτες επινόησε την μέθοδο, με στόχο τη διάδοση αυτών των στοιχείων. Τότε, προσέγγισε κάποιο σχεδιαστή για να αποτυπώσει τα απαιτούμενα βήματα της διαδικασίας, και ακολούθως εντόπισε κάποια κατασκευαστική μονάδα που θα αναλάμβανε την παραγωγή.

Μετά την διάχυση του προϊόντος στην αγορά, όχι μόνο πανεπιστήμια αλλά και επαγγελματίες με ανάλογα ενδιαφέροντα απέκτησαν τους συγκεκριμένους εκπαιδευτικούς πίνακες με στόχο να τους χρησιμοποιήσουν στις επιδείξεις και στη διδασκαλία τους. Ο καθηγητής Γεωργιάδης ως μαθητής του Μπερτιγιόν γνώριζε την εν λόγω θεωρία, οπότε είτε εντόπισε και αγόρασε τον πίνακα είτε τον έλαβε από κάποιον άλλο ερευνητή, λόγω των σχέσεων που διατηρούσε με την ακαδημαϊκή κοινότητα της Ευρώπης και ιδιαίτερα της Γαλλίας.

Για μερικά χρόνια χρησιμοποιήθηκε σε επιδείξεις από τον καθηγητή Γεωργιάδη όσο και από μεταγενέστερους καθηγητές. Ωστόσο, με τις συνεχείς εξελίξεις στο χώρο της εγκληματολογίας, αλλά και την υιοθέτηση νέων μέσων διδασκαλίας σταδιακά ο εκπαιδευτικός πίνακας απώλεσε τον λειτουργικό του χαρακτήρα με αποτέλεσμα να περάσει μια περίοδο απόρριψης. Τελικά, κατέληξε στη συλλογή του Μουσείου με στόχο να προστατευθεί και να διατηρηθεί. Με την ένταξή του στη συλλογή, ακολουθεί κοινή πορεία με τα υπόλοιπα αντικείμενα.

Μικροπεριβάλλον

Το αντικείμενο είναι κρεμασμένο σε τοίχο περίπου στο ύψος της κεφαλής. Περιβάλλεται από διάφορες φωτογραφίες ιατροδικαστικού ενδιαφέροντος, ενώ βρίσκεται δίπλα από ξύλινη προθήκη, η οποία κατασκευάστηκε κατά τον 20^ο αιώνα, και φιλοξενεί ανθρώπινα προπλάσματα κατασκευασμένα από κερί.

Μακροπεριβάλλον

Σε κοντινή απόσταση από το σημείο βρίσκονται επίσης ξύλινες προθήκες, οι οποίες κατασκευάστηκαν κατά τον 20^ο αιώνα, αλλά και ορθοί οπλοβαστοί, που φιλοξενούν πυροβόλα όπλα διαφόρων τύπων. Στην απέναντι πλευρά υπάρχει ξύλινη προθήκη, που φιλοξενεί επιστολές που γράφτηκαν από ψυχασθενείς και άτομα με ψυχικές διαταραχές.

Σημασία

Η ύπαρξη του εκπαιδευτικού πίνακα στη συλλογή του Μουσείου αποδεικνύει την συμπόρευση της ελληνικής ακαδημαϊκής κοινότητας με τις διεθνείς εξελίξεις. Επίσης, αναδεικνύει πτυχές της εκπαιδευτικής διαδικασίας, που ακολουθούσε το ελληνικό πανεπιστήμιο κατά τον 19^ο και 20^ο αιώνα. Παράλληλα, παρέχει πληροφορίες γύρω από τις θεωρητικές προσεγγίσεις της Εγκληματολογίας, σε

συνδυασμό με παρεχόμενες πληροφορίες σε θέματα ορολογίας, μετρικού συστήματος της εποχής, καθώς και γλωσσολογικών στοιχείων.

Ερμηνεία

Η χρήση εκπαιδευτικών πινάκων για σκοπούς διδασκαλίας και έρευνας αποτελεί μια πρακτική αιώνων. Αυτό επιβεβαιώνεται από παραδείγματα πινάκων που αναπαριστούν ανατομικές μελέτες του ανθρώπινου σώματος, με εξαιρετική απόδοση στη λεπτομέρεια και πολύ ακριβείς περιγραφές.

Σταδιακά η χρήση τέτοιων πινάκων επεκτείνεται, με αποτέλεσμα να φτάνει σε μας μια μεγάλη ποικιλία με θέματα γύρω από την παρουσίαση ιατρικών θεμάτων, επιστημονικών οργάνων, φυτών, ζώων, αστρολογικών και αστρονομικών παρατηρήσεων, μηχανικής κ.λπ. Σε κάθε περίπτωση, ο στόχος τους είναι να μεταδώσουν στον παρατηρητή άμεσα και με εύληπτο τρόπο τις βασικότερες πληροφορίες γύρω από ένα θέμα.

Ως προς τον συγκεκριμένο πίνακα, μας ενδιαφέρει η γνωστική πληροφορία που μεταφέρει, η οποία είχε στόχο να εκπαιδεύσει και να ενημερώσει φοιτητές και ερευνητές για τις θεωρητικές αρχές που ανέπτυξε και ακολουθούσε η Ιταλική Θετική Σχολή, γύρω από την εξέταση μιας εγκληματικής φυσιognωμίας. Ο Θετικισμός στην εγκληματολογία, του οποίου εκπρόσωπος υπήρξε η Ιταλική Θετική Σχολή, υποστήριζε ότι μέσα από τη μελέτη των ανατομικών και φυσιognωμικών χαρακτηριστικών μπορούμε να αναγνωρίσουμε την προδιάθεση ενός ατόμου για εμφάνιση εγκληματικής συμπεριφοράς. Ουσιαστικά, υποστήριζαν ότι τα γενετικά χαρακτηριστικά ενός ανθρώπου τον καθιστούν εν δυνάμει εγκληματία. Η παρουσία του συγκεκριμένου πίνακα έχει ενδιαφέρον γιατί δείχνει ότι η ελληνική εγκληματολογική σκέψη επηρεάστηκε από την εν λόγω θεωρία.

Μαχαίρι Λήσταρχου Φώτη Γιαγκούλα

Υλικό Κατασκευής

Αριθμός Καταγραφής: K-134. Το μαχαίρι κατατάσσεται στην πρώτη κατηγορία της ομάδας δεκαεπτά της συλλογής αγχέμαχων όπλων. Πρόκειται για μαχαίρι μονής κόψης, το οποίο χρησιμοποιείτο κυρίως ως αγχέμαχο όπλο. Αποτελεί σύνθετο αντικείμενο, καθώς τα δύο κύρια μέρη του, η λεπίδα και η λαβή είναι κατασκευασμένα από μέταλλο και ξύλο αντίστοιχα. Τόσο το είδος του μετάλλου όσο και του ξύλου είναι άγνωστα, καθώς δεν έχουν γίνει περαιτέρω αναλύσεις. Η λεπίδα είναι ευθεία με ελαφριά κλίση προς τα πάνω, και έχει αιχμηρή απόληξη με συνολικό μήκος περίπου τριπλάσιο από τη λαβή. Η λαβή είναι επίσης ευθεία με καμπυλωτό τελείωμα, και στη μέση της υπάρχει μικρή προεξοχή. Η συγκεκριμένη προεξοχή, πέραν της αισθητικής ομορφιάς, προσφέρει στο χρήστη καλύτερη σταθερότητα στο κράτημα. Στο σημείο ένωσης της λαβής με την λεπίδα υπάρχει έλασμα (σαν δακτύλιος) το λεγόμενο πάφιλο, το οποίο ισχυροποιεί τη σύνδεση των δύο μερών, ενώ απλώνεται και στη βάση της λεπίδας, δημιουργώντας ένα διακοσμητικό φύλλωμα. Από την καρτέλα τεκμηρίωσης του αντικειμένου μαθαίνουμε ότι το πάφιλο είναι κατασκευασμένο από άργυρο γερμανικής προέλευσης, υπόθεση που προκύπτει από το ιδιαίτερο χρώμα του κράματος. Στο μεγαλύτερο μέρος της επιφάνειας της λεπίδας υπάρχουν εκατέρωθεν διακοσμητικά εγχάρακτα στοιχεία, κοινό γνώρισμα της οπλοποιίας του 19^{ου} - 20^{ου} αιώνα αλλά και παλαιότερα. Ακριβέστερα, στη μία πλευρά υπάρχει συμμετρική φυτική παράσταση, στο κέντρο της οποίας διακρίνεται δικέφαλος αετός με μικρό σταυρό στο μέσον των δύο κεφαλών. Στην άλλη όψη υπάρχει επιγραφή που αναφέρει τα εξής:

«Προς τους πάντας. Μη δηνάμενος να εύρο ίδινος δικαίου παρά της δukaioσήνης των Ελλήνων, ηνηγγάσθην να τονίσω το δίκαιον της Παρδάλας ή Μαχαίρας. Όθεν η ύψηστος αντή λειτουργός της ανάνδρου Δικαιοσύνης ονόματι Παρδάλα έχη τον λόγον από σήμερον είς πάντας τους αιωθούντας και απίστους. Η λειτουργία αυτής έσετε πάντοτε ειλικρινής και ουδέποτε θέλη λησμονήση τα Ιερά καθήκοντα της προς απονομή του δικαίου. Μάρτιος 1917».

Ελεύθερη απόδοση στη δημοτική ελληνική:

«Προς όλους. Επειδή δεν μπορώ να βρω δίκαιο στη δικαιοσύνη των Ελλήνων, αναγκάστηκα να τονίσω το δίκαιο της Παρδάλας ή Μαχαίρας. Από τώρα και στο εξής η ύψιστη αυτή λειτουργία της άνανδρης Δικαιοσύνης, η ονομαζόμενη Παρδάλα, έχει το λόγο απέναντι σε όλους τους υπεύθυνους και απίστευτους. Η λειτουργία αυτής της μαχαίρας θα είναι πάντα ειλικρινής και ποτέ δεν θα λησμονήσει τα ιερά της καθήκοντα, για την απονομή του δικαίου. Μάρτιος 1917».

Η ξύλινη λαβή είναι πολύ πιο απλή, με την διακόσμηση της να περιορίζεται στη χρήση μικρών καρφιών, κυκλικά τοποθετημένων γύρω από άλλα τρία μεγαλύτερα. Πέραν του αισθητικού αποτελέσματος, η κύρια χρήση αυτών των καρφιών ήταν η ενίσχυση των ξύλινων τμημάτων με το μεταλλικό μέρος, που συνθέτουν την λαβή.

Βάσει της χρονολογίας κατασκευής (20^{ος} αιώνας), καθώς και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του, όπως αγχέμαχο όπλο, μεγάλου μεγέθους με ευθεία λεπίδα μονής κόψης, λαβή σε σχήμα «J» και διακόσμηση γραπτού λόγου (ποίημα), ομαδοποιείται στην πρώτη υποκατηγορία της κατηγορίας δεκαεπτά (17), δημιουργώντας μαζί με άλλα έξι αντικείμενα, τυπολογική σειρά. Αυτή η κατάταξη προκύπτει από σύστημα κατηγοριοποίησης, που εφαρμόζει εσωτερικά το Μουσείο.

Ιστορία Αντικειμένου

Το μαχαίρι κατασκευάστηκε πιθανόν στις αρχές του 20^{ου} αιώνα εξολοκλήρου από έναν τεχνίτη ή εργαστήριο. Παρά το γεγονός ότι στη μια όψη της λεπίδας αναγράφεται η ημερομηνία «Μάρτιος 1917», δεν μπορούμε με βεβαιότητα να την συνδέσουμε με την ημερομηνία κατασκευής, εφόσον πιθανότατα συνδέεται με την χάραξη του γραπτού κειμένου. Ως προς το γραπτό αυτό κείμενο, δεν γνωρίζουμε εάν χαραχτηκε κατά την αγορά του μαχαιριού ή αργότερα, όταν ο Φώτης Γιαγκούλας επέλεξε να περάσει στη σφαίρα της εγκληματικότητας για λόγους τιμής.

Ο Γιαγκούλας πέρασε στην εγκληματικότητα όταν έσφαξε εν ψυχρώ με το συγκεκριμένο μαχαίρι -την επονομαζόμενη «Παρδάλα»- έναν υπομοίραρχο που ενοχλούσε μια ξαδέρφη του. Μετά το γεγονός, εκτιμάται ότι ο λήσταρχος, με το ίδιο μαχαίρι διέπραξε άλλους 53 φόνους, όπου σύμφωνα με τις πεποιθήσεις του, έγιναν με σκοπό την απόδοση της δικαιοσύνης. Το μαχαίρι συντρόφευε το λήσταρχο μέχρι το τέλος της ζωής του. Ο θάνατός του προήλθε μετά από συμπλοκή με ομάδα χωροφυλακής στις 20/09/1925 στην περιοχή Κλεφτόβρυση Ολύμπου.

Οι συνθήκες με τις οποίες το μαχαίρι πέρασε στη συλλογή του Εγκληματολογικού Μουσείου δεν είναι ξεκάθαρες. Ωστόσο, πιθανολογείται ότι το μαχαίρι περισυλλέχθηκε από την Χωροφυλακή, και με το πέρας των προβλεπόμενων διαδικασιών από πλευράς αστυνομίας, ζητήθηκε από τον Ιατροδικαστή και Καθηγητή Γεωργιάδη για έρευνα. Εφόσον το αίτημα του καθηγητή εγκρίθηκε, ο Γεωργιάδης μετά την έρευνα επέλεξε να το κρατήσει και έτσι το ενέταξε στη συλλογή του Μουσείου, χρησιμοποιώντας το για εκπαιδευτικούς σκοπούς, ως πειστήριο εγκληματικών πράξεων. Έκτοτε, το αντικείμενο ακολουθεί την πορεία της υπόλοιπης συλλογής,

Μικρόπεριβάλλον

Το αντικείμενο είναι τοποθετημένο εντός ξύλινης προθήκης με τον αριθμό 9, η οποία κατασκευάστηκε κατά τον 20^ο αιώνα, μαζί με άλλα αγχέμαχα όπλα, όπως μαχαίρια διαφόρων τύπων.

Μακρόπεριβάλλον

Σε κοντινή απόσταση από την προθήκη εκτίθενται και άλλα αγχέμαχα όπλα, καθώς και εργαλεία. Επίσης, υπάρχουν ξύλινες προθήκες που φιλοξενούν πολεμικό υλικό, πυρίτιδα, φυσίγγια καθώς και έντυπο φωτογραφικό υλικό ιατροδικαστικού ενδιαφέροντος.

Σημασία

Το μαχαίρι αποτελούσε για τον κατασκευαστή του προϊόν κοπιαστικής εργασίας, το οποίο μέσω πώλησης ή ανταλλαγής, του εξασφάλιζε την κάλυψη βιοποριστικών αναγκών ή επιθυμιών.

Για τον αγοραστή -στην προκειμένη περίπτωση ο Φώτης Γιαγκούλας- το μαχαίρι ήταν επίσης ένα μέσο για την κάλυψη των αναγκών και επιθυμιών του. Ο Γιαγκούλας μεταχειρίστηκε το αντικείμενο ανάλογα με την περίπτωση, ως εργαλείο, ως μέσο επιρροής και εκφοβισμού σε χωριά που λεηλατούσε, αλλά και ως μέσο προστασίας σε περιπτώσεις που υπήρχε κάποια συμπλοκή με τις δυνάμεις της χωροφυλακής. Επίσης, πιθανόν να λειτουργούσε και ως μέσο προσωπικής ευχαρίστησης και απόλαυσης, όταν ο Γιαγκούλας το κοίταζε ή έπαιζε μαζί του σε στιγμές ηρεμίας. Ο λήσταρχος φαίνεται ότι είχε ένα ιδιαίτερο δέσιμο με το μαχαίρι, καθώς το αποκαλούσε με το όνομα «Παρδάλα». Στην λεπίδα του επέλεξε να χαραχτεί κείμενο, που αποκάλυπτε τις αξίες και πεποιθήσεις του.

Παράλληλα, μέσω των διακοσμητικών στοιχείων που επέλεξε, προβάλλεται η ευαισθησία του λήσταρχου προς την θρησκεία, παρά τις εγκληματικές του πράξεις. Ο τρόπος που μεταχειρίστηκε το αντικείμενο αποκαλύπτει το φαινόμενο της αυτοδικίας, ένα συχνό φαινόμενο της εποχής εκείνης. Πολλά άτομα που αισθάνονταν αδικημένα ή έρχονταν σε αντιπαράθεση με το καθεστώς, επέλεξαν να περάσουν στην σφαίρα της εγκληματικότητας με την πεποίθηση ότι οι πράξεις τους θα αποκαθιστούσαν τη δικαιοσύνη.

Για το Μουσείο είναι ένα αντικείμενο με ιδιαίτερη δυναμική, πρωτίστως γιατί συνδέεται άμεσα με ένα διάσημο ληστή, και δευτερευόντως γιατί αποτελεί ένα πολύτιμο εκπαιδευτικό εργαλείο, από το οποίο φοιτητές και ερευνητές μπορούν να αντλήσουν πληροφορίες γύρω από θέματα Εγκληματολογίας, Ιατροδικαστικής, Νομικής ακόμη και οπλουργίας.

Ερμηνεία

Από την αρχαιότητα, το μαχαίρι αποτέλεσε ένα πολύτιμο αντικείμενο για τον άνθρωπο, καθώς του επέτρεπε να επιβιώσει στο φυσικό περιβάλλον. Σταδιακά, άρχισε να λειτουργεί ως μέσο κυριαρχίας, που επέτρεπε στον κάτοχό του να επιβάλει τη θέση του μέσα στην κοινωνία.

Στην ελληνική κοινωνία του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα, όπου οι σχέσεις παρέμεναν στενά προσωπικές, το μαχαίρι λειτουργούσε ως μέσο επίδειξης και κυριαρχίας. Επίσης, εξέφραζε και αρετές, καθώς τα άτομα που έφεραν μαχαίρια χαρακτηρίζονταν από παλικαριά, αντρειοσύνη και θάρρος. Παράλληλα, το μέγεθος, η πολυτιμότητα του υλικού και η διακόσμηση του μαχαιριού αποκάλυπτε στοιχεία της κοινωνικής θέσης και οικονομικής κατάστασης του κατόχου του. Αυτό τεκμηριώνεται και από το γεγονός ότι το μαχαίρι κατάφερε να αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της ανδρικής ενδυμασίας, χωρίς να έχει λειτουργική χρήση.

Τέλος, σε κοινωνίες με έντονο το μεταφυσικό στοιχείο, το μαχαίρι αποτελούσε ένα σύμβολο καλοτυχίας, προστατεύοντας τον κάτοχό του από υποχθόνιες δυνάμεις.

Δερματικός Ιστός με Τατουάζ

Υλικό Κατασκευής

Αριθμός καταγραφής: HR. T-434. Ανήκει στις Συλλογές Ιατροδικαστικού Ενδιαφέροντος, 4. Συλλογή Ανθρώπινων Υπολειμμάτων (HR), Α. Ξηρά Παρασκευάσματα, ΑΑ. Μουμιοποιημένα ανθρώπινα υπολείμματα.

Πρόκειται για ανθρώπινο υπόλειμμα, και συγκεκριμένα τμήμα δερματικού ιστού από την περιοχή του χεριού, το οποίο φέρει σχέδιο από σινική μελάνι με την παλαιά τεχνική της δερματοστιξίας. Η τεχνική εφαρμόζεται με χειροποίητη παρακέντηση, μέσω της χρήσης ράβδου, η οποία καταλήγει σε αιχμηρή απόληξη. Η μύτη βυθίζεται στο μελάνι και στη συνέχεια με αλληπάλληλα ελαφρά χτυπήματα πάνω στο δέρμα δημιουργείται το επιθυμητό σχέδιο. Η αφαίρεση του ιστού μεταθανάτια, επιτυγχάνεται με την δημιουργία περιμετρικής τομής γύρω από το σημείο ενδιαφέροντος, μέσω αιχμηρού εργαλείου (π.χ. νυστέρι). Αφού γίνεται αποκόλληση του ιστού, το τμήμα πλένεται και αφήνεται να στεγνώσει.

Το σχέδιο περιλαμβάνει μαύρο και κόκκινο χρώμα, και αναπαριστά νεαρή γυναίκα από την μέση και πάνω, η οποία φαίνεται να χορεύει με ανασηκωμένα τα χέρια, ενώ παράλληλα παίζει ντέφι. Στο σχέδιο φαίνεται να έχει και η ίδια τατουάζ. Υποθέτουμε ότι κατασκευάστηκε από κάποιον ειδικό τεχνίτη, καθώς έχει δοθεί αρκετή προσοχή στην απόδοση της λεπτομέρειας.

Ιστορία Αντικειμένου

Τα στοιχεία του κατόχου του είναι άγνωστα, ωστόσο, από παρόμοιες περιπτώσεις μπορούμε να υποθέσουμε ότι πιθανόν ανήκει σε ναυτικό ή άτομο κατώτερης κοινωνικής τάξης με παραβατική συμπεριφορά. Δεδομένου ότι η δερματοστιξία ήταν στιγματισμένη ως πρακτική στην Ελλάδα του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα, υποθέτουμε ότι ο κάτοχός του πιθανόν εντόπισε την συγκεκριμένη τεχνική σε κάποιο ταξίδι του, και έτσι αποφάσισε να δημιουργήσει το δικό του τατουάζ. Το τατουάζ, αφού συντρόφευσε τον κάτοχό του καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του, αφαιρέθηκε μετά τον θάνατο του, πιθανόν λόγω της αισθητικής ή ερευνητικής του αξίας ως τεκμήριο εγκληματικότητας. Δεν γνωρίζουμε με βεβαιότητα τον τρόπο πρόσκτησής του, ωστόσο μπορούμε να υποθέσουμε ότι αφαιρέθηκε κατά την διάρκεια νεκροτομής της σορού στο Εργαστήριο Ιατροδικαστικής για ερευνητικούς σκοπούς, οπότε και αργότερα συμπεριλήφθη στη συλλογή του Μουσείου. Με την ένταξή του στη συλλογή ακολουθεί κοινή πορεία με τα υπόλοιπα αντικείμενα.

Μικρόπεριβάλλον

Το αντικείμενο είναι τοποθετημένο εντός ξύλινης προθήκης με τον αριθμό 19, μαζί με άλλους ανθρώπινους δερματικούς ιστούς, που φέρουν σχέδια με την τεχνική της δερματοστιξίας.

Μακρόπεριβάλλον

Σε κοντινή απόσταση βρίσκονται βιτρίνες, που φιλοξενούν ανθρώπινα προπλάσματα κατασκευασμένα από κερί, μουμιοποιημένα ανθρώπινα σώματα, οστά και άλλα ανθρώπινα υπολείμματα σε φορμόλη.

Σημασία

Για τον κατασκευαστή του ήταν ένα μέσο καλλιτεχνικής έκφρασης, συνέχειας της οικογενειακής ή τοπικής παράδοσης αλλά και βιοπορισμού.

Ο κάτοχός του επέλεξε να χαράξει το τατουάζ, αφού παρακολούθησε την αξιοπερίεργη για τα ελληνικά δεδομένα τεχνική, που πιθανόν τον εντυπωσίασε. Ίσως να αντιμετώπισε το τατουάζ ως τέχνη ή ίσως το μεταχειρίστηκε ως ένα στοιχείο που θα τον διαφοροποιούσε από το σύνολο, ενώ παράλληλα θα εξέφραζε μια πτυχή του εαυτού του.

Για μια συντηρητική κοινωνία του 19^{ου} αιώνα, όπως η ελληνική, το τατουάζ αντιμετωπίστηκε ως στοιχείο παραβατικής συμπεριφοράς, ακόμη και στοιχείο βεβήλωσης του ανθρώπινου σώματος. Το παράδοξο είναι ότι σε περιπτώσεις που ο κάτοχος του τατουάζ ήταν ναυτικός, το στίγμα αποκτούσε κατά κύριο λόγο έναν εξωτικό χαρακτήρα. Γινόταν αντιληπτό ως κάτι αξιοπερίεργο και μυστηριακό που μεταφέρει εικόνες, συνήθειες και παραδόσεις ξένων πολιτισμών.

Για το Μουσείο, το τατουάζ αποτελεί ένα σημαντικό έκθεμα, καθώς παρουσιάζει τις πεποιθήσεις της κοινωνίας, η οποία ταύτιζε το φαινόμενο με την παραβατική συμπεριφορά. Ωστόσο, αποτελεί και ένα ερευνητικό εργαλείο χρήσιμο για την επίλυση εγκληματικών υποθέσεων, καθώς μπορούσε να ταυτοποιήσει το δράστη. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο καθηγητής Γεωργιάδης, τα τατουάζ ήταν «αψευδή τεκμήρια, μαρτυρίες και αποδείξεις» για την δικαστική αρχή, καθώς ήταν μοναδικά και ανεξίτηλα.

Ερμηνεία

Η δερματοστιξία είναι μια τεχνική αιώνων, στην οποία τα άτομα απέδιδαν πολλά και διαφορετικά νοήματα και χρήσεις. Ένα τατουάζ μπορούσε να σχεδιαστεί για αισθητικούς λόγους, για τελετουργικούς σκοπούς, για τον προσδιορισμό της προσωπικής ταυτότητας, ακόμη και ως ένδειξη κοινωνικής ισχύος. Σε άλλες περιπτώσεις τα τατουάζ ταυτιζόταν με άτομα που προέρχονταν από χαμηλά κοινωνικά στρώματα, και συνήθως είχαν αποκλίνουσα συμπεριφορά. Στην Ευρώπη η συγκεκριμένη άποψη υπήρξε αρκετά ισχυρή, γεγονός που τεκμηριώνεται από εγκληματολογικές μελέτες, όπως «Ο εγκληματίας άνθρωπος» του Lombroso, αλλά και από διάφορους ποινικούς κώδικες, όπως ο ελληνικός, που απαγόρευαν τη χρήση τους μέχρι και τη δεκαετία του 50'.

Επίσης, συναντάμε τατουάζ, τα οποία χαράσσονταν χωρίς την θέληση του κατόχου τους. Τέτοια χαρακτηριστικά δείγματα ήταν ο προσωπικός αριθμός κρατουμένου, που χάραζαν οι ναζι στα σώματα Εβραίων κρατουμένων στα στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Επομένως, σε αυτή την περίπτωση, το τατουάζ αποκτά έναν αρνητικό χαρακτήρα λόγω της σύνδεσής του με κακές αναμνήσεις και δύσκολες ιστορικές συγκυρίες.

Σε κάθε περίπτωση το τατουάζ υπήρξε ένα μέσο προσωπικής, καλλιτεχνικής, πολιτικής, θρησκευτικής, ακόμη και συναισθηματικής έκφρασης, μεταφέροντας πολλά και φορτισμένα νοήματα.

Ανάλυση Αντικειμένων Δεύτερης Θεματικής Διαδρομής

Πλαστά Τραπεζογραμμάτια

Υλικό Κατασκευής

Πρόκειται για πλαστά τραπεζογραμμάτια με αριθμούς καταγραφής BN – 14, BN – 15, BN – 17, BN – 23, BN – 25, BN – 61, BN – 70, BN – 87, BN – 99, BN – 101. Ανήκουν στη Συλλογή Εγκληματολογικού ενδιαφέροντος. Συλλογή Πλαστών Τραπεζογραμματίων.

Τα Τραπεζογραμμάτια είναι κατασκευασμένα από χαρτί, και στις επιφάνειές τους έχουν τυπωθεί αντίγραφα παραστάσεων από πραγματικά χαρτονομίσματα, με την μέθοδο της τυπογραφίας.

Τραπεζογραμμάτιο BN – 15: Ονομαστικής αξίας 100 Δραχμών, αριθμό κοπής A062, ημερομηνία κοπής 15/07/1900. Αναγράφει την εκδούσα αρχή (Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος), φέρει τον Βασιλικό Θυρεό και το πορτραίτο του τραπεζίτη Γεώργιου Σταύρου, ιδρυτή της Εθνικής Τράπεζας. Στο δεξιό άκρο διακρίνεται το σημείο υδατογραφίας, που λειτουργεί ως έλεγχος της αυθεντικότητας του χαρτονομίσματος. Επίσης, φέρει σφραγίδες από μαύρο μελάνι, με την επιγραφή «ΑΚΥΡΟΝ».

Τραπεζογραμμάτιο BN – 17: Ονομαστικής αξίας 100 Δραχμών, αριθμό κοπής E9518, ημερομηνία κοπής 21/07/1855. Αναγράφει την εκδούσα αρχή (Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος), και στο άνω αριστερό άκρο

διακρίνεται ο Βασιλικός Θυρεός. Πέρα από τα δύο σχέδια στο σημείο που αναγράφεται η ονομαστική αξία του νομίσματος, δεν διακρίνεται κάποιο άλλο στοιχείο ασφαλείας.

Τραπεζογραμμάτιο BN – 23: Ονομαστικής αξίας 100.000 Δραχμών, αριθμό κοπής 129610 EX, ημερομηνία κοπής 21/01/1944. Αναγράφει την εκδούσα αρχή (Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος), και διακοσμείται με παράσταση αρχαίου νομίσματος, που παρουσιάζει στην εμπρόσθια όψη την θεά Αθηνά, και στην οπίσθια όψη την γλαύκα, σύμβολο της θεάς.

Τραπεζογραμμάτιο με αριθμό καταγραφής BN – 25: Ονομαστικής αξίας 100.000 Δραχμών, αριθμό κοπής ΙΚ 605905, ημερομηνία κοπής δεν διακρίνεται. Αναγράφει την εκδούσα αρχή (Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος), και διακοσμείται με παράσταση αρχαίου ναού. Το χαρτονόμισμα είναι ελαφρώς επιχρωματισμένο.

Τραπεζογραμμάτιο με αριθμό καταγραφής BN – 61: Ονομαστικής αξίας 1 Δραχμή. Δεν διακρίνονται ούτε ο αριθμός ούτε η ημερομηνία κοπής. Στο άνω μέρος αναγράφεται η εκδούσα αρχή (Εθνική Τράπεζα της

Ελλάδος), και διακοσμείται με παράσταση αρχαίου νομίσματος, το οποίο φέρει αετό, σύμβολο του θεού Δία. Στο κάτω άκρο αναγράφεται η εξής προειδοποίηση «Η ΠΑΡΑΠΟΙΗΣΙΣ Η ΠΛΑΣΤΟΓΡΑΦΗΣΙΣ ΚΑΙ Η ΕΝ ΓΝΩΣΕΙ ΤΗΣ ΠΛΑΣΤΟΤΗΤΟΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΣ ΤΙΜΩΡΟΥΝΤΑΙ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΝΟΜΟΝ».

Τραπεζογραμμάτιο με αριθμό καταγραφής ΒΝ – 66: Ονομαστικής αξίας 1 Δραχμή, αριθμό κοπής ΝΖ 105263 και ημερομηνία κοπής 18/06/1941. Αναγράφει την εκδούσα αρχή (Ελληνική Πολιτεία), και διακοσμείται με παράσταση του Αθηναίου φιλοσόφου Σωκράτη.

Τραπεζογραμμάτιο με αριθμό καταγραφής ΒΝ – 70: Ονομαστικής αξίας 1 Δραχμή. Δεν διακρίνονται ούτε ο αριθμός ούτε η ημερομηνία κοπής. Αναγράφει την εκδούσα αρχή (Βασιλείον της Ελλάδος), και διακοσμείται με παράσταση φοίνικα που αναγεννάται από τις φλόγες.

Τραπεζογραμμάτιο με αριθμό καταγραφής ΒΝ – 87: Ονομαστικής αξίας 100 Δραχμών. Φέρει αριθμό κοπής Ι 90872, ενώ η ημερομηνία κοπής δεν διακρίνεται. Ως εκδούσα αρχή αναφέρεται η Ιονική Τράπεζα.

Στο άνω αριστερό άκρο διακοσμείται με τον Βασιλικό Θυρεό, και στο κέντρο με το σύμβολο της Ιονικής Τράπεζας. Στο κάτω μέρος διακρίνεται μία αποτυχημένη απόπειρα υδατογραφίας, με βάση την ονομαστική αξία του χαρτονομίσματος. Επίσης, με την χρήση κόκκινης μελάνης αναγράφεται η λέξη «ΚΙΒΔΗΛΟΝ», η οποία πιθανόν γράφτηκε από τον ελεγκτή που συνέλεξε το πλαστό χαρτονόμισμα.

Τραπεζογραμμάτιο με αριθμό καταγραφής ΒΝ – 101: Ονομαστικής αξίας 1.000.000 Δραχμών, αριθμό κοπής ΑΙ 752825 και ημερομηνία κοπής 29/06/1944. Αναγράφει την εκδούσα αρχή (Τράπεζα της Ελλάδος), και διακοσμείται με το άγαλμα του έφηβου των Αντικυθήρων.

Εκ πρώτης όψεως μπορούν να ξεγελάσουν κάποιον μη ειδικό, ωστόσο στοιχεία, όπως το χαρτί, η λεπτομέρεια στο σχέδιο, η αδυναμία εφαρμογής σημείων ασφαλείας, καθώς και η χρήση διαφορετικής μελάνης κατά τη διαδικασία του τυπώματος μπορούν να αποκαλύψουν την πλαστότητα των τραπεζογραμματίων.

Ιστορία Αντικειμένων

Δεν γνωρίζουμε με βεβαιότητα, εάν τα Τραπεζογραμμάτια δημιουργήθηκαν στην Ελλάδα ή παραγγέλθηκαν σε χώρα του εξωτερικού, από όπου και εισήχθησαν στην Ελλάδα μέσω λαθρεμπορίου. Επίσης, δεν είναι επιβεβαιωμένα τα κίνητρα δημιουργίας τους, ωστόσο πέραν του προφανούς που ήταν η εξαπάτηση, ενδεχομένως να δημιουργήθηκαν και για λόγους επιβίωσης των ανθρώπων που τα δημιούργησαν, εφόσον πολλά εξ αυτών κόπηκαν στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Παρά τον τόπο κατασκευής τους, υποθέτουμε ότι διαχύθηκαν στην αγορά και, αφού νοθεύτηκαν με πραγματικά τραπεζογραμμάτια, χρησιμοποιήθηκαν με επιτυχία για διάφορες αγοραπωλησίες. Ο

εντοπισμός τους πιθανόν έγινε από κάποιον πωλητή, που το παρέδωσε στις αρχές ή από κάποιον ελεγκτικό υπάλληλο μετά από μια συναλλαγή. Αφού ελέγχθηκε και εξακριβώθηκε η πλαστότητά τους αποσύρθηκαν από την αγορά και ενδεχομένως κρατήθηκαν για κάποιο διάστημα στα Ελεγκτικά Τμήματα από τα οποία είχαν συλλεχθεί ή στην Κεντρική Τράπεζα.

Γνωρίζουμε ότι μερικά από τα νομίσματα και τραπεζογραμμάτια που ανήκουν στη συλλογή έφτασαν στο Εργαστήριο Ιατροδικαστικής και Τοξικολογίας για σκοπούς έρευνας, καθώς ήταν το μοναδικό εργαστήριο στην Ελλάδα που διέθετε μικροσκόπιο, απαιτείτο όργανο για την ανάλυση τους. Με το πέρας των ερευνών το Εργαστήριο προχώρησε σε αίτημα προς την Κεντρική Τράπεζα της Ελλάδος και την Υπηρεσία Εισπράξεων και Πληρωμών του Τμήματος Ταμείων Χρηματικού και Τίτλων με στόχο να διατηρήσει στη συλλογή του Μουσείου. Τα υπόλοιπα πιθανόν αγοράστηκαν για ενίσχυση της συλλογής, ώστε να αναπτυχθεί περαιτέρω η έρευνα και διδασκαλία. Με την ένταξη τους στη Συλλογή ακολουθούν κοινή πορεία με τα υπόλοιπα αντικείμενα του Μουσείου.

Μικρόπεριβάλλον

Τα τραπεζογραμμάτια είναι τοποθετημένα εντός ξύλινης επιδαπέδιας προθήκης με τον αριθμό 20. Η συγκεκριμένη προθήκη φιλοξενεί αποκλειστικά κίβδηλα νομίσματα και τραπεζογραμμάτια.

Μακρόπεριβάλλον

Η προθήκη γειτνιάζει με άλλες προθήκες που φιλοξενούν πυροβόλα όπλα, αντικείμενα μαγγανείας, βρόχους, που χρησιμοποιήθηκαν σε περιπτώσεις αυτοκτονίας, την Λαιμητόμο της Συλλογής, καθώς και ταριχευμένα ανθρώπινα υπολείμματα και παρασκευάσματα.

Σημασία

Τα πλαστά τραπεζογραμμάτια αποτέλεσαν για τον κατασκευαστή τους προϊόν κοπιαστικής εργασίας, που του εξασφάλιζαν την κάλυψη βιοποριστικών αναγκών. Ενδεχομένως, λόγω της υψηλής δεξιοτεχνίας που απαιτούσε ο σχεδιασμός τους, αποτελούσαν για αυτόν και ένα είδος καλλιτεχνικής έκφρασης.

Για τον μεσάζοντα που θα αναλάμβανε την διοχέτευση τους στην αγορά, αποτελούσαν ένα μέσο παραγωγής κέρδους και συσσώρευσης πλούτου για την κάλυψη των επιθυμιών του. Επίσης, αποτελούσε

μια διαδικασία υψηλού ρίσκου, εφόσον σε περίπτωση αποκάλυψης της απάτης θα βρισκόταν αντιμέτωπος με αυστηρές νομικές κυρώσεις. Η επιθυμία πλουτισμού ωστόσο, ήταν πιο έντονη από τους ενδοιασμούς.

Για τα θύματα, τα πλαστά τραπεζογραμμάτια ήταν ένα προϊόν εξαπάτησης, που τους επέφερε τόσο ηθική όσο και υλική βλάβη. Αισθάνονταν απροστάτευτοι από το κράτος, ενώ υπήρχε και το ενδεχόμενο να βρεθούν εκτεθειμένοι απέναντί του, σε περίπτωση που συλλαμβάνονταν και δεν μπορούσαν να αποδείξουν την θυματοποίησή τους. Παράλληλα, τα πλαστά τραπεζογραμμάτια αποτελούσαν και αντικείμενα υλικής βλάβης, εφόσον τα θύματα είχαν στην κατοχή κάτι χωρίς αγοραστική δύναμη, οπότε δεν μπορούσαν να καλύψουν τις βιοποριστικές τους ανάγκες. Η κατάσταση αυτή είχε πολύ βαρύτερες συνέπειες, ειδικά σε περιόδους αστάθειας, όπως κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, όπου κυριαρχούσε η φτώχεια και η εξαθλίωση.

Για τους ειδικούς ερευνητές, τα πλαστά τραπεζογραμμάτια ήταν επίσης προϊόν εξαπάτησης, καθώς προκαλούσαν αστάθεια στην αγορά και δημιουργούσαν μαύρες τρύπες στην οικονομία. Παράλληλα, αποτελούσαν ένα αντικείμενο συστηματικής έρευνας, ώστε να μπορούν να παρακολουθούν τις διάφορες τεχνικές εξελίξεις που εφαρμόζονταν για την παραχάραξη.

Από πλευράς Μουσείου, αποκτούν έναν πολύτιμο εκπαιδευτικό χαρακτήρα, καθώς αποκαλύπτουν εναλλακτικές μορφές εγκλημάτων. Επίσης, αποτελούν μια ευκαιρία διερεύνησης της ανθρώπινης επιθυμίας συγκέντρωσης πλούτου, καθώς και των μέσων που καταφεύγει ο άνθρωπος για να το επιτύχει.

Ερμηνεία

Η κατασκευή πλαστών τραπεζογραμμάτων αποτελεί μια πρόσφατη πρακτική, δεδομένου ότι η χρήση χαρτονομισμάτων αποτελεί μια εξίσου πρόσφατη εφεύρεση. Παλαιότερα, τα διάφορα νομισματικά συστήματα στηρίζονταν στην κοπή και κυκλοφορία νομισμάτων συνήθως από πολύτιμα μέταλλα, ώστε να διατηρούν την ανταλλακτική τους αξία σε βάρος. Έτσι, η παραχάραξη δεν αποτελεί ένα πρόσφατο φαινόμενο αλλά διαγράφει μια σχεδόν παράλληλη πορεία με την εμφάνιση των πρώτων νομισμάτων.

Η κύρια αιτία που προκαλεί αυτό το φαινόμενο είναι η ακόρεστη επιθυμία των ατόμων για ολοένα και μεγαλύτερη συγκέντρωση πλούτου. Αν αναλογιστούμε την απεριόριστη δύναμη που φαινομενικά

προσφέρει το χρήμα στον κάτοχό του, μπορούμε να κατανοήσουμε τους λόγους που ωθούσαν τα άτομα στην συγκέντρωση πλούτου, ακόμη και με δόλιο τρόπο. Το νόμισμα δεν φέρει αποτυπωμένα τα ίχνη του κατόχου του, και δεν είναι σε θέση να προσφέρει πληροφορίες για το πλήθος και το είδος των αγαθών και των υπηρεσιών που απολαμβάνει ο ίδιος με τη χρήση του. Ωστόσο, διαπιστώνεται ότι του προσφέρει αγοραστική δύναμη, απελευθερώνοντάς τον από τα δεσμά της εξάρτησης. Κατ' αυτόν τον τρόπο, παρέχει για παράδειγμα, σε έναν φτωχό τη δυνατότητα ανεξαρτησίας, και φυσικά περισσότερες ευκαιρίες επιβίωσης.

Παρατηρείται επίσης, ότι με την ανωνυμία του νομίσματος προσφέρεται σε κάθε άνθρωπο η ευκαιρία να εξαγοράσει προνόμια και δύναμη, τα οποία δεν μπορεί να αποκτήσει με κληρονομικό τρόπο. Η κατάσταση αυτή ωθεί, λοιπόν, τα άτομα να αναζητούν τον πλούτο με κάθε τρόπο. Η ανηθικότητα, η ατιμία και η ανθρωπινή εφευρετικότητα εκμεταλλεύονται τα οφέλη που μπορεί να αποφέρει το νομισματικό μέσο κατά τρόπο παράνομο και καταχρηστικό, σχετιζόμενα άμεσα με το μεγαλύτερο πρόβλημα που διέπει τις συναλλαγές, την απάτη.

Η υιοθέτηση τέτοιων μεθόδων δεν περιορίζεται ωστόσο σε μια απλή οικονομική εξαπάτηση αλλά δημιουργεί μια κατάσταση που απειλεί τόσο τις παραδοσιακές ηθικές αξίες, όσο και τα θεσμικά συστήματα, στα οποία βασίζεται η κοινωνική σταθερά μιας πολιτείας. Σε αυτή την περίπτωση, το χρήμα μέσω της κιβδηλείας μετατρέπεται από βασικός παράγοντας προόδου και ευημερίας σε παράγοντα αστάθειας, και πηγή τεράστιων οικονομικών σκανδάλων, ατασθαλιών, δωροδοκιών και καταχρήσεων

Πρώτη θεματική διαδρομή

Η μικρή ιστορία της Εγκληματολογίας

Η ΜΙΚΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

Μια επιστήμη που αναζητά τα βαθύτερα σημεία της ανθρώπινης σκέψης και δράσης

Επτά από τα αντικείμενα της συλλογής του Εγκληματολογικού Μουσείου του Πανεπιστημίου Αθηνών αποτελούν αφορμή να αναλύσουμε θέματα που επηρέασαν και διαμόρφωσαν την επιστήμη της Εγκληματολογίας στη βάση διάφορων κοινωνικών, πολιτικών, οικονομικών και επιστημονικών παραγόντων κατά την περίοδο του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα.

Από αρχαιοτάτων χρόνων το έγκλημα αποτέλεσε ένα φαινόμενο που εμφανίστηκε και επηρέασε κάθε μορφή κοινωνίας. Ανάλογα λοιπόν, με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, οι κοινωνίες επέδειξαν και τα ανάλογα αντανακλαστικά, στην προσπάθειά τους να το ερμηνεύσουν και να το αντιμετωπίσουν. Αυτή η κατάσταση αποτυπώνεται και στην πορεία διαμόρφωσης της Εγκληματολογίας, η οποία εν μέσω διαξιφισμών, αντιθέσεων και συγκλήσεων κατάφερε να αρθρώσει επιστημονικό λόγο, παρέχοντάς μας ποικίλες οπτικές για την κατανόηση του εγκληματικού φαινομένου.

Ποιοι ήταν όμως οι πρωταγωνιστές αυτής της πορείας; Ποια ερωτήματα έθεσαν; Και ποιες μεθόδους εφάρμοσαν στην προσπάθειά τους να απαντήσουν κάθε είδους ερώτημα;

Έγκλημα και τιμωρία

Ψήγματα εγκληματολογικής σκέψης συναντάμε ήδη σε πρωτόγονες κοινωνίες, οι οποίες συνειδητοποίησαν ότι για την επιβίωσή τους ήταν

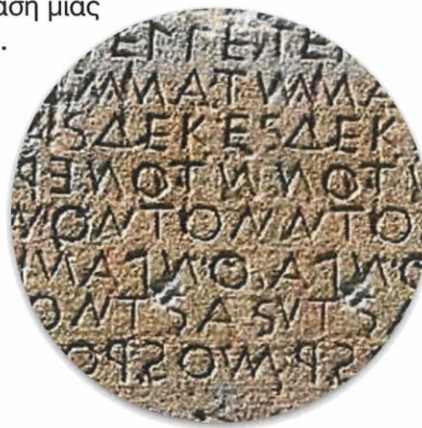
απαραίτητη η ύπαρξη ενός κώδικα συμπεριφοράς που θα εξασφάλιζε την προστασία και ασφάλεια τους. Για τη διασφάλιση αυτών των αρχών, μια σειρά πράξεων που θα μπορούσαν να προκαλέσουν ανισορροπία ή διάλυση της κοινότητας θεωρήθηκαν «εγκληματικές». Αν και τα κριτήρια για τον χαρακτηρισμό μιας πράξης ως εγκληματικής προσαρμόζονταν ανάλογα με

τις αξίες και πεποιθήσεις κάθε κοινωνίας, εντούτοις κοινό σημείο αποτέλεσε η εφαρμογή ποινών (τιμωρίας) σε περίπτωση κάποιας παράβασης. Φαίνεται ότι τα άτομα αντιμετώπισαν την τιμωρία ως ένα μέσο εξαγνισμού των δεινών που ενδεχομένως προκαλούσε μια μιαινή πράξη, αλλά και ως ρυθμιστικό παράγοντα για την επαναφορά της κοινωνικής ομαλότητας. Από αυτές τις κοινωνίες κληρονομούμε λοιπόν, τις πρώτες κατηγοριοποιήσεις πράξεων που θεωρήθηκαν εγκληματικές, όπως η μαγεία, η ιεροσυλία, η αιμομιξία, η προδοσία, η ανθρωποκτονία και η παράβαση εθίμων. Κληρονομούμε επίσης και την ιδέα της τιμωρίας ως μέτρο αντιμετώπισης τόσο του εγκλήματος όσο και των συνεπειών που αυτό κουβαλούσε.

Πολιτειακοί Θεσμοί: Εξορθολογισμός των διαδικασιών αντιμετώπισης του εγκλήματος

Φυσικά, ο καθορισμός μιας πράξης ως εγκληματικής, καθώς και η επιβολή της αντίστοιχης τιμωρίας γινόταν με έναν αυθαίρετο τρόπο. Ωστόσο, σε ορισμένες κοινωνίες αρχίζει να παρατηρείται ένας εξορθολογισμός στη διαδικασία καθορισμού κριτηρίων γύρω από τα χαρακτηριστικά μιας εγκληματικής πράξης, αλλά και στον τρόπο μεταχείρισης των παραβατών.

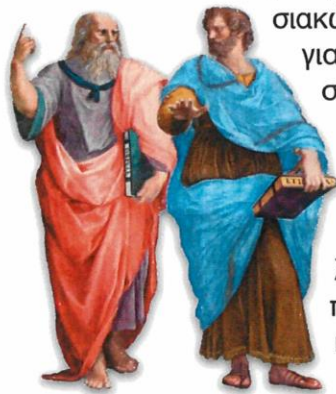
Πρώιμο κλασικό παράδειγμα αυτής της μεταστροφής αποτέλεσαν οι οργανωμένοι πολιτειακοί θεσμοί των πόλεων – κρατών στην Αρχαία Ελλάδα, τον 8^ο αιώνα π.Χ. Οι διάφορες κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις (π.χ. εμφάνιση του δημοκρατικού θεσμού) σε συνδυασμό με την σταδιακή απόρριψη μεταφυσικών προσεγγίσεων καλλιέργησαν το έδαφος για την αντιμετώπιση του εγκλήματος ως φαινομένου με κοινωνικές διαστάσεις, και τον καθορισμό συγκεκριμένων αρχών για την εκδίκαση μιας υπόθεσης.

Απαρχές της εγκληματολογικής σκέψης

Διανοητές της αρχαιότητας προχώρησαν λοιπόν σε μια συστηματική συλλογή εμπειρικών παρατηρησιακών δεδομένων,

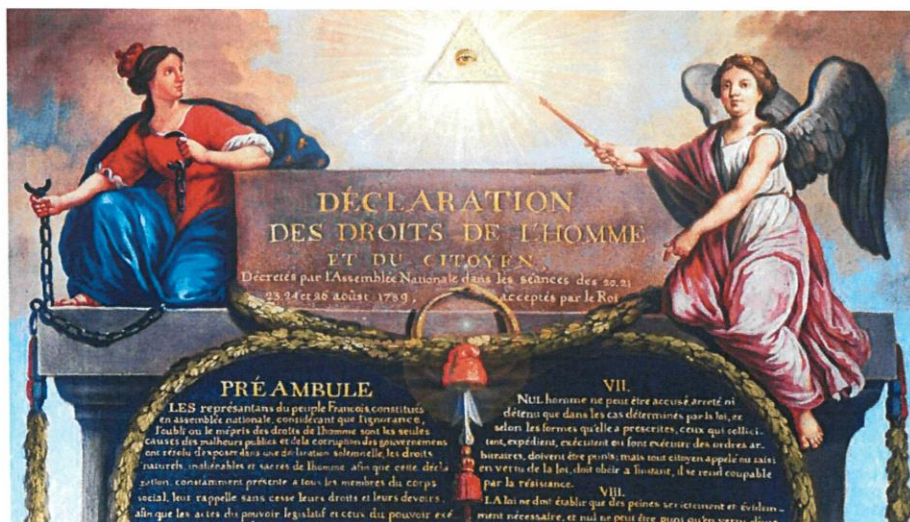
για να φτάσουν με συλλογιστικό τρόπο στην υπόθεση ότι η εγκληματική συμπεριφορά ήταν το αποτέλεσμα μιας σειράς περιβαλλοντικών και ατομικών παραγόντων.

Ως περιβαλλοντικοί παράγοντες προσδιορίστηκαν τα στοιχεία που προέρχονταν από την κοινωνία και επηρέαζαν την ανάπτυξη του χαρακτήρα, ενώ ως ατομικοί παράγοντες προσδιορίστηκαν στοιχεία, όπως το φύλο, η σωματική κατασκευή και η εξωτερική εμφάνιση, αποτέλεσμα της κληρονομικότητας που προδιέθεταν την εγκληματική συμπεριφορά.

Οι συγκεκριμένες παρατηρήσεις υπήρξαν επαναστατικές, ωστόσο, δεν μπορούμε ακόμα να μιλήσουμε για μια επιστημονική θεμελίωση της εγκληματολογίας ως επιστήμης.

Το άτομο στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος

Η αντιληπτική στροφή στην εγκληματολογική σκέψη παρατηρείται μέσα από τις σαρωτικές αλλαγές που επέφεραν η Αμερικανική και Γαλλική Επανάσταση. Οι δύο αυτές επαναστάσεις με τις νέες ιδέες που προωθούσαν, άνοιξαν τον δρόμο σε πιά δημοκρατικά συστήματα διακυβέρνησης, που αντιμετώπιζαν το άτομο ως ένα ορθολογικά σκεπτόμενο ον. Αρχίζει λοιπόν, μια σημαντική παραγωγή έργων από διάφορους κλάδους, που έθεταν στο επίκεντρο του ενδιαφέροντός τους το άτομο, επιχειρώντας να κατανοήσουν την ιδιαίτερη φύση του. Οι εγκληματίες ως άτομα με αποκλίνουσα συμπεριφορά, αποτέλεσαν αναπόφευκτα μια κατηγορία ειδικού ενδιαφέροντος για τους ερευνητές, οι οποίοι άρχισαν να πραγματοποιούν συστηματικές έρευνες, με την χρήση διάφορων μεθόδων (π.χ. εφαρμογή πειραμάτων), με στόχο την αποκάλυψη και ερμηνεία των βαθύτερων αιτιών που προκαλούν την εγκληματική συμπεριφορά.

Τα αντικείμενα «μιλούν» και έχουν να αφηγηθούν πολλές ιστορίες. Μια προσεκτική παρατήρηση αρκεί για να αντιληφθούμε ότι μεταφέρουν πληροφορίες και νοήματα που, όταν αποκαλυφθούν και τοποθετηθούν στη σωστή σειρά, μπορούν να μας μεταφέρουν νοερά τις όψεις μιας άλλης πραγματικότητας. Με τη βοήθεια του χάρτη προσπάθησε να εντοπίσεις τα επτά επιλεγμένα αντικείμενα, που με τις ιστορίες τους θα αποτελέσουν τον οδηγό για το ταξίδι μας στον κόσμο της Εγκληματολογίας.

Ο κυριότερος εκπρόσωπος της σχολής, Cesare Beccaria, με το έργο του «Περί εγκλημάτων και ποινών» πυροδότησε μια συζήτηση γύρω από τη δίκαιη μεταχείριση των κατηγορουμένων και την προστασία τους από αυθαιρεσίες της εξουσίας γύρω από θέματα επιβολής ποινών, βασανιστηρίων, καθώς και μετέπειτα μεταχείρισης. Δεν αποτελεί τυχαίο γεγονός ότι σύμβολα κρατικής εξουσίας, όπως το πηλήκιο της Χωροφυλακής, σε περιόδους αυταρχικών καθεστώτων συνδέθηκαν με αρνητικά νοήματα, συμβολίζοντας την αυθαιρεσία, τον εκφοβισμό και τη βίαιη μεταχείριση πολιτών από πλευράς κράτους.

Κριτική στον απολυταρχισμό

Τα θεμέλια της σύγχρονης εγκληματολογικής σκέψης τοποθετούνται στον 18^ο αιώνα. Το επαναστατικό και μεταρρυθμιστικό κλίμα της εποχής επηρέασε τους διανοητές να ασχοληθούν με το φαινόμενο της κοινωνικής ανισότητας και το ζήτημα της αυταρχικής αντιμετώπισης των πολιτών από πλευράς κράτους. Οι πρώτοι που ασχολήθηκαν με το ζήτημα χαρακτηρίστηκαν ως «Κλασική Σχολή», με το έργο τους να επικεντρώνεται στην αναμόρφωση και τον εκσυγχρονισμό των ποινικών συστημάτων.

Πηλήκιο Χωροφυλακής

Τα μέλη της Κλασικής Σχολής ασχολήθηκαν επίσης με την ανάγκη επιβολής δίκαιων ποινών αφενός για την αποτροπή εγκληματικών συμπεριφορών, και αφετέρου για την ισότητα όλων ενώπιον του νόμου. Η συνηθέστερη ποινή για την εποχή ήταν η θανατική καταδίκη, ωστόσο, επέκριναν την πρακτική αυτή ως κακό πρότυπο παραδειγματισμού από πλευράς πολιτείας αλλά και ως αναποτελεσματικό μέτρο λόγω της μικρής του διάρκειας. Επίσης, ως ποινή εφαρμόζοταν με αυθαίρετο, και πολλές φορές βάρβαρο τρόπο, κυρίως σε άτομα κατώτερων τάξεων.

Σημείο συμβιβασμού φαίνεται να αποτέλεσε η εκτέλεση με την χρήση της λαιμητόμου, καθώς προκαλούσε τρόμο στους επίδοξους δράστες, ωστόσο ιστορικά συνδεόταν με ευγενή κίνητρα εφόσον πρόσφερε άμεσα αποτελέσματα απαλλάσσοντας τους καταδικασθέντες από ένα αργό και ενίοτε βασανιστικό θάνατο. Παράλληλα, η καθολική εφαρμογή της απέκλειε το ενδεχόμενο ευνοϊκής μεταχείριση των προνομιούχων.

Λαιμητόμος

Cesare Beccaria
1738 - 1794

Jeremy Bentham
1748 - 1832

Σημαντικό για την «Κλασική Σχολή» υπήρξε και το αποτύπωμα του Jeremy Bentham. Σύμφωνα με τη θεωρία του Ωφελιμισμού, το άτομο επεδίωκε τη μεγιστοποίηση της ευτυχίας και την ελαχιστοποίηση του πόνου. Προς την επίτευξη αυτού του στόχου, σημαντικό ρόλο κατείχαν οι ποινές, οι οποίες θα λειτουργούσαν αποτρεπτικά σε περίπτωση που οι συνέπειες (πόνος) ήταν βαρύτερες από τα οφέλη, που πιθανόν να προέκυπταν από τη διάπραξη ενός αδικήματος.

Πιστεύετε ότι με την θεωρία του ο Bentham υποστήριζε ή αποστρεφόταν τη θανατική ποινή; Η στέρηση της ζωής ή της ελευθερίας προκαλεί τελικά τον λιγότερο πόνο;

Σαν εγκληματίας μοιάζει...

Στο δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα έκανε την εμφάνισή της ακόμη μια θεωρία που επηρέασε σημαντικά την εγκληματολογική σκέψη στις επόμενες δεκαετίες, η Φυσιογνωμική. Η πρωτοτυπία της θεωρίας έγκειται στο γεγονός ότι προσπάθησε να συνδέσει στοιχεία της προσωπικότητας με χαρακτηριστικά της εξωτερικής εμφάνισης.

Giambattista Della Porta
1533 - 1615

Kaspar Lavater
1741 - 1801

Πράγματι, με την πρώτη ματιά, η θεωρία δεν μοιάζει υπερβολική. Αναρωτηθήκατε πόσες φορές έχετε προσπαθήσει να εξάγετε ένα συμπέρασμα για την προσωπικότητα κάποιου απλά και μόνο παρατηρώντας τον; Η ιδέα γεννήθηκε από τον Giambattista Della Porta, ο οποίος μέσα από διάφορες έρευνες προσπάθησε να αποδείξει την ύπαρξη κοινών χαρακτηριστικών ανάμεσα σε κρανία εγκληματιών και άγριων ζώων. Ο Ελβετός θεολόγος Johann Kaspar Lavater, επεκτείνοντας την ιδέα του προκατόχου του, συνέγραψε το έργο «Φυσιογνωμικά Αποσπάσματα», υποστηρίζοντας ότι μπορούμε να συναγάγουμε αρκετά στοιχεία για

τον χαρακτήρα ενός ατόμου απλά παρατηρώντας προσεκτικά το πρόσωπο ή ορισμένα σημεία του σώματος του.

Ας υποθέσουμε ότι ζείτε στον 18^ο αιώνα και είστε ένας διαπρεπής επιστήμονας που στηρίζει το έργο του στις αρχές της Φυσιογνωμικής. Ένα πρωινό, καθώς παίρνετε το γεύμα σας, σας ενημερώνουν για την διάπραξη μιας επίθεσης σε δημόσιο κτήριο, ζητώντας την συνδρομή σας για τον εντοπισμό του δράστη. Φτάνοντας στο σημείο, ενημερώνεστε ότι η αστυνομία απέκλεισε το σημείο πριν ο δράστης διαφύγει, με αποτέλεσμα πάνω στον πανικό του να πυρπολήσει το κτήριο. Τραγική συνέπεια ήταν πολλά άτομα να καούν ζωντανά και πολλά να υποστούν φοβερά εγκαύματα σε όλο τους το κορμί. Ο δράστης πιθανόν να βρίσκεται ανάμεσα στους νεκρούς, ωστόσο ενδέχεται να βρίσκεται και ανάμεσα στους τραυματίες, με πλήρως αλλοιωμένα τα χαρακτηριστικά του προσώπου και του σώματος του.

Πώς θα διαχειριζόσασταν την κατάσταση, ώστε να εντοπίσετε το σωστό άτομο, αποφεύγοντας να προκαλέσετε εκτός από φυσική και ηθική βλάβη σε έναν αθώο;

Εν βρασμώ ψυχής...

Εξίσου σημαντική στη διαμόρφωση της Εγκληματολογίας υπήρξε και η συμβολή της Ιατρικής. Ο 19^{ος} αιώνας σηματοδεύτηκε από την εμφάνιση αρκετών ιατρικών συστημάτων, που απέδιδαν στο κεντρικό νευρικό σύστημα πρωτεύοντα ρόλο στη λειτουργία του οργανισμού. Αποτέλεσμα αυτής της θεωρητικής στροφής ήταν η σύνδεση της εγκληματολογικής σκέψης με τα πεδία της Φρενολογίας και Ψυχολογίας.

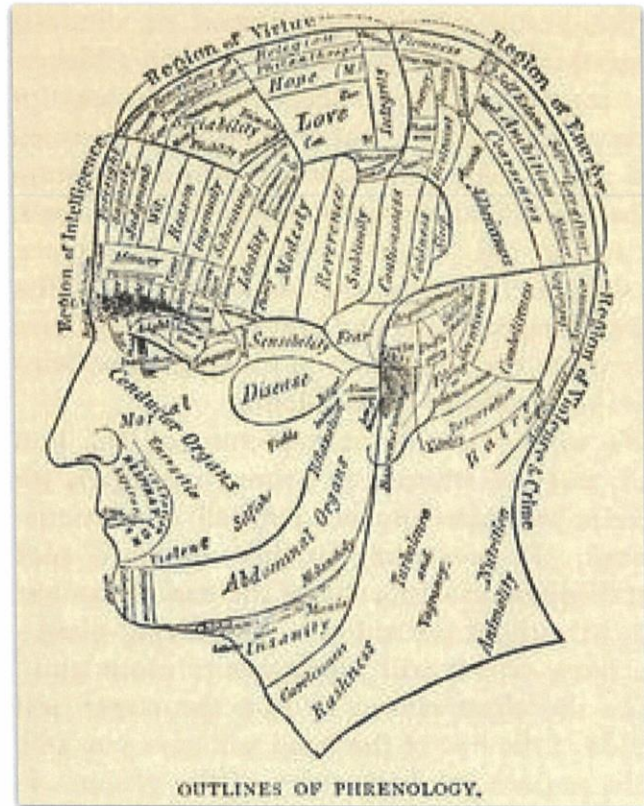

Εν ολίγοις, η θεωρητική βάση της Φρενολογίας στηριζόταν στην υπόθεση ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά καθορίζεται από εγκεφαλικές λειτουργίες, επομένως σε περιπτώσεις αποκλίνουσας συμπεριφοράς, οι αιτίες θα έπρεπε να αναζητηθούν σε εγκεφαλικές διεργασίες.

Ο Franz Joseph Gall (1758 - 1828), ως ο κυριότερος εκπρόσωπος της θεωρίας, εστίασε τις έρευνες του στη μελέτη της εξωτερικής μορφής

του κρανίου (κρανιοσκοπία), υποστηρίζοντας ότι αυτή η μέθοδος αποκαλύπτει πολύτιμα στοιχεία για τη μορφή του εγκεφάλου. Επεκτείνοντας την ιδέα του, προσπάθησε να συνδέσει διαφορετικά τμήματα του εγκεφάλου με συγκεκριμένες λειτουργίες, επιχειρώντας να συσχετίσει εγκληματικές συμπεριφορές με συγκεκριμένα υποανάπτυκτα εγκεφαλικά κέντρα.

Αδύνατον, ήταν ένας φιλήσυχος άνθρωπος...

Με την έλευση του 19^{ου} αιώνα, η Ψυχολογία αντίστοιχα αρχίζει να απαλλάσσεται από τα άκαμπτα φιλοσοφικά σχήματα που την συνόδευαν, και επικεντρώνεται πλέον σε θέματα που αφορούσαν το κεντρικό νευρικό σύστημα και ειδικότερα τον εγκέφαλο, αντιμετωπίζοντας την εγκληματική συμπεριφορά ως μια μορφή διανοητικής ασθένειας.

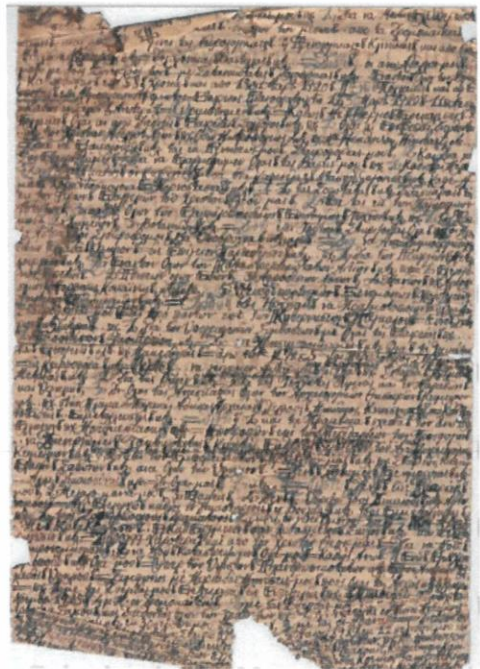

Προς αυτή την κατεύθυνση, σημαντικές υπήρξαν οι θεωρίες του Γάλλου ψυχιάτρου Philippe Pinel (1745 - 1826), ο οποίος εισήγαγε το θέμα της παραφροσύνης.

Μέσα από έρευνες παρατήρησε ότι αρκετοί ασθενείς με παραφροσύνη μπορούσαν να σκεφτούν λογικά και να εκτελέσουν μόνοι τους ορισμένες λειτουργίες, ωστόσο παρέμεναν επιθετικοί. Έτσι, οδηγήθηκε στο

συμπέρασμα ότι η παραφροσύνη και η εγκληματικότητα παρουσίαζαν πολλές ομοιότητες. Αν και αρκετοί εγκληματίες παρουσίαζαν λογική συμπεριφορά, στις υπόλοιπες εκφάνσεις της ζωής τους δεν μπορούσαν να ελέγξουν την συμπεριφορά τους, παραβιάζοντας συστηματικά τον νόμο.

Η κατάσταση αυτή διαπιστώνεται μέσα από επιστολές κρατουμένων ή ατόμων με ψυχικές διαταραχές, που ενώ είχαν επιθετική συμπεριφορά, στα γράμματά τους παρουσίαζαν ιδιαίτερες ευαισθησίες, προβληματισμούς ακόμη και αντίληψη της κατάστασης τους.

Επιστολή Κρατουμένου

Παρατηρήστε προσεκτικά το κρανίο στη προθήκη, και σε συνδυασμό με το παραπάνω σχεδιάγραμμα προσπαθήστε να διακρίνετε και να συνδέσετε τα ανάλογα σημεία με τις αντίστοιχες συμπεριφορές. Αν είστε σε ομάδα, μπορείτε να ψηλαφίσετε το κεφάλι του συντρόφου σας, επιχειρώντας να διακρίνετε εάν παρουσιάζει κάποια εμφανή διαφοροποίηση με το κρανίο της προθήκης. Σε περίπτωση που εντοπίσετε κάποια διαφορά, ανατρέξτε στο σχεδιάγραμμα και δείτε ποιά συμπεριφορά αντιστοιχεί στο σημείο.

Σκεφτείτε και συζητήστε, εάν η διαφορά ή η ταύτιση που εντοπίσατε δικαιολογεί ορισμένες συμπεριφορές και αντιδράσεις του.

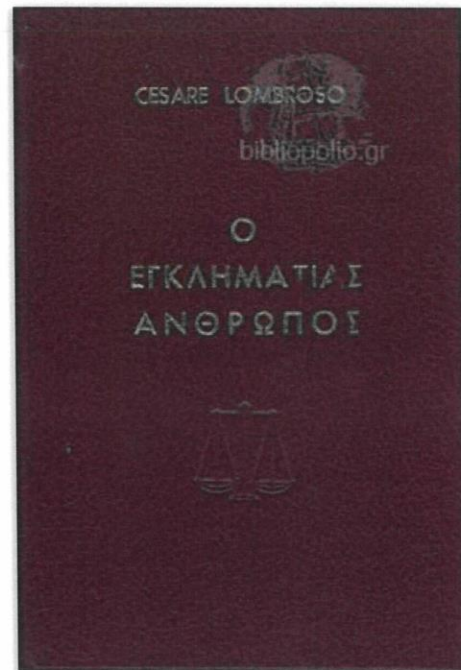
Μια νέα επιστήμη γεννιέται

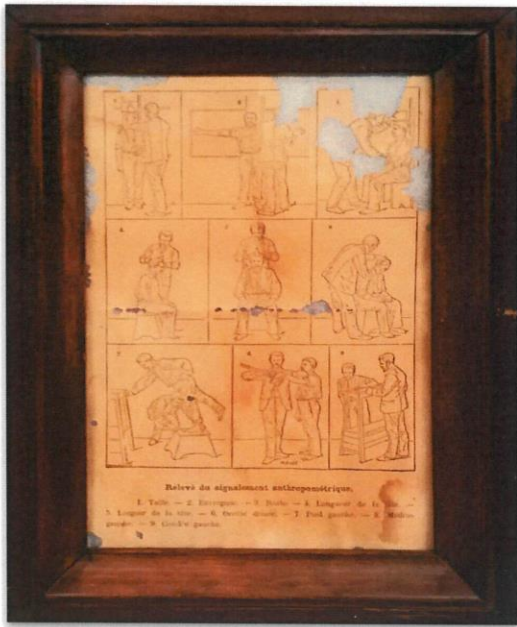
Η θεμελίωση της Εγκληματολογίας σε αυτόνομο επιστημονικό κλάδο με ανεξάρτητες θεωρητικές αρχές υπήρξε αποτέλεσμα ρήξης με προγενέστερα θεωρητικά σχήματα, που βασίζονταν στην ιδέα της Ελεύθερης Βούλησης. Το νέο αυτό ρεύμα επιχειρούσε να αντικαταστήσει αυτές τις υποθέσεις με αρχές που στηρίζονταν σε επαληθεύσιμα εμπειρικά παρατηρησιακά δεδομένα. Οι συγκεκριμένες αρχές θα έβρισκαν εφαρμογή μέσα από τις έρευνες της Ιταλικής Θετικής Σχολής, η οποία υποστήριζε ότι η εγκληματική συμπεριφορά ήταν αποτέλεσμα βιολογικών παραγόντων. Οι θεωρίες αυτές μπορούσαν να επιβεβαιωθούν ή να διαψευστούν με την ανάλογη χρήση επιστημονικών μεθόδων (π.χ. πειράματα).

Ορόσημο αποτελεί το έτος 1876, όταν ο Ιταλός ιατρός Cesare Lombroso (1835 - 1909) δημοσίευσε το έργο του με τίτλο «Ο εγκληματίας άνθρωπος».

Μετά από σειρά πειραμάτων σε περισσότερους από τρεις χιλιάδες ασθενείς, ο Lombroso υιοθέτησε την άποψη ότι ο εγκληματίας παρουσίαζε βιολογικά χαρακτηριστικά, που τον καθιστούσαν διαφορετικό από τους άλλους ανθρώπους, καθώς παρέμενε προσκολλημένος σε ένα προγενέστερο εξελικτικό στάδιο. Τη συγκεκριμένη κατάσταση ονόμασε «αταβισμό». Το άτομο που εμφάνιζε στοιχεία αταβισμού ασφουκτιούσε μέσα στους κανόνες της σύγχρονης κοινωνίας με αποτέλεσμα να παραβιάζει συστηματικά τον νόμο.

**Μεθοδολογία
Ανθρωπομετρικών
Αποτυπώσεων**

Η ιδέα ύπαρξης βιολογικών παραγόντων που συνέβαλαν στην εμφάνιση εγκληματικής συμπεριφοράς προκάλεσε την ανάπτυξη του πεδίου της Χαρακτηρολογίας. Ο Lombroso μέσω αυτής της ιδέας προσπάθησε να αποκαλύψει τη σχέση ανάμεσα σε σωματικά και πνευματικά χαρακτηριστικά, αποδεικνύοντας ότι ο εκ γενετής εγκληματίας μπορεί να διακριθεί από τον μη εγκληματία με βάση χαρακτηριστικά της

εξωτερικής του εμφάνισης, τα οποία ονόμασε «στίγματα». Για τον προσδιορισμό αυτών των χαρακτηριστικών δημιούργησε ένα λεπτομερειακό σύστημα μετρήσεων του ανθρώπινου σώματος, με το οποίο μπορούσε να εντοπίσει σωματικές ανωμαλίες, και εν συνεχεία να τις ταυτίσει με ανάλογες εγκληματικές συμπεριφορές.

Στα στίγματα δεν συμπεριλήφθηκαν αποκλειστικά βιολογικά χαρακτηριστικά της εξωτερικής εμφάνισης, αλλά και στοιχεία, όπως τα τατουάζ. Μετά από παρατηρήσεις σε στρατιώτες, κατέληξε στο συμπέρασμα πως όσοι έφεραν τατουάζ εμφάνιζαν συγκριτικά ανέντιμη συμπεριφορά σε σχέση με τους υπολοίπους.

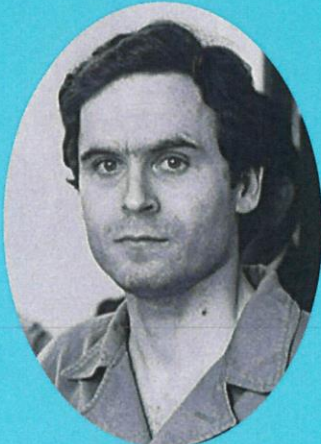
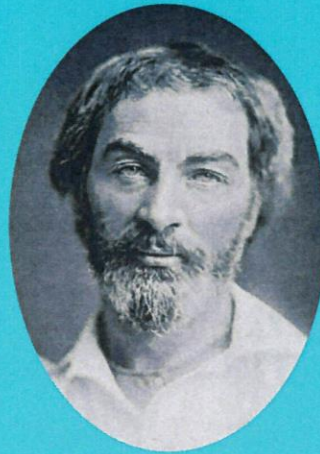
**Ανθρώπινος Ιστός
με Δερματοσιξία**

Στα «στίγματα» ο Lombroso ενέταξε στοιχεία, το ασύμμετρο πρόσωπο, το μεγάλο κεφάλι, το άγριο βλέμμα, τα προεξέχοντα χείλη κ.α. Πιστεύετε ότι μια προσεκτική παρατήρηση αυτών των χαρακτηριστικών αρκεί για να αποκαλυφθεί ένας δράστης;

Παρατήρησε προσεκτικά τις ακόλουθες φωτογραφίες και προσπάθησε να εντοπίσεις τους τρεις εγκληματίες.

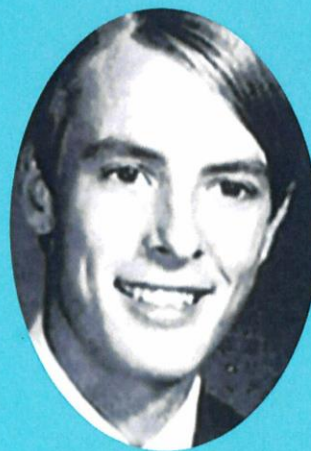
John Wayne Gacy

Αμερικανός δολοφόνος, που βίασε και σκότωσε 33 νεαρούς άνδρες και αγόρια τα οποία έθαβε κάτω από το σπίτι του.

Theodore Bundy

Αμερικανός δολοφόνος, ο οποίος σκότωσε τουλάχιστον 36 γυναίκες. Ο Bundy, αποτελεί «σχολή» για τους Αμερικανούς εγκληματολόγους, καθώς φέρεται να οδηγήθηκε στη δολοφονική τρέλα μετά από μια ερωτική απογοήτευση.

Richard Trenton Chase

Αμερικανός δολοφόνος, ο οποίος σκότωσε 6 ανθρώπους σε διάστημα ενός μήνα στο Σακραμέντο. Έλαβε το προσωνύμιο «Ο βρυκόλακας του Σακραμέντο» καθώς έπινε το αίμα των θυμάτων του.

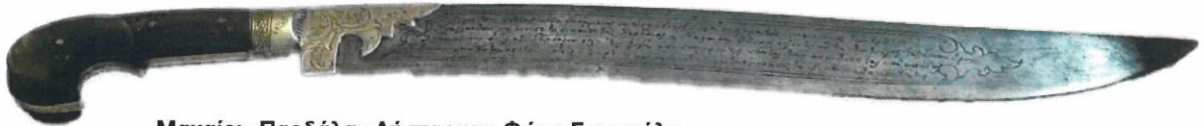

Θύτες ή θύματα της κοινωνίας;

Ο 19^{ος} αιώνας πέρα από την καθοριστική επιρροή των ατομικών παραγόντων στη διαδικασία της εγκληματογένεσης, χαρακτηρίστηκε και για την ανάπτυξη κοινωνιολογικών θέσεων, που επιχειρούσαν να ερμηνεύσουν το εγκληματικό φαινόμενο. Οι εκπρόσωποι αυτής της ιδέας δημιούργησαν τη «Σχολή του Κοινωνικού Περιβάλλοντος», όπου με το έργο τους προσπάθησαν να αναδείξουν τον καθοριστικό ρόλο της κοινωνίας στην εμφάνιση του εγκληματολογικού φαινομένου.

Ο πρώτος που επιχειρήσε να αναδείξει το κοινωνικό περιβάλλον ως παράμετρο της εγκληματικής συμπεριφοράς ήταν ο ιατρός και ιατροδικαστής Alexander Lacassange. Για να περιγράψει την ιδέα του, προσομοίωσε το κοινωνικό περιβάλλον με «καλλιέργεια», και τον εγκληματία με «μικρόβιο». Το μικρόβιο αυτό δεν απασχολεί την κοινωνία μέχρι τη στιγμή που θα βρει τις κατάλληλες συνθήκες για να αναπτυχθεί και να επιφέρει προβλήματα. Συνεπώς, το περιβάλλον συνιστά τον καθοριστικότερο παράγοντα ανάπτυξης αντικοινωνικών και εγκληματικών συμπεριφορών.

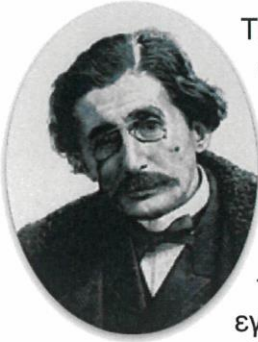

Μαχαίρι «Παρδάλα» Λήσταρχου Φώτη Γιαγκούλα

Την εν λόγω θέση επιβεβαιώνει το διαχρονικό φαινόμενο της αυτοδικίας. Σύμφωνα με αυτό, άτομα που αισθάνονται αδικημένα από τη στάση της κοινωνίας επιλέγουν να περάσουν στη σφαίρα της εγκληματικότητας, πιστεύοντας ότι έτσι θα αποδώσουν το δίκαιο που τους στερήθηκε.

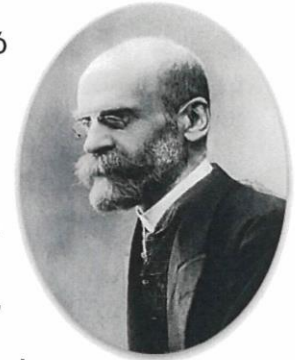
Διάβασε προσεκτικά το ποίημα που αναγράφεται στην Παρδάλα του λήσταρχου Φώτη Γιαγκούλα, και προσπάθησε να απομονώσεις τα σημεία που παραπέμπουν στο φαινόμενο της αυτοδικίας.

Την κοινωνιολογική προσέγγιση επέκτεινε με το έργο του και ο Γάλλος δικαστής Gabriel Tarde, μέσω της θεωρίας της «μίμησης».

Σύμφωνα με αυτήν, οι άνθρωποι έχουν την τάση να αντιγράφουν ο ένας τον άλλο ανάλογα με την συχνότητα των επαφών τους. Έτσι, σε παραβατικές κοινωνίες, όπου οι επαφές ποικίλλουν, ενδέχεται μέσω του μιμητισμού οι κοινωνοί να ακολουθήσουν εγκληματικές συμπεριφορές. Η θέση του γίνεται αντιληπτή μέσα από το παράδειγμα του επαγγελματία δολοφόνου, οι οποίοι δεν παρουσίαζαν κάποια εγκληματική προδιάθεση, ωστόσο η γέννησή τους σε εγκληματικά περιβάλλοντα τούς εισήγαγε σε μια εγκληματική πορεία.

Οι θέσεις της Κοινωνιολογικής Σχολής αποκρυσταλλώνονται μέσα από το έργο του Emile Durkheim (1858 - 1917). Η κύρια συμβολή του στον χώρο της Εγκληματολογίας έγκειται στην προσέγγιση της αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Σε αντίθεση με τους μελετητές που αναζητούσαν τα αίτια του εγκλήματος σε εξωγενείς παράγοντες, όπως το κλίμα, τις οικονομικές συγκυρίες, τη πληθυσμιακή πυκνότητα κ.λπ., ο Durkheim επικεντρώθηκε στην ίδια τη φύση της κοινωνίας και ειδικότερα στο κοινωνικό περιβάλλον. Σύμφωνα με αυτή την αρχή, το έγκλημα αποτελεί εγγενές στοιχείο κάθε κοινωνίας, και προκύπτει μέσα από την κοινωνική αλληλεπίδραση. Έτσι, το έγκλημα δεν αποτελεί απόρροια παθολογικών παραγόντων, αλλά, όπως το χαρακτήρισε, ένα κανονικό κοινωνικό φαινόμενο. Συνειδητοποίησε ουσιαστικά ότι το εγκληματικό φαινόμενο δεν ήταν απαραίτητα κακό, αλλά αντίθετα αναγκαίο και χρήσιμο, καθώς συνέβαλε στην εξέλιξη της κοινωνίας και των θεσμών της.

Είστε καθηγητής Εγκληματολογίας, και δίνετε μία διάλεξη γύρω από το έργο του Emile Durkheim. Καθώς εξελίσσεται η παρουσίαση, αναφέρετε τη θέση που υποστηρίζει ότι, «το έγκλημα είναι ένα κανονικό κοινωνικό φαινόμενο, που εμφανίζεται σε κάθε μορφή κοινωνίας, αποτελώντας παράλληλα κάτι αναγκαίο και χρήσιμο για τη διαμόρφωσή της».

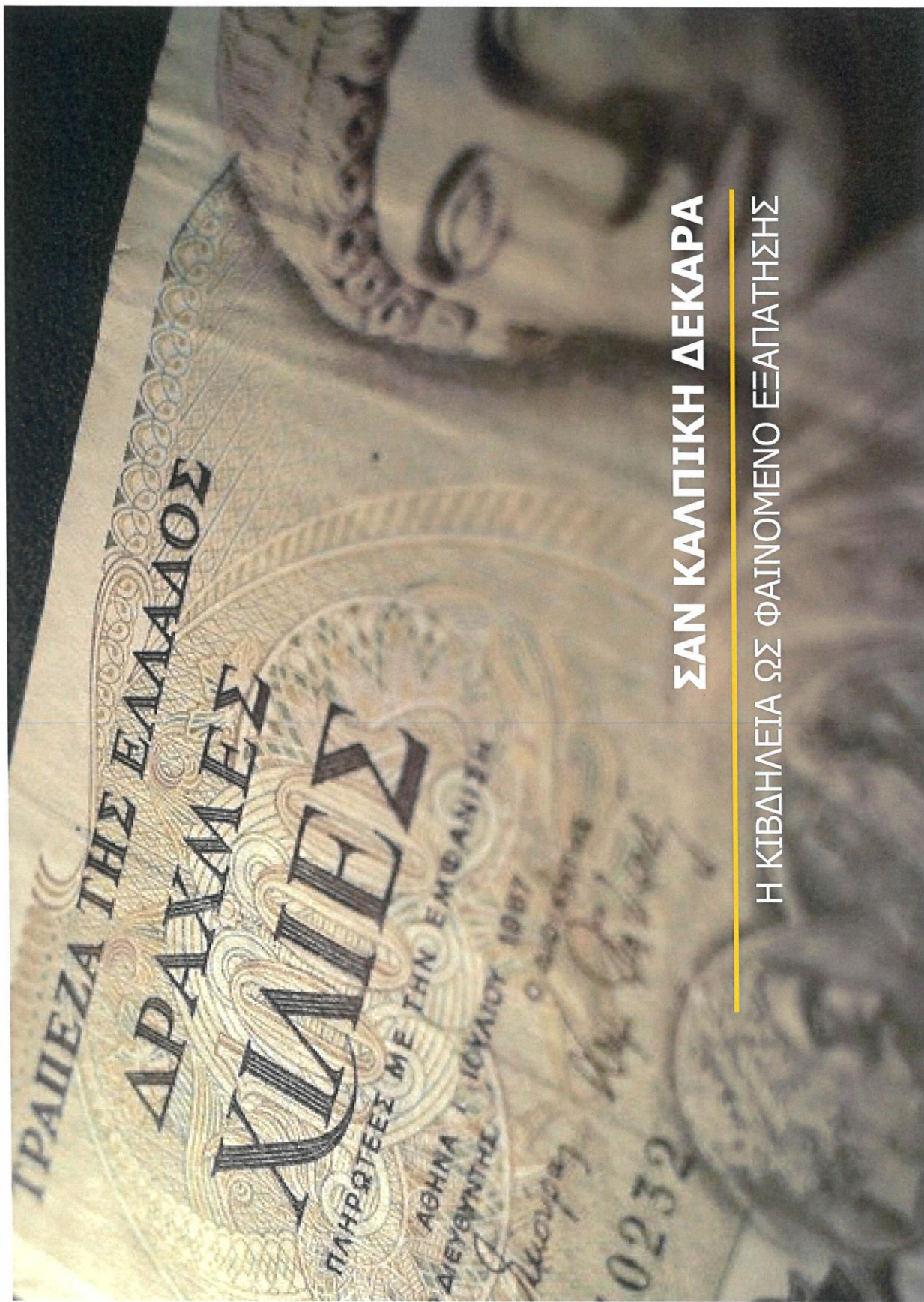
Τότε, κάποιος από το ακροατήριο παρεμβαίνει και σας ζητά να αναπτύξετε ένα υποθετικό σενάριο, ώστε η εν λόγω θέση να γίνει περισσότερο κατανοητή. Πώς θα χτίζατε λοιπόν, αυτή την ιστορία;

Ο χάρτης θα σε οδηγήσει στα 7 αντικείμενα.
Ακολούθησε τους αριθμούς για ανακαλύψεις τους ιστορικούς
σταθμούς στην εξέλιξη της Εγκληματολογίας.

Δεύτερη θεματική διαδρομή

Σαν κάλπικη δεκάρα

ΣΑΝ ΚΑΛΠΙΚΗ ΔΕΚΑΡΑ

Η ΚΙΒΔΗΛΕΙΑ ΩΣ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΕΞΑΠΑΤΗΣΗΣ

Ο ΣΤΟΧΟΣ ΓΙΑ ΕΠΙΒΙΩΣΗ, Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΚΑΙ Ο ΣΤΑΔΙΑΚΟΣ ΚΑΤΑΜΕΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΚΑΛΙΕΡΓΗΣΑΝ ΤΟ ΕΔΑΦΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΑΛΛΑΚΤΙΚΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ, Η ΟΠΟΙΑ ΔΙΕΥΚΟΛΥΝΕ ΣΤΗΝ ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΩΝ ΑΓΑΘΩΝ. ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΕ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟ ΜΕ ΤΗΝ ΕΞΩΣΤΡΕΦΕΙΑ ΚΑΠΟΙΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΩΝ, ΠΕΡΙΠΛΕΞΑΝ ΤΙΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΣΥΝΑΛΛΑΓΗΣ, ΜΕ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΝΑ ΚΑΤΑΣΤΕΙ ΑΝΑΓΚΑΙΑ Η ΕΞΕΥΡΕΣΗ ΠΙΟ ΑΣΦΑΛΩΝ ΚΑΙ ΕΥΚΟΛΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΙΜΩΝ ΜΕΘΟΔΩΝ. Η ΛΥΣΗ ΣΤΙΣ ΑΝΑΔΥΟΜΕΝΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΠΡΟΗΛΘΕ ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΑΚΑΛΥΨΗ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ.

Η ΑΚΟΡΕΣΤΗ ΕΠΙΘΥΜΙΑ ΓΙΑ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΠΛΟΥΤΟΥ ΓΕΝΝΗΣΕ, ΩΣΤΟΣΟ, ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΚΙΒΔΗΛΕΙΑΣ, ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΠΟΥ ΥΦΙΣΤΑΤΑΙ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ, ΑΠΕΙΛΩΝΤΑΣ ΟΧΙ ΜΟΝΟ ΤΑ ΔΙΑΦΟΡΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΑΛΛΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ.

ΔΕΚΑ ΑΠΟ ΤΑ ΠΛΑΣΤΑ ΤΡΑΠΕΖΟΓΡΑΜΜΑΤΙΑ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΑΠΟΤΕΛΟΥΝ ΑΦΟΡΜΗ ΝΑ ΜΙΛΗΣΟΥΜΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΧΑΡΑΞΗΣ, ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΜΕΘΟΔΟΥΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΠΟΥ ΜΗΧΑΝΕΥΟΝΤΑΝ ΤΑ ΑΤΟΜΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΤΟΥΣ ΝΑ ΘΗΣΑΥΡΙΣΟΥΝ.

Η ΕΦΕΥΡΕΣΗ ΤΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ

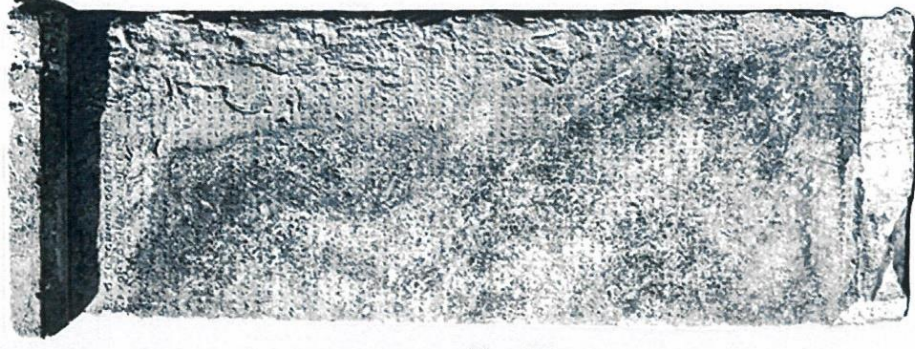
Από αναφορές του ιστορικού Ηροδότου γνωρίζουμε ότι το χρήμα υπήρξε επινοήση των ατόμων που έζησαν και έδρασαν στις περιοχές της Δυτικής Μικράς Ασίας, και συγκεκριμένα στη περιοχή της Λυδίας, περίπου στα τέλη του 7ου αιώνα π.Χ.

Οι απόψεις γύρω από την εμφάνιση της νομισματοκοπίας διίστανται, ωστόσο, η επικρατέστερη θεωρία υποστηρίζει ότι εμφανίστηκε ως αποτέλεσμα σύμβασης, στην οποία προχώρησαν τα άτομα με απώτερο στόχο τη διευκόλυνση των συναλλαγών τους, στη βάση ενός σταθερού μετρικού συστήματος.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

Το πρώτο χρήμα είχε τη μορφή νομισμάτων, μικρών δίσκων συνήθως κατασκευασμένων από πολύτιμα μέταλλα, με συγκεκριμένες διαστάσεις και βάρος που έφεραν έκτυπες παραστάσεις. Η εγγενής αξία που κατείχαν επέτρεπε τη χρήση τους ως μέσο συναλλαγής, με βάση τους κανόνες που θέσπιζε, αναγνώριζε και καθιέρωνε μια κοινωνία.

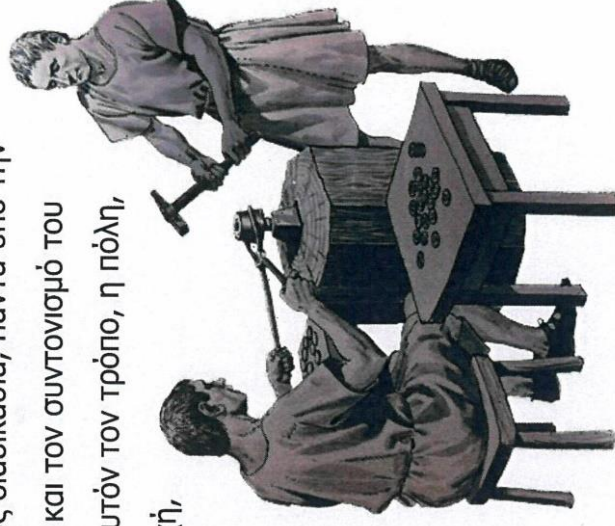
ΔΙΑΚΟΣΜΗΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Παρά τον μεγάλο αριθμό παραγωγής τους, τα νομίσματα δεν υστερούσαν σε καλλιτεχνική αξία. Αυτό που μπορεί να επισημανθεί είναι η έλλειψη πρωτοτυπίας ως προς την επιλογή της θεματολογίας και της τεχνοτροπικής εξέλιξης των εικονογραφικών τους τύπων. Η κατάσταση αυτή ήταν αποτέλεσμα της συνεχούς και επιμελούς κρατικής φροντίδας, που στόχευε στη διατήρηση μιας σταθερής μορφής του νομίσματος, ώστε να καλλιεργείται κλίμα εμπιστοσύνης μεταξύ των συναλλασσόμενων μερών.

ΕΚΔΟΥΣΑ ΑΡΧΗ

Για την δημιουργία και κοπή των νομισμάτων υπεύθυνα ήταν τα νομισματοκοπεία κάθε πόλης. Συνεπώς, οι «επίσημες» κοπές νομισμάτων παράγονταν αποκλειστικά από αναγνωρισμένες αρχές, που χαρακτηρίζονταν από την νομιμότητα στην παραγωγική τους διαδικασία, πάντα υπό την άμεση εποπτεία και τον συντονισμό του κράτους. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η πόλη, ως εκδούσα αρχή, διασφάλιζε τη συνέπεια και την αξιοπιστία του νομισματικού της μέσου.

ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΚΙΒΔΗΛΕΙΑΣ

Τα πρώτα κρούσματα παραχάραξης συναντώνται σχεδόν παράλληλα με την εμφάνιση του χρήματος. Μέσω της παραγωγής νοθευμένων νομισμάτων, οι αρχαίοι παραχαράκτες επεδίωκαν να εξαπατήσουν και να βλάψουν οικονομικά τρίτους, με απώτερο στόχο την συσσώρευση πλούτου.

Η μείωση του βάρους, η μικρή περιεκτικότητα σε πολύτιμο μέταλλο, η έκδοση νομισμάτων με μεγαλύτερη ονομαστική αξία σε σχέση με την εγγενή τους αξία ήταν μερικές από τις τεχνικές που χρησιμοποιούσαν.

Πλαστά τραπεζογραμμάτια

- Διάφορες κοινωνικοπολιτικές και οικονομικές εξελίξεις συμβάλλουν στην εξέλιξη και μεταβολή των μορφολογικών χαρακτηριστικών του χρήματος.
- Ωστόσο, η δύναμη που προσφέρει στον κάτοχό του παραμένει μια σταθερή - διαχρονική συνθήκη, με αποτέλεσμα πολλά άτομα να καταφεύγουν σε παράνομες διαδικασίες στην προσπάθειά τους να το αποκτήσουν. Παρατηρείται λοιπόν, μία πληθώρα εμφάνταστων τεχνικών που κάνουν την κβδηλεία ένα συνεχώς εξελισσόμενο φαινόμενο.
- Στη συνέχεια, θα πραγματοποιηθεί μία ανάλυση των εννέα τραπεζογραμματίων της συλλογής, ώστε να προβληθούν διάφορες πτυχές της ζωντανής αυτής διαδικασίας.

Η συνεχής ανάπτυξη του εμπορίου επέφερε την διαχείριση ολοένα μεγαλύτερων χρηματικών ποσών, με αποτέλεσμα να καταστεί αναγκαία η εξεύρεση μεθόδων που θα διευκόλυναν και κυρίως θα διασφάλιζαν τις συναλλαγές. Τις αναδεδόμενες απαιτήσεις θα κάλυπτε η εφεύρεση των τραπεζογραμματίων, τα οποία θα λειτουργούσαν ως «υποσχετικά». Ένα κείμενο δηλαδή, όπου αυτός που το συντέσασε, ο συντάκτης του, υποσχόταν ότι θα καταβάλλει το αναγραφόμενο ποσό στο πρόσωπο με το οποίο έκανε την συναλλαγή.

•
•
•

Τραπεζογραμμάτιο 100 δρχ. Έτος: 1855

Με αυτόν τον τρόπο, το εκάστοτε νομισματικό μέσο δεν ήταν αναγκαίο να μεταφέρει την εγγενή ανταλλακτική του αξία σε είδος, όπως συνέβαινε με τα νομίσματα, αλλά πλέον μπορούσε να κατέχει πολύ μεγαλύτερη ονομαστική αξία σε σύγκριση με την αντικειμενική του.

•
•
•

Τραπεζογραμμάτιο 1.000.000 δρχ. Έτος: 1944

Τραπεζογραμμάτιο 100 δρχ. Έτος: 1900

Οι κτηδηλοποιοί ακολούθησαν λοιπόν, τις εξελίξεις της νομισματικής, και ανέπτυξαν νέους μηχανισμούς παραχάραξης, επιχειρώντας να αντιγράψουν με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ακρίβεια τα αυθεντικά τραπεζογραμμάτια. Οι πρώτες απόπειρες απαιτούσαν λεπτομερή χειρωνακτική εργασία, ωστόσο, με την έλευση των τυπογραφικών μηχανών δημιουργούνται νέα δεδομένα τόσο στην παραγωγική διαδικασία όσο και στον όγκο παραγωγής.

Τραπεζογραμμάτιο 100.000 δρχ. Έτος: 1944

Βάσει των νέων δεδομένων, το εμπόδιο που καλούνταν τώρα να ξεπεράσουν οι παραχαράκτες ήταν το υλικό κατασκευής των τραπεζογραμμάτων. Αν και τα παλαιότερα ήταν κατασκευασμένα από χαρτί, σταδιακά άρχισαν να χρησιμοποιούνται πιο ανθεκτικά και περίπλοκα στην κατασκευή τους υλικά, όπως ειδικά χαρτιά από ίνες ρυζιού, μεταξιού κ.α. Για παράδειγμα, τα σημερινά τραπεζογραμμάτια αποτελούν πρόσμειξη πεπεσμένων φυτικών ινών σε ποσοστό 75% βαμβάκι και 25% λινό.

Αντίστοιχα, στην προσιπία τους να περιόρισουν τα προϊόντα παραχάραξης και να διατηρήσουν την αξιοπιστία των τραπεζογραμμάτων που εξέδιδαν, τα νομισματοκοπεία εφεύρισκαν συνεχώς νέες πολύπλοκες τεχνικές.

Έτσι, στην εκτύπωση χρησιμοποιήθηκαν κατά καιρούς μελάνια ειδικών προδιαγραφών, υλικά από ίνες που φωσφορίζουν κάτω από ειδικές συνθήκες κ.λπ. Τα σχέδια φτιάχνονταν από εξειδικευμένους χαράκτες, και εφαρμόζονταν σε αυτά υδατογραφήματα, ολογράμματα και διάφορες άλλες τεχνικές.

Τραπεζογραμμάτιο 100.000 δρχ. Έτος: Δεν διακρίνεται

Παρόλα αυτά, οι παραχαράκτες ανακάλυπταν συνεχώς νέους τρόπους για να αποδώσουν ένα πλαστό τραπεζογραμμάτιο με μεγάλη ακρίβεια, σε σημείο που και τα πιο πολύπλοκα συστήματα ασφαλείας αποδεικνύονταν ανεπαρκή. Αποτέλεσμα ήταν οι διάφορες κρατικές αρχές, ήδη από την αρχαιότητα να διατηρούν σε καίρια εμπορικά σημεία ειδικούς επιτηρητές, όπως αγορανόμους, μετρονόμους, δοκιμαστές νομισμάτων και μια σειρά από άλλες ειδικότητες, ώστε να ελέγχουν το διακινούμενο χρήμα διασφαλίζοντας ουσιαστικά την εντιμότητα των συναλλαγών.

•
•
•

Τραπεζογραμμάτιο 1 δραχ. Έτος: 1941

Τραπεζογραμμάτιο 1 δραχ. Έτος: Δεν διακρίνεται

•
•
•

Παραχαράκτες δεν ήταν αποκλειστικά μεμονωμένα άτομα που επεδίωκαν το δόλιο κέρδος. Παράδοξο αποτελεί το γεγονός ότι ρόλο παραχαράκτη έπαιρναν ακόμη και τα ίδια τα κράτη, διαχέοντας στις αγορές τους πλαστά τραπεζογραμμάτια ή κίβδηλα νομίσματα. Το συγκεκριμένο φαινόμενο στόχευε στη συσσώρευση κέρδους σε περιόδους πολεμικών συγκρούσεων ή σε περιπτώσεις λανθασμένων πολιτικών επιλογών, οι οποίες επέφεραν πέρα από πολιτικό και οικονομικό κόστος στις κυβερνήσεις.

Τραπεζογραμμάτιο 1 δρχ. Έτος: Δεν διακρίνεται

•
•
•

Η παραχάραξη συνδέεται επίσης και με την συλλεκτική δραστηριότητα. Ήδη από την εποχή της Αναγέννησης ορισμένα νομίσματα και αργότερα τραπεζογραμμάτια, λόγω κάποιων ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους αποκτήσαν πολύ μεγαλύτερη αξία από την ονομαστική τους. Οι παραχάρακτες εκμεταλλεζόμενοι αυτό το γεγονός, παρήγαγαν κίβδηλα νομίσματα, παρουσιάζοντάς τα στους συλλέκτες ως αυθεντικά. Σε αυτή την περίπτωση, ακόμη και αν δημιουργούσαν ένα τέλειο αντίγραφο, το κέρδος ήταν πολύ μεγαλύτερο.

Τραπεζογραμμάτιο 1 δρχ. Έτος: Δεν διακρίνεται

Ένα νομισματικό μέσο θεωρείται κίβδηλο, καθώς διαφεύγει των νόμιμων διαδικασιών και του ελέγχου της κρατικής αρχής, διατράσσοντας και υπονόμευοντας την κοινωνική λειτουργία, ακόμη και αν έχει κατασκευαστεί με την ίδια περιεκτικότητα σε πολυτιμο μέταλλο, ή έχει το ίδιο μέγεθος, το ίδιο βάρος και την ίδια σφραγίδα με το νόμισμα της επίσημης έκδοσης.

Επομένως, ακόμη κι αν το αποτέλεσμα είναι εξαιρετικό από αισθητικής άποψης, το κίβδηλο νόμισμα δεν γίνεται ποτέ αποδεκτό, αφού προσβάλλει την ηθική τάξη πραγμάτων.

•
•
•

Τραπεζογραμμάτιο 1 δρχ. Έτος: Δεν διακρίνεται

Παιχνίδι καταδίωξης

Αθήνα, έτος 1900. Ένα ηλιόλουστο πρωινό περνά την πόρτα του Νομισματικού Μουσείου ένας ψηλός νεαρός άνδρας με κάπως ταλαιπωρημένα χαρακτηριστικά, τα οποία έκρυβε επιδέξια η κομψή του εμφάνιση. Κοντοστάθηκε για μια στιγμή, σαν να επιχειρούσε να ανασυντάξει δυνάμεις, και με μια απότομη στροφή, κατευθύνθηκε γρήγορα προς το σημείο υποδοχής. Αφού καλημέρισε τον φύλακα, ζήτησε ευγενικά να δει τον Διευθυντή του Μουσείου, ήδη διάσημο στους κύκλους της Αρχαιολογίας, καθηγητή Ιωάννη Σβορώνο.

Ο φύλακας διστακτικά ζήτησε να μάθει το λόγο της επίσκεψής του, ωστόσο ο βιαστικός και κάπως μυστήριος επισκέπτης δεν φάνηκε διατεθειμένος να αποκαλύψει τις προθέσεις του. Ο φύλακας, αφού συνεννοήθηκε με τον καθηγητή, μετέφερε τον επισκέπτη στο γραφείο του και απομακρύνθηκε.

Μετά τις πρώτες συστάσεις, οι δύο άντρες βρίσκονταν πάνω από το γραφείο να παρατηρούν με καρφωμένο το βλέμμα μια στοίβα από μικρά αρχαία νομίσματα διαφόρων τύπων. Και οι δύο είχαν βυθιστεί στις σκέψεις τους, μέχρι που ο μυστήριος άνδρας αποφάσισε να σπάσει τη σιωπή του, ανακοινώνοντας την επιθυμία του να δωρίσει και να ανταλλάξει μερικά από τα νομίσματα με άλλα από τη συλλογή του Μουσείου.

Ο καθηγητής, αφού παρατήρησε προσεκτικά τα νομίσματα, υπέθεσε ότι η πρόταση του επισκέπτη ήταν μια επωφελής συμφωνία για το Μουσείο, και δέχτηκε την προσφορά. Πράγματι, η τεχνολογία κατασκευής, το υλικό, η ακρίβεια βάρους και η τελειότητα στη λεπτομέρεια συνέκλιναν στο να υποθέσει κανείς ότι επρόκειτο για πολύτιμα και ασφαλώς σπάνια νομίσματα. Μετά την απρόσμενη αυτή συνάντηση η επικοινωνία των δύο αντρών διακόπηκε, ωστόσο η μοίρα τους επεφύλασσε μια δραματική σύνδεση.

Μόλις μερικούς μήνες μετά άρχισαν να κυκλοφορούν φήμες -οι οποίες θα αποδεικνύονταν αληθείς- ότι η αγορά αρχαιοτήτων αλλά και ιδιωτικές συλλογές είχαν πλημμυρίσει με κίβδηλα αρχαία νομίσματα. Ακούγοντας τα νέα αυτά, ο καθηγητής Σβορώνος θυμήθηκε την συνάντηση εκείνη με τον περίεργο άνδρα, και υποψιασμένος ζήτησε να του φέρουν τα νομίσματα για μια εκ νέου εξέταση. Μετά από εξονυχιστικό έλεγχο, και αφού έλαβε τη γνώμη διάφορων ειδικών, αντιλήφθηκε ότι βρισκόταν μεταξύ των θυμάτων που εξαπατήθηκαν.

Οι καταγγελίες και οι αποκαλύψεις άρχισαν να διαδέχονταν η μία την άλλη, με τη λίστα των θυμάτων να περιλαμβάνει ακόμη και μερικά από τα μεγαλύτερα μουσεία του κόσμου. Τα περιστατικά διέρρευσαν στον τύπο, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένας μύθος γύρω από την δράση του

παραχαράκτη. Ο καθηγητής ντροπιασμένος από το γεγονός και αγανακτισμένος για την κακή φήμη που απέκτησε η Ελλάδα διεθνώς, έθεσε σαν προσωπικό του στόχο να αποκαλύψει την παράνομη δράση του απατεώνα.

Αρχίζει λοιπόν, μια αγωνιώδης προσπάθεια συγκέντρωσης στοιχείων που θα αποκάλυπταν την δράση του κακοποιού. Αφού εξέτασε εκατοντάδες νομίσματα, προσπάθησε να συνδέσει όσα στοιχεία είχε στη διάθεσή του, ξετυλίγοντας σιγά σιγά το κουβάρι του μυστηρίου. Με κίνδυνο της ζωής του κατάφερε να αποκαλύψει τα δίκτυα επικοινωνίας του δράστη, να βρει δηλαδή άτομα κλειδιά με τα οποία ο δράστης συνεργαζόταν, ενώ αποκάλυψε και μερικά από τα εργαστήρια που διατηρούσε ο παραχαράκτης σε διάφορα σημεία της Ελλάδας.

Καθηγητής Ιωάννης Σβορώνος

Όμως μάταια· ο παραχαράκτης συνέχιζε ανενόχλητος την υπόγεια δράση του, χωρίς να έχει γίνει αντιληπτός για χρόνια. Ταξίδευε σε όλες τις μεγάλες πρωτεύουσες της Ευρώπης, αλλά και στην Αμερική, ώσπου το 1914 επισκέφθηκε το Βρετανικό Μουσείο. Εκεί κατάφερε να πουλήσει με επιτυχία πολλά από τα κίβδηλα νομίσματα που μετέφερε, αποσπώντας το υπέρογκο για την εποχή ποσό των 10.000 αγγλικών λιρών. Ωστόσο, υπέπεσε στο σφάλμα να παραμείνει στο Λονδίνο για μερικές μέρες, απολαμβάνοντας τους καρπούς της δόλιας δράσης του.

Το Βρετανικό Μουσείο, μετά την αγορά των νομισμάτων από τον άνδρα, τα έστειλε σε εκτιμητές για εξέταση. Οι εκτιμητές ακούγοντας την εμπλοκή του συγκεκριμένου ατόμου στην υπόθεση, αποφάνθηκαν ότι επρόκειτο για προϊόν παραχάραξης. Αμέσως, ενημερώθηκαν οι κρατικές αρχές και εκδόθηκε ένταλμα σύλληψης, όπου η αστυνομία εντόπισε και συνέλαβε τον άνδρα στο ξενοδοχείο που διέμενε. Η δίκη ορίστηκε άμεσα, και σε τρεις μέρες η αίθουσα του δικαστηρίου ήταν ασφυκτικά γεμάτη από καθηγητές, ειδικούς ερευνητές και δημοσιογράφους.

Όλα συνέκλιναν προς την καταδίκη του, όμως ο ιδιοφυής παραχαράκτης δεν είχε αποκαλύψει ακόμη όλα του τα χαρτιά. Κατά την απολογία του απέρριψε τους ισχυρισμούς περί πλαστότητας των νομισμάτων και παρουσίασε στο δικαστήριο 50 νομίσματα, ζητώντας από τον δικαστή να επιτρέψει στους ειδικούς να τα εξετάσουν. Τα αποτελέσματα θα έδειχναν την ακρίβεια και την ορθότητα των πορισμάτων τους. Συγκεντρωμένοι γύρω από έναν μεγάλο ξύλινο πάγκο, άρχισαν να παρατηρούν με απόλυτη προσοχή τα τεκμήρια για περίπου μια ώρα. Στην τελική τους αναφορά, υπέδειξαν ότι τα 35 ήταν αυθεντικά ενώ τα υπόλοιπα 15 κίβδηλα. Τότε ο παραχαράκτης έβγαλε από την τσάντα του τις μήτρες των νομισμάτων, επισημαίνοντας ότι τα αντίγραφα ήταν πολύ περισσότερα. Κατάφερε να κερδίσει την αθώωσή του αποδεικνύοντας το ανακριβές των ισχυρισμών τους.

Μετά την ολοκλήρωση της δίκης, και έχοντας κερδίσει το ποσό των 10.000 λιρών, ο άνδρας εξαφανίστηκε. Έκτοτε δεν υπήρξαν νέα για τη δράση του, με αποτέλεσμα να απλωθεί ένα μυστήριο γύρω από το όνομα του. Ο άνδρας ήταν ένας νέος, που έφτασε στην Αθήνα από το χωριό Δερύνεια της Κύπρου, αναζητώντας μια καλύτερη ζωή. Τελικά κατάφερε να εντάξει το όνομά του ανάμεσα στα ονόματα των μεγαλύτερων παραχαρακτών παγκοσμίως και στα εγκυρότερα συγγράμματα νομισματικής.

Ο θρυλικός παραχαράκτης ονομαζόταν Κωνσταντίνος Χριστοδούλου, γνωστός με το ψευδώνυμο «Κωστόδουλος».

Κωνσταντίνος Χριστοδούλου

Συζήτηση

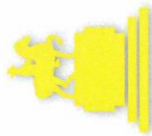
Ακόμη και αν κατασκευάσουμε ένα νόμισμα με πλήρως πανομοιότυπα χαρακτηριστικά με ένα αυθεντικό νόμισμα, αυτό δεν μπορεί να θεωρηθεί αυθεντικό. Γιατί πιστεύεις ότι συμβαίνει αυτό;

Στην περίπτωση όπου ένα αυθεντικό νόμισμα έχει χάσει ένα τμήμα του, και αυτό αντικατασταθεί με ακρίβεια, τότε πρόκειται και πάλι για παραχάραξη;

Παρατήρηση

Παρατήρησε προσεκτικά τα τραπεζογραμμάτια της προθήκης και προσπάθησε να εντοπίσεις κάποια από τα συστήματα ασφαλείας, που εφάρμοξε η εκδόσα αρχή με στόχο να περιορίσει το ενδεχόμενο παραχάραξης τους.

Γενικές Γνώσεις

Παρατήρησε προσεκτικά τις εικόνες των τραπεζογραμμάτων. Αναγνωρίζεις κάποια από τα ιστορικά πρόσωπα, κτήρια, αντικείμενα ή γεγονότα που απεικονίζονται;

Προσπάθησε να σκεφτείς μερικούς λόγους για τους οποίους επέλεξαν τα εν λόγω σύμβολα.

Φαντασία

Εάν ήσουν γραφίστας και σου ζητούσαν να σχεδιάσεις για λογαριασμό του κράτους μια σειρά νέων τραπεζογραμμάτων, ποιες μορφές ή στοιχεία θα επέλεγες στη θεματολογία σου;

Επίσης, ποια συστήματα ασφαλείας θα εφάρμοζες σε αυτά έτσι ώστε να εμποδίσεις μια πιθανή προσπίθεια παραχάραξης τους;

Επίλογος

Εν κατακλείδι, παρατηρούμε ότι οι συλλογές επιστημονικού ενδιαφέροντος παρά τους περιορισμούς που δημιουργούν σε επίπεδο ερμηνείας και κατανόησης -μέσα από μια σειρά παραγόντων- εξακολουθούν να διαθέτουν μια μεγάλη δυναμική στην ανάπτυξη εναλλακτικών σχημάτων ερμηνείας.

Οι συνεχείς μεταβολές σε επίπεδο επιστημονικών εξελίξεων δεν πρέπει επομένως να θεωρούνται εμπόδιο, αλλά μια ευκαιρία για τους ερευνητές, οι οποίοι μέσα από την μελέτη του περιεχομένου των υλικών αυτών καταλοίπων θα μπορέσουν να σχηματίσουν νέα μοντέλα γνώσης, κατανοώντας καλύτερα την επιστημονική κουλτούρα που διαμόρφωσε την εικόνα που έχουμε για τον κόσμο.

Η επιστήμη, παρά τις συνεχείς εναλλαγές της, θα εξακολουθεί να παράγει ένα πολύτιμο υλικό απόθεμα, το οποίο μέσα από τις διάφορες ερμηνευτικές προσεγγίσεις θα αποκαλύπτει ιστορικές πτυχές τόσο της εξελικτικής πορείας της επιστήμης και δράσης των πρωταγωνιστών της, όσο και του τρόπου διαχείρισης αυτών των συλλογών σε μεταγενέστερα στάδια.

Σε ότι αφορά τις συλλογές του Εγκληματολογικού Μουσείου του Πανεπιστημίου Αθηνών, παρατηρούμε πως παρά το γεγονός ότι έχασαν την άμεση λειτουργικότητά τους σε επίπεδο παραγωγής πρωτότυπου επιστημονικού έργου, εντούτοις εξακολουθούν να παραμένουν πολύτιμα εκπαιδευτικά μέσα, τα οποία με την ανάλογη νοηματοδότηση μπορούν να αποκαλύψουν πλήθος πληροφοριών, τόσο για το χρονικό πλαίσιο στο οποίο αναπτύχθηκαν όσο και για θέματα που εξακολουθούν να προβληματίζουν ακόμα και σήμερα τα εμπλεκόμενα ερευνητικά πεδία.

Επίσης, παρατηρούμε ότι οι συλλογές αυτές εξακολουθούν να παρουσιάζουν μια ευελιξία σε επίπεδο ερμηνείας, καθώς η νοηματοδότηση που επιλέχθηκε για τα αντικείμενα αποτελεί μόνο μία από τις πολλές εναλλακτικές ερμηνευτικές επιλογές που θα μπορούσαν να εφαρμοστούν. Μια διαφορετική ομαδοποίηση, αλλά και μια αναδιάταξη των ίδιων αντικειμένων θα δημιουργούσε ένα εντελώς διαφορετικό και πρωτότυπο ερμηνευτικό πλαίσιο.

Η αδυναμία απεμπλοκής από ένα πλαίσιο αναφοράς και ερμηνείας, κάνει την διαδικασία της νοηματοδότησης, αιχμή του δόρατος για την επιστήμη της Μουσειολογίας.

Πηγές Φωτογραφιών

Εικόνα 1 – Άποψη εκθεσιακού χώρου της ενότητας «Engines, medicines, telephone, light bulbs», Museo di Antropologia Criminale – Cesare Lombroso

Πηγή: <https://www.museolombroso.unito.it/en/visit/museum-map/room-1/> (Τελευταία επίσκεψη: 12/03/2020)

Εικόνα 2 – Επιστημονικά όργανα που εντάσσονται στην ενότητα «Measuring», Museo di Antropologia Criminale – Cesare Lombroso

Πηγή: <https://www.museolombroso.unito.it/en/visit/museum-map/room-2/> (Τελευταία επίσκεψη: 12/03/2020)

Εικόνα 3 – Προθήκες με κρανία που εντάσσονται στην ενότητα «My Museum», Museo di Antropologia Criminale – Cesare Lombroso

Πηγή: <https://www.museolombroso.unito.it/en/visit/museum-map/room-3/> (Τελευταία επίσκεψη: 12/03/2020)

Εικόνα 4 – Κρανία και όρθιοι σκελετοί που εντάσσονται στην ενότητα «1870 the revelation», Museo di Antropologia Criminale – Cesare Lombroso

Πηγή: <https://www.museolombroso.unito.it/en/visit/museum-map/room-4/> (Τελευταία επίσκεψη: 12/03/2020)

Εικόνα 5 – Αντικείμενα που κατασκευάστηκαν από κρατουμένους και άτομα με νοητικά προβλήματα κατά τη διάρκεια κράτησής τους σε συνθήκες εγκλεισμού. Τα αντικείμενα εντάσσονται στην ενότητα «Art, genius, madness», Museo di Antropologia Criminale – Cesare Lombroso

Πηγή: <https://www.museolombroso.unito.it/en/visit/museum-map/room-5/> (Τελευταία επίσκεψη: 12/03/2020)

Εικόνα 6 – Στολή αποκουρέλια την οποία κατασκεύασε άτομο με ψυχικές διαταραχές. Εντάσσεται στην ενότητα «Criminal Minds», Museo di Antropologia Criminale – Cesare Lombroso

Πηγή: <https://www.museolombroso.unito.it/en/visit/museum-map/room-6/> (Τελευταία επίσκεψη: 12/03/2020)

Εικόνα 7 & 8 – Κελί κράτησης και μακέτα αρχιτεκτονικού σχεδίου των πανεποπτικών φυλακών της Φιλαδέλφιας. Σχετίζονται με την ενότητα «In a prison cell in Philadelphia», Museo di Antropologia Criminale – Cesare Lombroso

Πηγή: <https://www.museolombroso.unito.it/en/visit/museum-map/room-7/> (Τελευταία επίσκεψη: 12/03/2020)

Εικόνα 9 – Άποψη εκθεσιακού χώρου που προσομοιάζει με το προσωπικό γραφείο του ιατρού Cesare Lombroso. Museo di Antropologia Criminale – Cesare Lombroso

Πηγή: <https://www.museolombroso.unito.it/en/visit/museum-map/room-8/> (Τελευταία επίσκεψη: 12/03/2020)

Εικόνα 10 & 11 – Απόψεις από τους εκθεσιακούς χώρους του Museum of Forensic Anthropology, Paleopathology and Criminology: Professor Reverte Coma

Πηγή: <http://www.campusmoncloa.es/es/media/galeria/museos-universitarios/museo-de-antropologia-medica-y-forense-paleopatologia-y-criminalistica-profesor-reverte-coma-ucm/31/> (Τελευταία επίσκεψη: 12/03/2020)

Εικόνα 12 & 13 – Αντικείμενα των συλλογών του Hans Gross Museum of Criminology at the Karl-Franzens University Graz

Πηγή: https://www.graztourismus.at/en/see-and-do/sightseeing/museums-galleries/hans-gross-museum-of-criminology_mu-1186 (Τελευταία επίσκεψη: 12/03/2020)

Εικόνα 14 – Μαγνητική πυξίδα και χάρτης, από την έκθεση Ships, Clocks and Stars: The quest for Longitude.

Πηγή: https://www.youtube.com/watch?v=4bCvLoC_sDw (Τελευταία επίσκεψη: 12/03/2020)

Εικόνα 15 – Άποψη της έκθεσης Ships, Clocks and Stars: The quest for Longitude.

Πηγή: https://www.youtube.com/watch?v=4bCvLoC_sDw (Τελευταία επίσκεψη: 12/03/2020)

Εικόνα 16 – Χρονόμετρο με την χρήση νερού και μηχανικό χρονόμετρο, από την έκθεση Ships, Clocks and Stars: The quest for Longitude.

Πηγή: https://www.youtube.com/watch?v=4bCvLoC_sDw (Τελευταία επίσκεψη: 12/03/2020)

Εικόνα 17 – Ψηφιακή εφαρμογή στο Αμφιθέατρο Ανατομικών Μελετών του Rijksmuseum Boerhaave.

Πηγή: <https://rijksmuseumboerhaave.nl/engels/whats/Anatomical-Theatre/> (Τελευταία επίσκεψη: 12/03/2020)

Εικόνα 18 – Πανοραμική άποψη του Αμφιθεάτρου Ανατομικών Μελετών του Rijksmuseum Boerhaave.

Πηγή: <https://rijksmuseumboerhaave.nl/engels/whats/Anatomical-Theatre/> (Τελευταία επίσκεψη: 12/03/2020)

Εικόνα 19 – Άποψη εκθεσιακού χώρου της ενότητας «Golden Age».

Πηγή: <https://rijksmuseumboerhaave.nl/engels/whats/museum-at-a-glance/> (Τελευταία επίσκεψη: 12/03/2020)

Εικόνα 20 – Άποψη εκθεσιακού χώρου της ενότητας «Sickness & Health».

Πηγή: <https://rijksmuseumboerhaave.nl/engels/whats/museum-at-a-glance/> (Τελευταία επίσκεψη: 12/03/2020)

Εικόνα 21 – Άποψη εκθεσιακού χώρου της ενότητας «Big Questions».

Πηγή: <https://rijksmuseumboerhaave.nl/engels/whats/museum-at-a-glance/> (Τελευταία επίσκεψη: 12/03/2020)

Εικόνα 22 & 23– Διαδραστικές εφαρμογές από τους εκθεσιακούς χώρους του Rijksmuseum Boerhaave.

Πηγή: <https://rijksmuseumboerhaave.nl/engels/whats/museum-at-a-glance/> (Τελευταία επίσκεψη: 12/03/2020)

Εικόνα 24 – Άποψη εκθεσιακού χώρου με εγκαταστάσεις ψηφιακών εφαρμογών του Ισλαμικού Μουσείου Επιστήμης και Τεχνολογίας. Πηγή: <https://www.pinterest.pt/pin/301530137521273898/> (Τελευταία επίσκεψη: 12/03/2020)

Εικόνα 25 – Ψηφιακή εφαρμογή από το Ισλαμικό Μουσείο Επιστήμης και Τεχνολογίας, μέσω της οποίας οι χρήστες μπορούν να κατανοήσουν τη δομή και τη λειτουργία του ανθρώπινου σώματος. Πηγή: <https://www.pinterest.com/pin/514817801131388266/> (Τελευταία επίσκεψη: 12/03/2020)

Εικόνα 26 – Ψηφιακή εφαρμογή από το Ισλαμικό Μουσείο Επιστήμης και Τεχνολογίας, η οποία βοηθά τους χρήστες να κατανοήσουν πολύπλοκες μαθηματικές έννοιες μέσα από γεωμετρικά σχήματα.

Πηγή: <https://museum.kaust.edu.sa/explore-7-maths.html> (Τελευταία επίσκεψη: 12/03/2020)

Εικόνα 27 – Άποψη της επανέκθεσης της συλλογής πετρωμάτων του Αμερικανικού Μουσείου Φυσικής Ιστορίας του Μανχάταν.

Πηγή:

Εικόνα 28 – Άποψη του Εγκληματολογικού Μουσείου του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Πηγή: Προσωπικό αρχείο Χρυσόστομου Σακαλλή

Βιβλιογραφία

Βλάχου Β., 2017, *Ιστορική επισκόπηση των εγκληματολογικών θεωριών κατά τον 19^ο αιώνα. Η γέννηση της Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα

Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου Α., 1984, *Εγχειρίδιο εγκληματολογίας: Εισαγωγικά, το έγκλημα, η εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα

Γκαζή Α., Νικηφορίδου Α., 2004, *Κείμενα για μουσεία και εκθέσεις. Προβληματισμός, μεθοδολογία, μελέτη περίπτωσης*

On – line στη διεύθυνση:

https://www.researchgate.net/profile/Andromache_Gazi/publication/202058878_Keimena_gia_mouseia_kai_ektheseis_Semasia_methodologia_epharmoges/links/0fcfd50e83b8b54301000000/Keimena-gia-mouseia-kai-ektheseis-Semasia-methodologia-epharmoges.pdf (τελευταία ημερομηνία επίσκεψης: 15/09/2019)

Λάζος Γ., 2007, *Κριτική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα

Λαμπροπούλου Ε., 1994, *Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

Κουράκης Ν., 1991, *Εγκληματολογικοί ορίζοντες*, Σακκούλας, Αθήνα

Μούλιου Μ., Μπούνια Α., 1999, «*ΜΟΥΣΕΙΑΚΕΣ ΕΚ-ΘΕΣΕΙΣ: Ερμηνευτικές προσεγγίσεις στη μουσειακή θεωρία και πρακτική*», περιοδικό: Αρχαιολογία και Τέχνες, τεύχος: 70

Μπούνια Α., 2006, *ΜΟΥΣΕΙΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ: Κατασκευάζοντας τον κόσμο*. Στο: Δ. Παπαγεωργίου, Ν. Μπουμπάρης, Ε. Μυριβήλη (επιμ.) Πολιτιστική αναπαράσταση, Κριτική, Αθήνα

Νάκου Ε., 2001, *Μουσεία: Εμείς τα πράγματα και ο πολιτισμός*, εκδόσεις: Νήσος, Αθήνα

Νάκου Ε., 2009, *Μουσεία: Ιστορίες και Ιστορία*, Νήσος, Αθήνα

Σακκή Ζ., 2018, *Τεκμηρίωση Συλλογών Ιατροδικαστικού Ενδιαφέροντος του Εγκληματολογικού Μουσείου*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα

Σολομών Ε., 2012, «Τα Μουσεία ως «αντικείμενα». Αναζητώντας τρόπους προσέγγισης», Υλικός Πολιτισμός, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα

Τρωιανός Σ., Βελισσαροπούλου – Καρακώστα Ι., 2010, *Ιστορία Δικαίου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα

Φαρσεδάκης Ι., 1990, *Η εγκληματολογική σκέψη. Από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*, τευχ. Α', Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα

Φαρσεδάκης Ι., 2005, *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα

Alberti S., 2002, Placing nature: Natural history collections and their owners in nineteenth – century provincial England. *The British Journal for the History of Science*, 35

Bachhiesl C., 2008, Die Grazer Schule der Kriminologie. Eine wissenschaftsgeschichtliche Skizze. In: *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform*, 91 (2)

Beccalossi C., 2010, *Cesare Lombroso: The criminal man*, In: F. Cullen and P. Wilcox, eds. *Encyclopedia of criminological theory*, Sage Publications

Bonger, W.A., 1936, *An introduction to criminology*, London: Emil van Loo

Boylan P., 1999, *Universities and Museums: Past, present and future*, *Museum Management and Curatorship*, 18(1)

Brenni P., 2000, Old artifacts and new challenges: The future of history, *Europhysics news*, May / June: 16

Bruckner A., 2011, *Scenography. Narrative Space. Projects 2002-2010*, Ludwigsburg: avedition, Stuttgart

Burns E., 2006, *Ευρωπαϊκή Ιστορία, Ο Δυτικός πολιτισμός: Νεότεροι χρόνοι*, μετάφραση: Τάσος Δαρβέρης, εκδόσεις: Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη

Bynum C. W., 1994, *Images of the resurrection body in the theory of late antiquity*, *Catholic Historical Review*, 80

Chalmers A.F., 2012, *Τι είναι αυτό που το λέμε επιστήμη;*, Μετάφραση: Φουρτούνης Γ., Επιστημονική Επιμέλεια: Μπαλτάς Α., Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο

Collins H. 2014, *Ships, Clocks and Stars: The quest for Longitude*, Royal Museum Greenwich, London

Debus A., 2012, *Άνθρωπος και φύση στην Αναγέννηση*, μετάφραση: Τάσος Τσιαντούλας, εκδόσεις: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο

Desvallees A., Mairesse F., 2014, *Βασικές Έννοιες της Μουσειολογίας*, Armand Colin, ICOM - Ελληνικό Τμήμα, Αθήνα

Fleck M., Frid M., Kindberg T., O'Brian-Strain E., Rajani R., Spasojevic M., 2002, *From Informing to Remembering: Deploying a Ubiquitous System in an Interactive Science Museum*, Palo Alto

Goldie, Wokler, 2006, *The Cambridge History of Eighteenth – Century Political Thought*, Cambridge University Press, Cambridge

Hooper – Greenhill E., 2012, *Το μουσείο και οι πρόδρομοί του*, μετάφραση: Ανδρέας Παππάς, εκδόσεις: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς

Lepouras G., Charitos D., Vassilakis C., Charisi A., Halatsi L., 2001, “Building a VR museum in a museum”, in Richir S., Richard P., Taravel B. (eds.), Proc. 2001 VRIC Laval Virtual International Conference, Laval, France, 16-18

Lombroso C., 2002, *Ο εγκληματίας άνθρωπος*, Μετάφραση Μ. Άννινος, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα

Lorenc J., 2007, What is Exhibition Design? Rotovision

Maas A., 2017, Why Science Museums Matter: History of Science in Museums in the Twenty-First Century, Isis – Vol. 108, Number 2

Nicole R., 2004, The unrepentant horse – slasher: moral insanity and origins of criminological thought, Criminology Magazine 42 (2)

Pearce S., 1986a, Objects as signs and symbols, Museum Journal, 86 (3)

Pearce S., 2002, *Μουσεία, Αντικείμενα και Συλλογές*, μετάφραση: Λία Γκιόνα, Αλέξης Καζάζης, Παναγιώτης Μπίκας, εκδόσεις: Βάνιας, Θεσσαλονίκη

Rafter N., 2004, The Unrepentant Horse-Slasher and the Origins of Criminological Thought, Criminology, vol. 42, 4

Rock P., 2012, Sociological theories of crime. In: M. Maguire, R. Morgan, R. Reiner 5th Edition, The Oxford handbook of criminology, Oxford University Press, Oxford

Schulze C., 2001, Multimedia in Museen. Standpunkte und Aspekte interaktiver digitaler Systeme in Ausstellungsbereich, Deutscher Universitäts-Verlag

Stocking G., 1985, Objects and Others: Essays on Museums and Material Culture, History of Anthropology vol. 3, University of Wisconsin Press

Tibbetts Stephen G., Hemmens C., 2010, *Criminological Theory, A Text/ Reader*, Sage Publications

Treinen H., 1996, Exhibitions and communication theory, In: H Geschichte, ed. Museum and their visitors – challenges in the future, Argon Verlag, Berlin

Tucci P., 2002, Role of university museums and collections in disseminating scientific culture, On – line στη διεύθυνση:
https://www.academia.edu/3047218/Role_of_university_museums_and_collections_in_disseminating_scientific_culture (τελευταία ημερομηνία επίσκεψης: 15/09/2019)

Vergo P., 1999, «Επανεξέταση της Νέας Μουσειολογίας», περιοδικό: Αρχαιολογία και Τέχνες, τεύχος: 70

Vom Lehn D., Heath C., Hindmarsh J., 2001, "Exhibiting Interaction: Conduct and Collaboration in Museums and Galleries." *Symbolic Interaction* 24(2): 189-216

Walker P. L., 2000, Bioarcheological ethics: A historical perspective on the Value of Human remains, In: M.A. Katzenberg and S.R. Sounders, eds: *Biological Anthropology of the Human Skeleton*, New York: A John Wiley and Sons

Wetzell R.F., 2000, *Inventing the criminal. A history of German Criminology 1880-1945*, The University of North Carolina Press, London

Wilson Vine Margaret S., 1972, «Gabriel Tarde», in Hermann Mannheim (ed.), *Pioneers in Criminology*, Patterson Smith

Wolfgang M.E., 1972, «Cesare Lombroso», in Hermann Mannheim (ed.), *Pioneers in Criminology*, Patterson Smith

Ιστοσελίδες:

- ❖ [Εγκληματολογικό Μουσείο Πανεπιστημίου Αθηνών](#)
- ❖ [Museo di Antropologia Criminale – Cesare Lombroso](#)
- ❖ [Museum of Forensic Anthropology, Paleopathology and Criminology: Professor Reverte Coma](#)
- ❖ [Hans Gross Museum of Criminology at the Karl-Franzens University Graz](#)
- ❖ [Rijksmuseum Boerhaave](#)
- ❖ [National Maritime Museum of Greenwich](#)

❖ [Museum of Science and Technology in Islam](#)

❖ [American Museum of Natural History](#)